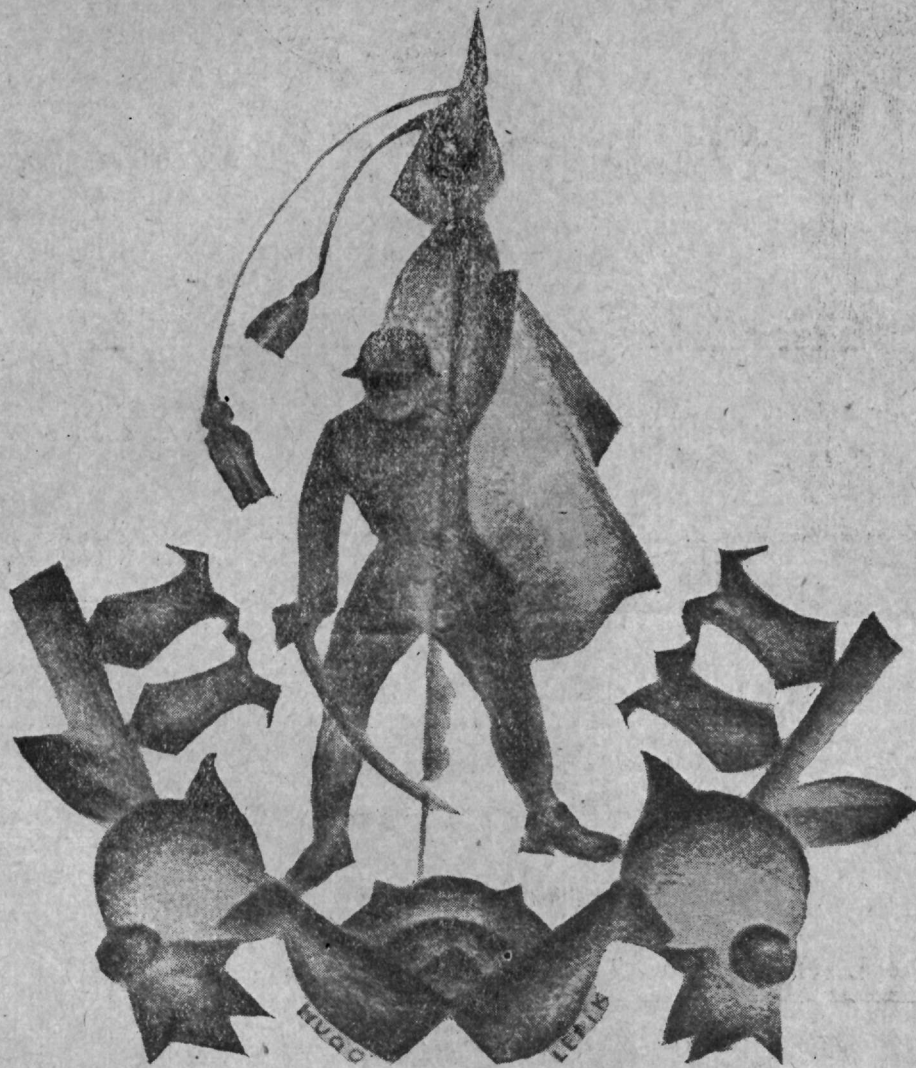

SÕDUR

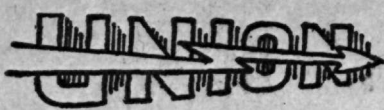

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

№ 17/18

3. MAIL

1930

jalanõud

on moodsad ja vastupidavad.

TH. V. GRÜNVALDT - UNION
tallanahk

:: on veetihe ja tugev. ::

Müük igas paremas äris Eestis.

Vabrik: TALLINNAS,
Maakri tän. 19/21.

TELEFONID: Juhatus 308-97
Jalanõude osak. 308-44
Naha osakond 9-05.

Suvejalanõud kummitaldadega

kaubamärgiga

„Savio - Treugolnik“

Soomes

ja kodumaa tööstuse „Põhjala“

kaubamärgiga

alati suurel arvul saadaval laost

Ainuesindaja

Tallinna Manufaktuur ja Kaubanduse A.-S.

Tallinn, Kinga 6/8.

Telef. 10-59, 6-90, 26-89.

3. mai 1791. a. konstitutsiooni tähtsusest Poolale.

Poola vabariik pühitseb 3. maid riigipühana, sest sellel päeval aastal 1791 kuulutati Poola riigile uus konstitutsioon. 3. mai on pidulikumaid kõigist Poola rahvuslikest pühadest, selle päevaga seotud sündmuse erilise tähtsuse tõttu Poola riigi ja rahva ajaloos. Et mõista selle päeva tähtsust, tuleb lühidalt peatuda ajaloo sündmustel, valgustada olukorda, milles sündis uus konstitutsioon, tutvuneda lühidalt konstitutsiooni enese sisuga ja jälgida, kuidas ta sündis ja väljakuulutamine on mõjutanud Poola ajalugu ning poolakate natsionaal-riiklikke ideale juba rohkem kui sajandi kestvusel.

XVII sajandi viimased aastad ja kogu XVIII sajand olid Poolale ta sisemise jõu languse ja välise mõju vähenemise aastateks. Kui teine nähe on teatud määral seletatav naaberriikide, esikorras Venemaa ja Preisi jõu hoogsas kasvuga, siis esimene nähe (osalt ka teine) onenes Poolast enesest, ta puudulikust sisemisest konstruktsioonist. Säilitades kuni XVIII sajandi lõpuni ammu iganenud riigikorra — aadli vabariigi valitud kuningaga, milles kõik võim kuulus veel vähekuultuursele ja egoistlikule mõisnikkude klassile (šlähtha), kes lõppude-lõpuks majanduslikel ja teistel põhjustel muutus väheste magnaatide kuulelikuks tööriistaks ja sattus viimaste kaudu mõnedkorrad koguni olenevusse välismaade võimukandjatest. Klassi (kihi) valitsemine Poolas ei olnud tol ajal erandiliseks nähteks Euroopas, tähtis oli — millistel alustel valitses teatud klass. Poola valitud kuningale oli usaldatud vähe võimu; võim oli koondatud seaduseandlisele kogu — Seimi kätte. Viimase võimu avaldamine oli omakord äärmiselt piiratud „liberum veto“ga, s. o. kombega, mille kohaselt ainult ühe Seimi saadiku protest võis mitte ükski lõpetada Seimi teatud istungjärgu (Seim kutsuti kokku üks kord kahe

aasta jooksul 6 nädalaks), vaid muutis ühtlasi kõik otsused, mis olid võetud vastu sellel istungjärgul.

Alaliselt valitseva dünastia puudumine ja valitud kuningate sagedane vahetus ei võimaldanud ajada riigil stabiilset poliitikat, kuid võimaldas võõramaalastel mõjutada Poola riigi sisemisi asju. Seimide laiialajamise privileegium viis seaduseandluse ja riigi administratiivtegevuse tardumiseni, sest alati oli võimalik kas või ühe saadiku äraostu või meelituse teel saavutada veto ja seega katkestada Seimi tegevus. Seda olukorda kasutasid laialt naaberriigid, et nõrgendada Poolat ja valmistada ette oodetava saagi jagamiseks...

Poola paremad pead, alates XVII sajandi teisest poolest, kuulutasid põhjaliku reformi tarvidust riigivalitsemises, ennustades ühtlasi riigi hukkumist, kui reformid ei leiaks teostamist. Oli vaja rohkem sajandit aega pingutusi ja suurt katastroofi Poola esimese jagamise näol, et toleage aadli laiemaad ringid suutsid aru saada riigi valitsemise põhjaliku reformi tarvidusest.

Ruumi nappus ei luba siin pikemalt peatuda tollel tõsisel dramaatilisel olukorral, milles sündis ja välja kuulutati 3. mai 1791. a. konstitutsioon, mis sisult oli riigipööre, kuid mida vastu võeti toleagegelt mõtlevalt poola seltskonnalt sama rahuldustundega, kui 1926. aasta mai riigipööret, millel samasugune tervendav mõju Poola riigi elule.

1791. a. konstitutsioon ei ole rikas sisult. Ta jaatab seisuste põhimõtet ja kinnitab aadli eesõigusi. Kuid need vähesed uudsused, mida ta sisaldab, on tähtsad sisult. Ta muudab kuninga valitavuse, suurendab selle võimu ja kinnitab võimu tunnustatud dünastiale. Muudab kuulsaks saanud liberum veto. Säilitades nominaalselt aadli eesõigused, tege-

likult aga murdis neisse lävi, lubades linnakodanikel võtta osa teatud määral riigi valitsemisest ja andes eeskostmist ning kaitset eraomanduses olevaile talupoegadele. See oli — mida eriti tuleb meeletada — e s i m e n e s a m m reformide teel ja dokumendiks seltskonna avalikust tunnistusest riigivalitsemise reformide tarvidusest. Konstitutsioonis leidub ka rida konkreetseid lauseid, mis sihitud riigivõimu suurendamisele ja riigi valitsemise ratsionaliseerimisele.

Kuigi 3. mai konstitutsioon oli pandud maksma, kuid ta ei suutnud veel kanda vilja, sest aasta möödudes käputäis tagasikiskujaid, toetudes Vene tääkidele, hävitasid ta äraandlikult. Hiljem, kui Poola sai uuesti konstitutsioonilise valitsemiskorra, olid 3. mai 1791. a. konstitutsiooni vormid vananenud ja seepärast ei leidnud kasutamist.

Kuid alati n o o r e k s ja alati m a k s v a k s on jäänud 3. mai 1791. a. konstitutsiooni v a i m, kõrged põhimõtted, mis pandud tolle konstitutsiooni aluseks. Suured mõtted, mis löid 3. mai konstitutsiooni,

on saanud Poola hilisemate põlvete poliitilise ja rahvuslise ideoloogia tugevaimaks vundamendiks.

Riigi jagamatus ja ühtlus, tugev tsentraliseeritud riigivõim, riigi huvide eelistamise vajadus erahuvidetele, seisuste üheõiguslus riigis — need põhimõtted on võrsunud 3. mai konstitutsioonist ja sügavasti sisendunud poolakate mõttesse ja südamesse, nad on muutunud loosungiteks, mis kandsid poolakaid nende iseseisvuse võitlustel umbes 130 aasta jooksul. Riigi kasuks toodud ohvri suuruse ja pühaduse tunnustamine, äratundmine, et ajaloo raskeil silmapilkudel esivanemad on osanud ja suutnud astuda tarvilikke samme, avaldada ohvrimeelt iseseisvuse päästmiseks, andis pikkaeaste aastate jooksul jõudu ja usku enesesse ning poola rahva paremasse tulevikku.

Seepärast 3. mai konstitutsioon jääb alati Poola riikliku loomingu parimaks teoseks ja 3. mai tähtpäevaks, mil poola rahvuslik vaim tõusis loomingu kõrgele pinnale ja võitis teda ümbritsevad vaenulikud jõud.

SÕJA JUHTIMISE PROBLEEM KESKRIIKIDES

1914.—1918. a.*)

H. Brede.

1916. a.

Talvel 1915/1916 koalitsioon, kaaludes üldist sõja olukorda tuli otsusele, et Venemaa on kaotanud suure osa oma sõjalisest jõust ja pikemat aega offensiivselt tegutseda ei suuda.

Sõja plaanid 1916. a.

Venelased olid kaotanud umbes 750.000 m. vangidena, olid kaugele oma piiridest sisemaale paisatud, nendel oli suur puudus nii relvadest kui ka laskemoonast. Ülemjuhatus võttis keiser Nikolai II enese kätte ja enam-vähem energiline suurväest Nikolai Nikolaevitš asus Kaukasuses.

Samal ajal satub valitsuse etteotsa Stürmer, keda loeti germanofiiliks.

Lõpuks oli venelaste moraal tõsiselt mahasurutud.

Selle tagajärjel olid keskriigid arva-

misel, et see kardetav vastane on nüüd reast välja löödud, — ja nüüd peab jatkama sõda teiste vastu.

Iga valitsus soovis, et nende ülemjuhatused välja töötaks sõjaplaani, kooskõlastaks neid teistega, ja et sel teel üldtegevust koordineeritaks.

See oli juba suur progress, võrreldes eelmisega. Siin kaaluti ja vaieldi plaanide üle. Soov, seada kokku koalitsiooni jaoks midagi üldsõja plaani taolist, oli silmaga nähtav.

Aluseks võeti hüpotees, et Venemaa on reast välja löödud, mis aga ekslikuks osutus. Kuid kaugemale ei jõutud. Iga riik katsus täie jõuga kindlustada oma partikulaar huvisid. Differentseid vaadates olid nii suured, et võimalus puudus neid kooskõlastada. Et aga kõik nad baseerusid saksa jõu peale, siis sattus Falkenhayn kohtuniku ossa, et nende üle mõista kohut.

Türgimaa oli vabastanud Gallipoli, ei kartnud enam oma Aasia rinde eest, ja

*) Vaata „Sõdur“ nr. 14/15/16 — 1930. a.

pööras oma tähelepanu Dobrudshasse, Traakiasse ja Makedooniasse. Enver-Pasha tahtis oma väed saata Euroopa pinnale. Kui endine Berliini sõjaakadeemia õpilane — oli temale selge, et Türgimaa saatust saab otsustatud Euroopa teatritel. Selletõttu pakub tema 20 diviisi, et võita sõda Euroopas, ja et esimeses järjekorras Salonikile peale tungida.

Falkenhayn lükkab selle ettepaneku tagasi, seletusega, et Türgimaa peab enese juures valvel olema, ja kui just tahab, võib aidata saksa ettevõtteid Pärstias ja Suetsi kanali vastu. Tegelikult, arvatakse, kartis ta suuremaid hõõrumisi türklaste ja bulgaarlaste vahel, kuhu oleks ennast veel austerlased seganud. Ka Bulgaaria tahab sõjakäiku Saloniki vastu võtta ette, samuti ka Albaania vastu. Falkenhayn ei ole nõus, kartes jällegi selkeldusi oma liitlaste vahel. Peale selle kardab ta, et Bulgaaria, saades kätte oma rahvusliku eesmärgi, võib koalitsioonist astuda välja. Selle tõttu käskis ta Makedoonia rindel seista ja ainult liitlaste jõudu kohal hoida. Nagu juba öeldud, oli see üks suurematest vigadest, mis Falkenhayn teinud.

Konradil olid nagu alati suured ja huvitavad kavad.

Tema oli sellega täielikult nõus, et lõpulik sõja otsustamine peab sündima lääne rindel. Arvas aga, et praegu ei jätke koalitsioonil jõudu seda teostada. Kuidas saada neid jõudusid kokku? Selleks on, Konradi järele, tarvis likvideerida rutulikult Balkani küsimus. Lüüa otsustavalt itaallasi ja sundida neid tegema rahu, siis võtta jõudusid vene rindelt niipalju kui olukorra järele võimalik — ja ühes teiste vabaks saanud liitlaste jõududega anda läänes otsustav lahing. Selle sõja plaanile oli juurde lisatud operatsioonide plaan Itaalia vastu, millest selgus, et on tarvis Arsiero-Asiago raioonist lüüa otsekohe Veneetsia suunas, sellega korruga ära lõigata kõik armeed, mis seisid selles Veneetsia kotis. Kui seda lööki ette võtta tugevate jõududega, on resultaadid kindlad ja hiiglasuured. Tarvisminevad jõud on ainult Austria-Ungari väed, mis võetakse Serbiast Isonzo pealt ja Galiitsias, kus palutakse neid vahetada saksa jõududega umbes 8 diviisi.

Peab ütlema, et plaan oli tõesti huvitav. Võib olla, oli siin tarvis ühte ehk teist asja parandada, eriti jõudude arves-

tust, sest sellel alal oli Konrad alati liig suur optimist, kuid ta töötas kahtlemata suuri resultaate.

Falkenhayn ei ole sellest vaimustatud. Tema algab iga punkti ja lauset kritiseerimisega, ta ei usu, et Itaaliat saab sundida rahule ja loeb isegi, et see rahu ei olekski praegu kasulik. Operatsiooni plaanis näeb tema sarnaseid raskusi, millest üldse üle ei saa; leiab, et jõude on tarvis vähemalt 25 diviisi, mida kuskilt võtta ei ole, kuna samal ajal Serbias 15 diviisi enam-vähem on vabad.

Ühe sõnaga Falkenhayn on põhimõtteliselt vastu. Vastuoksa, tema soovib vahetada Galiitsias saksa diviisid austerlastega ja teha neid vabaks. Ta tahab oma liitlaste peale suruda ainult kaitsetegevust nende riikide territooriumil ja sõja lõpuvõitmist panna ainult sakslaste peale.

Sarnane kitsas kontseptsioon paneb imestama. Siin näitab Falkenhayn ennast ainult saksa väejuhina ja mitte koalitsiooni juhina. Seda asja võib seletada, mitte vabandada, aga seletada ainult selles mõttes, et tal oli nii kindel usk oma plaani ja saksa sõjaväe tublidusse, et ta millestki muust kuulda ei tahtnud.

Missugune oli siis see plaan, mis nii kindel pidi olema?

Enne aga peame veel kord pilgud hetkeks tagasi pöörama. Hilisel sügisel nõudis Ludendorff veel kord anda hoop venelastele. See oli võimalik, minnes üle Rumeenia ja haarates nende vasakut tiiba. Ühel ajal oleks sunnitud Rumeeniat keskeriikide kõrval astuma välja.

Falkenhayn võttis selle asja kaalumisele. Tema juhtimisel seisid diviisid lõuna Ungaris, peale selle olid bulgaarlased kohe nõus Dobrudschasse marsisima. Kuid siin astus Bethmann-Hollveg vahele. Tema tõi igasugusi põhjusi ette, seletades, et Ruumeniast saab praegu leiba ja petrooleumi, siis Reichstag'is on üks partei sarnase teguviisi vastu, siis ei tahtvat tema teist korda ultimaatumiga rikkuda rahvusvahelist õigust.

Falkenhayn eriti peale ei käinud, ja see projekt langes ära.

Nüüd jäi siis üle alata tegevust lääne rindel. Mida võis siin kätte saada?

Falkenhayn läheb välja hüpoteesist, et Inglismaa on see peavaenlane ja kõik teised on tema vasallid.

Tema plaan on järgmine::

- 1) idas seista kaitsepositsioonidel,
- 2) läänes tegutseda offensiivselt, et purustada prantsuse jõud, mis moodustavad mõõga inglase käes,
- 3) organiseerida majanduslik „Mittel-europa“, — et võtta Inglismaalt lootus siin peale sõda domineerida,
- 4) alata piiramata allveesõda.

Kuidas siis Falkenhayn Prantsusmaa löömist omale ette kujutas? Veel hiljuti, 10. okt. 1915. a. Teshenis ütles tema Konradile: „Ühe suure operatsiooni õnnelik käik on suure küsimuse all?“ Kas siis nüüd oli tema oma arvamise muutnud?

Ei sugugi, tema arvestas alati raskustega läänes ja luges läbimurde Corlice-Tarnovo stiilis võimatuks. Aga tema lootis, et Prantsusmaa püsib sõjas ainult inglaste tahtel... ta on nõrkenud... palju kannatanud... ja on tarvis anda veel üks hoop — ja siis vist langeb ta sisemiste raskuste all kokku ja valitsus on sunnitud tegema rahu.

Verdun.

Jäädes truuks oma kurnamise strateegiale — tahab ta valida piiratud eesmärgi, mis aga oleks elulise tähtsusega Prantsusmaale ja mida siiski võiks vallutada minimaalse jõuga. Valitud eesmärk pidi vastama kahele nõudele:

- 1) kui esimene kallaletung õnnestub — olgu moraalne hoop sarnane, mis suruks edaspidise tahtejõu alla,
- 2) kui esimene kallaletung ei õnnestu, sundida vaenlast edaspidi end kaitsma suurte kaotustega, kuni pealetungijad purustavad sõjaväe moraali.

Falkenhayn valis „Verdun'i“.

Pimestatud oma soovist jõudu kokku hoida, arvab tema, et reserviga, mis temal läänes olemas, saab ta operatsiooni läbi viia ja toob teistelt rinnetelt ainult 6 diviisi juurde. 17 diviisiga loodab tema prantsuse sõjaväge üldarvelt kustutada. Sellest võib järeldada, kuivõrt kindel ta oli lootuses, et ellu läheb esimene hüpotees: Verdun saab ühe hoobiga vallutatud ja valitsus palub rahu.

See fakt on ka kroonprints'i mälestustes allakriipsutatud, kes juhatas just pealetungi armeed. Ei olnud mingisuguseid reserve, et ekspluateerida esialgset edu, selle tõttu läks kõik kaduma.

Oli tarvis üleminna teise hüpoteesi peale. Algavad kohaliku iseloomuga aktsioo-

nid ilma vahetpidamata. Lootes, et prantslaste kaotused on 2,5 korda suuremad, kui tema omad, arvestas ta välja, et mõne kuu pärast peab vaenlase sõjavägi olema lõpulikult ärakurnatud.

Oma väed aga kannatasid samuti selle all. Väeosasid vahetati kiiresti, kuid ei olnud näha lõppu ja kuuldavale tulid häälled ka kõrgemate juhtide juures, kes sarnast tegevust sugugi heaks ei kiitnud.

Falkenhayn'i prestish, mis kunagi väga kõrgel ei seisnud, langes kiirelt.

Isegi kroonprints palus oma „keiserlikku isa“ vahele astuda.

Kuid Wilhelm II ei saanud midagi ettevõtta. Juba 1914. a. tema ainult sanktsioneeris neid küsimusi, mis kindralstaabi ülem temale pani ette. Operatsioonide tegelikust käigust tema teadis ainult nii palju, kui temale taheti teatada, nimelt taktikalise edust ja värvirikkaid episoode. Tema ei olnud ammugi see „Oberster Kriegsherr“, kelle mundrit ta kandis ja kelle tiitli omas.

Falkenhayn kasutas talle antud blankovekslit ja otsustas oma ettevõtet jätkata. Mai kuu lõpul saksa kaotused tõusid juba üle 300.000 mehe. Ta lootis, et prantslastel on juba 75 diviisi kaotatud ja ei pannud tähele, et prantsuse moraali asemel hakkas langema saksa moraal.

Kuidas oli tol ajal seisukord teistel rinnetel?

Falkenhayn'i plaan oli lihtis ja skemaatiline: sel ajal kui ta püüab väikese osa saksa diviisidega lõpuotsust saavutada, peavad kõik teised koalitsiooni liikmed vaenlast ainult oma positsioonidel hoidma.

See plaan oli igakülgsest õnnetu. Verduni aktsiooniks oli liig vähe jõude määratud, kuna Austria, türgi ja bulgaaria reservid tegevuseta seisid. Et Falkenhayn oma liitlastel ei lasknud suuremaid operatsioone ette võtta, siis oli ka vaenlastel võimalus kõik oma vabad jõud kokku koondada ja neid otsustaval rindel lahingusse saata.

Nüüd tuli aga ilmsiks üks teine vahejuhtumine, mis avaldas väga halva mõju Saksa ja Austria edaspidisele koostööle.

Juba mõni aeg tagasi oli Konrad tahtnud likvideerida Montenegrot ja Albaaniat, et puhastada oma tiibe nii makedoonia kui ka itaalia rindel. See oli väga kerge täita, sest vaenlasel oli seal väga nõrgad jõud, — paari brigaadiga võis seda läbiviia. Tegelikult sai see ka kiirelt läbiviidud, kaotused olid natuke üle 6000 mehe. Detsembri

lõpul juba teatas Konrad, et temal on kavatsus midagi sarnast ettevõtta. Falkenhayn ei soovitanud seda teha ja kui Konrad seda tegelikult siiski läbiviis, — selle asemel et ennast tulevikus kindlustada sarnaste sammude vastu ja jällegi täies ulatuses üldsõja juhtimise küsimus ülesse tõsta, siis Falkenhayn süüdistab Konradi ainult selles, et viimane ei ole oma lubadust pidanud ja lõpetab temaga igasuguse isikliku läbikäimise. Muidugi ei kõnele tema ka Konradile midagi oma Verduni asjadest. Konrad, iseenesest mõista, ei pööra enam mingisugust tähelepanu oma saksa kolleegale ja otsustab nüüd täiesti iseseisvalt Itaaliale lööki anda. Ta kogub kokku oma jõud, võtab mitu diviisi Galiitsia rindelt ja on valmis seda lööki andma 16 diviisiga.

Ta arvab, et need jõud on sama suured, kui Tarnov-Gorlitsa läbimurdel ja on kindel, et ka siin see peab õnnestuma. Kuid Konrad unustab, et seal oli palju Saksa diviise oma võimsa varustusega, kindla ja kogemusriikka juhatusega ja peaasjalikult oma võrdlemata heade sõjaliste omadustega.

Konrad algab oma lööki 15. mail Asiagost Veneetsia lagendiku peale. Esimesed sammud on edukad, võetakse 300 surtülkki ja 50.000 vangi. Kuid austria diviisidel ei ole kaugeltki saksa diviiside visadust. Varsti on hoog kadunud, kuigi itaallaste juures valitseb ääretu paanika. Roomas langeb valitsus ja *Commando Supremo* (ülemjuhatatus) ei tea mida võtta ette. Et aga pealesurumine vähehaaval nõrkeb, hakkavad itaallased toibuma, panevad vastu, võtavad isegi muist kaotatud maa-ala tagasi ja jälle jäävad pooled seisma. Soodus võimalus oli jäänud kasutamata.

Samal ajal ei saanud sakslased enam sammugi edasi.

Mõlemad olid oma eriettevetetega läbikukkunud. Igaüks tahtis ise ja omaette võita sõda selle asemel, et tegutseda koos ja kindlasti võita, vähemalt ühes koos.

Falkenhayn tahtis, et kõik teised rinded oleks kaitse seisukorras. Seda kasutasid liitlased ja organiseerisid omalt poolt pealetungi kõikidel rinnetel ühel ajal, mis oli kerge ettevalmistada, sest keegi ei seganud neid.

Tegevus algas Brusiilovi pealetungiga. Kolme päevaga oli 4 austria armeed purustatud, andes üle 200.000 vangi. See oli

just see rinne, kust mingisugust hädaohtu ei kardetud.

Falkenhayn süüdistas muidugi kohe Konradi, et see olevat kõik oma jõud üleviinud Itaalia rindele ja Galiitsiasse midagi ei jätnud.

Tegelikult ei olnud see aga õige, sest ida rindel seisid Konradil umbes 600 pataljoni. Asi seisis aga selles, et austerlased ei suutnud üldse enam võidelda ilma sakslaste abita, olgu see pealetungil või kaitset. Nii juhatas, kui ka väeosad ei olnud oma ülesande kõrgusel. Selle asemel, et sarnases seisukorras üksteist aidata, püüdsid nii Falkenhayn kui ka Konrad oma väeosi üksteisest lahutada ja luua oma iseseisvaid rahvuslikke rindeid.

Selle tegevuse kurb resultaat oli nüüd käes.

Oli tarvis rutuliselt midagi ettevõtta. Konrad toob 80 pataljoni Itaaliast, kohe lähevad aga itaallased omalt poolt vastu pealetungile üle ja võidavad maad.

Falkenhayn ei saa läänest võtta rohkem kui 3 diviisi, ta on Verduni all kinni ja 1-sel juulil algas tema suur pealetung Somme peal.

Nüüd mõtleb Falkenhayn oma türgiliitlasele. Kuid sellele liitlasele oli omal ajal öeldud, et türgi diviise Euroopas tarvis ei lähe. Türgi juhatas oli oma reservid vähehaaval siin ja seal ära tarvitanud ja nendel enam suuremat abi anda ei olnud. Samuti olid bulgaarlased ennast Makedoonias ja Kreekas lahingutesse mässinud.

Kokkuvõetult, koalitsiooni atakeeritakse igast küljest, ta on arvuliselt oma vaenlastest nõrgem ja millegagi ei saa aidata austria venelaste vastu. Nad olid juba Bukoviinas ja tungisid edasi.

Kui ei olnud enam jõudu vastu panna, siis pidi päästmist otsima energilises ja heas üldjuhtimises.

Nüüd oli lõpuks silmapilk kätte jõudnud, kus sakslased tähendasid, et nemad võivad „tuletõrjajate osa“ ainult sel korral edasi täita, kui üldsõja juhtimine nende kätte antakse. Seda nõuab avalik arvamine.

Türkklased ja Bulgaaria olid ammugi sellega nõus ja praeguse äärmiselt raske kriisi tõttu peab ka Austria andma järele.

Kuid ka nüüd ei minda lõpuni.

Sarnast radikaalselt uut meetodit ei oleks võidud viia ellu ilma isikute vahetuseta. Konrad teadis seda väga hästi.

Kuid ka Falkenhayn tundis, et mingisugused jõud töötavad tema vastu, soovides määrata Hindenburgi tema kohale.

See asjaolu sunnib mõlemaid kindralstaabi ülemaid üksteisele lähenema ja nad leiavad vormeli, mis annab nende nõrkadele valitsustele ja ka avalikule arvami-
sele teatud rahuldust, kuid mis võimaldab ka nendele enestele jääda võimu juurde.

Hindenburg saab enese kätte juhatuse Balti merest kuni Galiitsiani. Sealt edasi tegutseb Konrad, lubades kooskõlastada oma tegevust Hindenburgiga.

Hindenburg võtab enesele õiguse astuda kirjavahetusesse otse keisriga.

Wilhelm II teeb näo, et ei ole sellega nõus, kuid kategoorilist käsku ei anna. Resultaadina sõja üld-ülemjuhatusel asemel tekib saksa sõjaväes eneses samasugune dualism, nagu see ennem oli saksa ja austria juhatuste näol.

Augusti lõpul olid koalitsioonil ainult 3 diviisi reservis.

Sarnaselt ei võinud olukord edasi kesta, pidi tulema radikaalne muutus või keskriigid pidid hukkuma.

Rumeenia astub sõtta.

Sellel raschel silmapilgul, nagu väik selgest taevast, tuleb keskriikidele Rumeenia sõjakuulutus.

Läbirääkimised, mis omal ajal Bukarestiga peeti, ei andnud tagajärgi, sest üks nõudis liiga palju ja teine ei tahtnud midagi anda.

Peale Brussiilovi pealetungi algust, kui selgus Austria katastroof, kartsid Konrad ja Falkenhayn juba Rumeenia väljaastumist, nad otsisid küsimusele lahendust, kuid et jõude ei olnud, siis ei saanud nad ka midagi võtta ette.

Olukord paranes ja siis ei uskunud enam ei Wilhelm ega Bethmann, ei Falkenhayn ega Tisza, et Rumeenia veel välja astuks. Saadikute ettekanded kinnitasid ka sarnast oletust. Ainult Konrad ei usaldanud Rumeeniat.

Selle tagajärjel oli tema ikkagi võtnud tarvitusele väikesed ettevaatused abinõud. Transilvaanias seisis 60.000 meest ja peale selle oli Mackensenil 2 diviisi, kes asusid Bulgaaria piiril.

Järsku 27. augustil rumeenlased ühel ja samal tunnil annavad oma sõjakuulutuse üle ja marssivad üle piiri.

Rumeenial on 600.000 meest, moodustades 22 diviisi. Kulub vähemalt üks kuu

enne kui koalitsioon jõuab nende vastu koguda umbes sama suured jõud.

Falkenhayn aga oma külma verd ei kaota. Ta telefoneerib Mackensen'ile: „Atakeerige kus soovite aga silmapilk“.

Konrad käseb piirikattele taandumise manöövri ja algab Transilvaania evakueerimist. Ungarlased protesteerivad, nad ei suuda omale teha selgeks, miks sõjavägi ei kaitse nende varandust.

Wilhelm II, impulsiivne, — on selle löögi all täiesti mahasurutud.

Seni ajani oli tema vastu pannud nendele häälele, kes soovitasid Falkenhayn'i oma kohalt tagandada. Kuid ka praegu tal ei ole julgust seda otsekohe teha. 28. aug. õhtul laseb ta ühe kolmanda isiku kaudu Falkenhayn'ile teatada, et tema tahab Hindenburg'iga nõu pidada tekkinud olukorra üle.

Falkenhayn sai sellest märguandest aru — ja esitas kohe oma lahkumise palve, mis ka vastu võeti.

Falkenhayn kadus näitelavalt järgmisel päeval. Olles võimu kõige kõrgemal tipul, astus tema tundmatusse ja arvustus, sõim ning kahjurõõm saatsid teda ta lange-
misel.

Temale heideti ette kõik vead Iseri, Lodzi, Saloniki ja Verdun'i juures, tema peale veeretati süü Asiago ja Lucki eest, samuti ka Rumeenia sõjakuulutus, nüüd tunnistati absurdiks tema „kurnamise strateegia“ ja palju muud.

Peab ütleva, et sarnaselt inimest süüdistada ei saa. Kui temal olid omad vead, siis olid temal aga veel suuremad plussid.

Kuid kõik see ei ole tähtis. Kui leiti, et ta ei vasta omale kohale — siis oleks pidanud valitsus teda sealt ammugi kõrvaldama.

Ainuke suur etteheide, mis erapooletu isik Falkenhayn'ile teha võib, seisab selles, et tema ei palunud, isegi ei nõudnud täielikku sõja üldülemjuhatusel organiseerimist. Rasked vahekorrad Konradiga ei või siin vabanduseks olla, sest kui kaalu peal on sõjavägede ja isegi rahvaste saatused, siis ei või juttu olla isikutest.

Seda õpetust ei võtnud omaks ka tema järeltulijad.

Üldjuhatuseloomine.

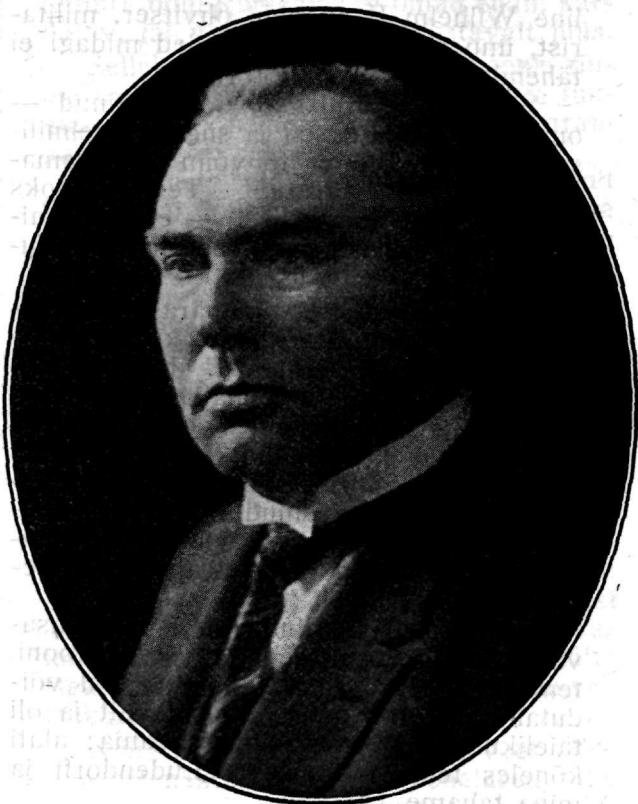
Mina ütlesin järeltulijad, sest neid oli kaks: Hindenburg — kindralstaabi ülem ja Ludendorff — esimene kindral-kortermeister, kohustusega kõikidest ot-
sustest vastutavalt võtta osa.

Latvija uus riigipresident ja kõrgem sõjaväejuht — Alberts Kviēsis.

9. aprillil s. a. meie liitriik Latvija sai omale uue riigipea — presidendi, kes on ühtlasi ka kõrgemaks sõjaväe juhiks. Sellele kõrgele kohale Saem valis oma kauaegse abipresidendi Alberts Kviēsis e.

Uus riigipea oma senises tegevuses on igal pool täiel määral üles näidanud kõiki neid väärtuslikke omadusi, mis vajalikud riigi esimesele kodanikule. A. Kviēsis nimi on omanud populaarsuse kui riiklises nii ka seltskondlises ja kultuurilises elus. Sündinud 23. detsembril 1881 Tervetis (Kuramaal) vallasekretäri pojana. Õppis Jelgava gümnaasiumis, mille lõpetamisel astus Tartu ülikooli õigus-teaduskonda. 1907. aastal, peale ülikooli lõpetamist, A. Kviēsis asus tööle noorc advokaadina Jelgavasse, kus ta äratas tähelepanu kui energiline töömees sel alal. Sakslaste sissetungimisel Kuramaale 1915. aastal evakueerus Tartusse, tegutsedes seal kuni 1917. aastani, mil valiti Kuramaa maanõukogu liikmeks. Kui samal aastal tekkis põllumeeste liit, astus A. Kviēsis kohe sellesse esimesse läti kodanlik-politilisse parteisse, võttes partei tegevusest elavalt osa. Latvija riigi loomisel ta oli rahva nõukogu liige, siis asutava kogu ja 1. ning 2. Saemi liige. 1920. aastal ta oli siseministriks, kuid 1924. aastal valiti Saemi esimehe abiks, missugusele kohale ta valiti ka praeguse Saemi poolt.

1919. a. saadik A. Kviēsis on töötanud peamiselt kohtu alal. Oli alul ringkonna-kohtu liikmeks, siis kohtupalati liikmeks ja pärast kohtupalati esimeheks. Peale

Alberts Kviēsis.

selle ta oli Saemi juriidilise komisjoni esimeheks, tundis elavat huvi parlamentarismist ja võttis osa mitmest rahvusvahelisest parlamentarismi konverentsist. Ka kunstipõllul on A. Kviēsis tegutsenud, olles rahvusooperi juhatuse liikmeks.
T.

Kas sarnane dualism, mis otse sõjaväelise põhimõtte vastu käib, — võib olla kasulik? Sakslased arvasid jaatavalt.

Meile saab olukord arusaadavaks, kui meie ligemalt tutvuneme nende kahe personaashiga.

H i n d e n b u r g kujutas enesest preisi ohvitseri tüüpi Wilhelm I epoohest. Põliste rüütlite järeltulija, oli tema tõsine, kohusetruu, lihtis, tagasihoidlik, ettevaatlik, tark, õiglane ja lojaalne. Tema vourused ja tema humaansus — olid alati teada ja austus tema vastu, isegi vaenlaste poolt — oli suur. Hiigla kasvuga, impoosantse näoga, rahuliku häälega ja nooblite

shestidega — oli tema väga populaarne. Tannenbergi võidust saadik — oli tema rahvuslik kangelane ja sõjavägi ning rahvas elas usuga tema sisse. Tema nimi käis suust suhu juba kaua enne seda, kui valitsus otsustas ekspuaterida tema mooraalset jõudu. Kuid kogu armastus ei suutnud temale anda tagasi seda, mis aastad olid temalt võtnud. Ta oli juba üle 69 a. vana, kuigi veel mehine — oli siiski tarvis teda hoida. Palju aega nõudis temalt igasugune esitus, paraadid, vaatused, vastuvõtmised j. n. e. Ta oli umbes samas seisukorras, kui keegi kõrge prints, kelle kõrval peab olema hea staabiülem.

Selleks oligi feldmarssali kõrval esimene kindral-kortermeister.

Ludendorff oli 56 a. vana, tüüpline Wilhelm II epoochi ohvitser, militarist, imperialist, kellele tunded midagi ei tähendanud.

Suurest kindralstaabist läbikäinud — omas tema laialdased ja sügavad tehnilised teadmised, tema töövõim oli piiramatult, autoriteet ääretu. Tema jaoks „Deutschland über Alles“ — ei olnud ainult teatud sõnaks, vaid see oli tema elu-eesmärgiks — tema usuks.

See oli tõesti isik omapäraste ideedega, suurejõuline, energiline, kes ei kartnud mingisugust takistust, hiigla tahtjõuga ja ka võimatu jonnakas. Nüüd oli näha, miks neid kahekesi kutsuti sellele kõrgele kohale. Üks ilma teiseta ei oleks võinud olla kindralstaabi ülemaks. Hindenburg oli juba väsinud, Ludendorff loeti liig nooreks, auahneks ja jonnakaks. Nende kahe kombinatsioon paistis aga õnnelikuna.

Selles paaris Hindenburg tõi kaasa varaks oma autoriteedi ja võidu krooni, tema pidi saksa rahvas hoidma alal võidutahet. Tema mõjus tasandavalt ja oli täielikult nõus oma võimu jagama; alati kõneles tema mitmuses: „Ludendorff ja mina tahame...“

Ludendorff ise kasutas seda võimu laialt. Tema kõneles alati peremehena: „Mina otsustasin... mina käskisin... mina olin nõus... j. n. e.“

Ta oligi tegelikult ülemjuhatuses hingedeks. Siin ei olnud mingisugust dualismi, kõik oli algusest saadik ärajaotatud: ühele ametlik vastutus ja hiilgus, teisele kogu töö ja tegelik võim.

Sarnase teadmisega asusid nad 29. augustil 1916. a. P l e s s'is oma kohuste täitmisele. Nad leidsid ees väga kriitilise olukorra, võib olla ehk nad suurendasid isegi veel seda hädaohtu, kui ta tegelikult oli, — et õigustada oma endist opositsiooni Falkenhayn'i vastu.

Esimene nende samm oli suunitud saksa sõjaväelise jõu suurendamisele. Seati kokku kava 75 uue diviisi loomiseks ja hiigla suur varustuse programm, mis tuntud „Hindenburgi programmi“ nimetuse all.

Selles asjas Ludendorff ei sallinud mingisugust vastulauset. Tema avaldas survet ministrite ja kantsleri peale, sundis neid läbiviima kõik seadused, mis luges tarvilikuks.

Sarnane valitsuste asjadesse segamine ei leidnud Wilhelm II poolt mingisugust korrektsiooni. Bethmann-Hollweg, kes kaasa aitas Falkenhayn'i langemisele, pidi tunnistama, et oli leidnud omale isanda.

Teiseks sammuks oli kateooriline nõue — asutada sõja üldülemjuhatus. Falkenhayn'i endise projekti järele pidi saksa kindralstaabi ülema käes olema algatuse võim, mis mõlemate juhatuste poolt heaks kiidetakse.

Konrad oli esitanud midagi kõrgema sõjanõukogu sarnast, kus kellegil ei oleks olnud otsustamise võimu. Need projektid lükati kerge käelligutusega tagasi.

Konventsioon, mis 6. sept. 1916. a. alal kirjutati — andis üld-ülemjuhatajale laialdased võimupiirid: temal oli algatus, lõpu otsus, täitmine ja kontroll, mis oli kõikidele vastuvaidlemata sunduslik. Selleks üldjuhiks on saksa keiser, teiste sõnadega saksa kindralstaap.

Teoreetiliselt oleks parem olnud, kui see prerogatiiv oleks antud teatud institutsioonile, kes ei oleks otsekoheselt ühenduses saksa peakorteriga.

Tegelikult Hindenburg-Ludendorff kasutasid kohe oma uut võimu, nõudes uute üksuste loomist ja suuremat varustuse valmistamist. Nemad ühtlustasid juhatuse organisatsiooni saksa mudeli järele. Loodi ühised õppeplatsid, kus saksa instruktorid ja väeosad teisi õpetasid. Varustust anti palju ja ohvitseride komandeeriti kõikidesse teistesse sõjavägedesse. Kõik need sammud tõid suurt tegelikku kasu.

Realiseeritud progress oli suur, aga ta mõjus ainult sõjaväelise külje peale. Politiliselt jäi iga riik autonoomseks ja ei olnud mingisugust orgaani, kes oleks koordineerind ka koalitsiooni poliitilist aktiooni. Sellest oldi veel kaugel, sest kellegile ei olnud veel selge, mida sõja lõpu eesmärgiks ülesseada.

Tulevikus andis see ennast rängalt tunda. Sõjaväeliselts aga oldi valmis nende raskuste likvideerimiseks, mis sellel tunnil nende ees seisis.

Operatsioonid Rumeenias, Somme ja Monastyr.

Hindenburg - Ludendorff kirjeldasid olukorda oma ametisse astumise momendil väga mustades värvides. Et sellest saada üle, pidi omama „väga soliidset närvid“.

Olukord oligi kahtlemata väga raske. Liitlastel oli juba suur ülekaal jõududes ja

võitlusvahendites: umbes 412 diviisi 271 vastu. sõdureid peaaegu kaks ühe vastu, suurtükke 26.000—20.000 vastu, päevas mürske 500.000—200.000 vastu. Sellele lisaks blokaad, mille mõju oli juba väga terav.

Paistis, et sel aastal Entente tarvitab ratsionaalsemalt oma ülekaalu. Tema aktiiviteet on kasvanud, tegevus paremini koordineeritud, igal pool tungitakse peale ja koalitsiooni rahvaste moraal on nõrkesmas.

Oli tarvis suuremat võitu kuskil tähtsal rindel, et morali kinnitada ja oli tarvis kindlalt vastu panna teistel kohtadel.

Kohe oli selge, et võit peab saavutama Rumeenias: rumeenlased oma ootamata väljaastumisega kõigutasid koalitsioonis olevate rahvaste morali, nad olid tunginud Austria-Ungari pinnale, nad ähvardasid kergendada venelastele sissepääsemist Bukovinasse ja sealt Budapešti peale.

Kõik võimalikud jõud tulid suundada Rumeenia vastu. Ja uuesti loodud üldjuhatus teeb imet. Ta seab omale järgmised eesmärgid, mida tuleb saada kätte sel mõõdul, kui võit jõud ennast koondavad:

- 1) Seisma panna rumeenlaste ja kindral Sarraili pealetungid, organiseerides
 - soliidselt bulgaaria rinde Makedoonias;
 - üks saksa-austria armeede grupp Transilvaanias;
 - üks saksa-türgi-bulgaaria grupp Dobrudschas (Mackensen);
- 2) vabastada Transilvaania ja sissepiirata Valachija;
- 3) purustada rumeenia sõjavägi;
- 4) haarata Moldaavia kaudu venelaste vasakut tiiba Bukovinas.

Esimene faas vältas umbes kuu aega, sest ei olnud vaba jõudu. Sel ajal kardeti väga, et rumeenlased löövad otsustavalt austerlasi Transilvaanias või bulgaarlasi ja sunnivad neid separaat rahule.

Koalitsioon päästeti sellel äärmisel kriitilisel korral ainult selle tõttu, et Entente tegevus oli veel halvemini koordineeritud, kui keskriikide oma. Nagu teada, sündis seal üldjuhatus alles 1918. a. kevadel.

Bulgaaria oli võetud pihtide vahele ja Transilvaanias venelased ja rumeenlased tegutsesid igaüks oma ette ja neil oli vähe edu.

Ajajooksul suudeti koondada Rumeenia vastu 16 diviisi, nendega vabastati Transilvaania ja lõuna Dobrudscha. Septembri lõpul Rumeenia ei olnud enam kardetav, jäi veel üle teda otsustavalt lüüa.

Selleks üldjuhatus tahtis Rumeenia rinnet mõlema tiiva juures läbimurda ja tungida Galatzi peale, et täielikult haarata vaenlase sõjaväe.

Sarnane plaan vastas täielikult Schlieffeni õpilaste agarusele, puudus aga jõud. Osa diviise, mis selleks just kohale veeremas — tuli rutuliselt saata Makedooniasse, kus 18. okt. bulgaarlased kaotasid Monastiry.

Suure vaevaga saadi Rumeenia vastu oktoobri lõpuks 24 diviisi kokku. Pidi ruttama, sest oli teada, et venelased valmistavad ette kaks armeed, et neid saata Rumeeniasse. Laia haaramise manöövri asemel otsustati lihtsalt otsesuunas tungida Valachijasse.

Mackensen, kelle käsu alla anti kõik diviisid, otsustas lüüa kahest kohast Transilvaanias, Vulkani juures ja Sistovas läheb üle Donau. Rumeenlased ei näita iseäralist visadust ja 3. detsembril langeb Bukarest.

Nüüd oli aga juba hilja, et veel täide viia ettenähtud 4 faasi. Venelased tulid 25 diviisiga Rumeeniale appi ja rinne ulatas kuni Mustamereni.

Mackensen katsus veel frontaalselt Moldaavias peale suruda, kuid selleks ei olnud küllalt jõudu ja Serethi peal jäädiski seisma.

Oli mõte Tarnopoli juures rinnet läbi murda ja siis välja jõuda Serethi rinde seljataha, kuid Ludendorff pidi selle mõtte heitma kõrvale, sest jällegi puudusid operatsiooni läbiviimiseks 5—6 diviisi.

Meie näeme, et on üks alaline jõudude puudus, kus asusid siis kõik jõud? Nad olid kõik lääne rindel kinni, sest Somme lahing oli sakslastele maksnud 538.000 meest.

Rumeenia okupeerimine andis koalitsioonile suuri majanduslikke ressursse. Üldjuhatus oli koalitsiooni päästnud suuremast kriisist, kui ta oli Marne lahingu ajal.

Kokkuvõte.

Aasta algul — separaatsete tegevustega Verduni all ja Asiago juures — nad ei võinud lõppeda teisiti kui ebaeduga. Siis püütakse luua mingisugune kontsentreeri-

tud juhatus, kuid vaen kindralstaabi ülemate vahel — ei lase seda ellu viia.

Rumeenia astub sõtta ja see raske kriis sunnib panema üldjuhtimist Wilhelm II peale. Tegelikult tegutsevad Hindenburg ja Ludendorff.

Edu Rumeenias on selle sammuga tagajärg.

Kuid samal ajal selgub, et üldisest sõjaväelisest ülemjuhatuses veel ei jatku, on tarvis üldine poliitiline juhtimine. Clausevitzi põhimõtte järele „sõda on instrument poliitika kättes“.

Seda aga koalitsioonis ei ole. Algavad sekeldused Poola ja Rumeenia küsimustes. Tõstetakse üles küsimused, mille kohta peaks olema kindel kokkulepe juba enne sõda ja kui seda ei ole, siis peaks need küsimused edasi lükatama kuni sõja lõpuni.

Ei kroonikandjad ega valitsused ei taha asuda sarnase üldpoliitilise organi loomise juurde. Juba varsti pidid nad seda kahetsema.

1917. a.

Sel ajal kui 1916. a. suured lahingud talve tulekul vähehaaval raugesid, hakkas koalitsioon ennast ettevalmistama 1917. a. sõjakäiguks.

Sõjaplaan 1917. a.

Poliitiliselt oli tarvis sõda jätkata. Rahvad, sõjaväed, valitsused, juhid — kõikidel oli kindel veendumus, et lõpuvõit langeb nende kätte. Nad ei võinud mõeldagi, et miljonite meeste veri 30 kuu vältel oleks valatud asjata, ilma et sõja eesmärgid oleks täielikult realiseeritud.

Kuid 1916. a. vaieldused näitasid, et need eesmärgid on laialdased. Koaleerinud riigid nõudsid igasuguseid annektsoone ajaloolisel, rahvuslises, majanduslises, julgeoleku ja teistel põhjustel. Selleks olid ettenähtud Briey, Longwy, Luxemburg, võib olla Belgia, Poola, Leedu, Kuraamaa, Serbia, Montenegro, mitmed kolooniad j. n. e.

Kas võis loota, et liitriigid sarnast asja aktsepteeriks enne kui nad täielikult oleks purustatud? Bethmann-Hollweg lootis selle peale. Detsembris 1916. a. sondeeris ta pinda, — resultaati oli negatiivne.

Oli tarvis lõpuvõitu saavutada ja sõjaväe üldjuhatusse jäeti vabad käed. Viimane teadis väga hästi, et 1916. a. võidud tähendasid õigemini — suure vaevaga ka-

tastroofist pääsemist. See asjaolu seisis Ludendorff'i silmade ees siis, kui oli aeg kätte jõudnud, et 1917. a. otsuseid teha.

Keskriikide seisukord ei olnud kaugelki hülgav.

Austria ja Türgimaa olid silmanähtavalt väsinud, Bulgaaria püsis veel, kuid oli selge, et sarnast pingutust, kui 1916. a. — tema enam ei kannata välja.

Saksamaa üksikandis kõik raskused oma õlgadel. Oli selge, et koalitsiooni sõjaline jõud hakkab veerema allamäge.

Materjaalselt ei saadud Hindenburgi programmi kaugelki täita ja tuli alati mõelda laskemoona kokkuhoiu peale. Blokaad mõjus surmavalt. Kiire lõpuotsus paistis veel palju tarvilikum, kui endistel aastatel, kuid vaenlase ülekaalu juures oli see väga keeruline probleem. Venelased olid saanud palju varustust ja asusid 70 uue diviisi formeerimisele.

Nendes tingimustes otsustasid Hindenburg ja Ludendorff olla ainult kaitsel, säästa jõudu, kus vähegi võimalik ja oodata soodsat juhust. Sellest peeti ka kinni äärmise visadusega. Türgi ja Bulgaaria jäeti enda hooleks ja ei antud nõutud 6 diviisi, et murda Makedoonia rinnet ja tõmmata Kreekat enese poole. Samuti ei antud Konrad'ile palutud 12 diviisi, et lõpetada Itaaliaga.

Kardeti teist Somme lahingut ja sinna kuhjati kokku kõik jõud, mis vähegi võimalik. Peakorter viidi ka üle Plessist Kreutznachi.

Ei või ütelda, et sarnane teguviis oleks uus olnud, see oli täpsalt seesama, mis omal ajal Ludendorff Falkenhayn'ile oli ette heitnud. Nüüd kus vastustus lasus tema oma neal, luges ta teguviisi õigustatuks.

Veel rohkem, paistab silma, et jällegi sõja üldjuhtimine nihkub teise plaani poole — Türgimaa ligineb katastroofile, Bulgaaria jaheneb keskriikide vastu, Austria organiseerib ja selle nähtuse vastu ei võeta midagi ette. Üldjuhatus pühendab ennast ainult lääne rindele, muutudes sellega rinde juhatusesks.

On õige, et see on tähtsam rinne, kuid ta on ikkagi ainult üks rinne. Oleks olnud õigem, kui siia oleks määratud oma rinde ülem, näiteks Bayeri kroonprints, kellel olid selleks tarvilised omadused, kuna üldjuhatus oleks pidanud asuma Berliinis, ühenduses kõikide sõja teatritega ja valitustega.

Peasüüdlane selles oli Ludendorff, tema üldse ei sallinud oma liitlasi. Olles ise väga aktiivne, langes ta tihti oma üldjuhi osast välja ja segas ennast teiste tegevusse, mõnikord isegi diviiside tegevusse. Sarnane meetod oli muidugi vale.

On raske leida seletust, miks 1917. a. algusel Ludendorff alati kirjeldab üldseisukorda väga tumedates värvides, kuid ei võta midagi ette, et seda kergendada, ei anna isegi neid diviise, mis tarvilikud, et Kreekat tõmmata enese poole, vaatamata sellele, et isegi Wilhelm II on väga selle poolt. Ainukeseks seletuseks on see, et tema tahab lasta paista olukorda sarnasena, et ainukeseks lootuseks veel on piiramatu allveepaatide sõda.

Allveepaatide sõda.

Kui keiser Wilhelm II lasi ennast maa operatsioonidest kõrvaldada võrdlemisi kerge vaevaga, pretendeeris ta merel mängida tähtsamat osa. Ta luges ju saksa laevastiku loomise oma isiklikuks teeneks. Et siin kergemini oma mõju panna maksma, ei tsentraliseerinud tema meresõja juhtimist mitte ühe isiku kätte, vaid jättis töötama kõik rahuaegsed institutsioonid, s. o. mereministeeriumi, suure admiralstaabi, mere laevastiku kõrgema juhatuse ja keiserliku mere kabineti.

Sarnases intriigide pesas kaaluti meresõja küsimusi ja tihtilugu püüti neid viia ellu üksteise arvamise vastu. Ka mõte — vastata blokaadile allveepaatide sõjaga — oli siin kuskil sündinud.

Hea meresõja operatsioonide juhatus oleks pidanud uurima seda küsimust, valmistama salajases korras suure arvu allveepaate ja siis saama sõja üldjuhatuselt täpsad juhtnöörid, millal neid panna tegevusse. Meie oleme just vastupidise nähte ees.

Admiral Tirpitz algab suurt avalikku propagandat allveepaatide sõja kasuks ja avaliku arvamise surve all valitsuselt juba veebruaris 1915. a. luba atakeerida vaenlase kaubalaevu. Sel ajal oli Saksamaal aga ainult 30 allveepaati. Sarnase väikese paatide arvuga ei annud aktsioon suuremaid tagajärgi, kutsus aga ilmas esile protestid, eriti Põhja-Ameerikas ja avas ka vaenlasele silmad sellest hädahüst. Bethmann-Hollweg lõi kartma ja kolme kuu järele keelas ära allveepaatide tegevuse, mida aga täielikult ei täidetud.

Kindral G. Jonson.

III. diviisi ja Tallinna garnisoni ülem aprillist 1930.

Nüüd algas võitlus admiralide ja Bethmanni vahel.

Kantsleril olid käes neutraalriikide protestnoodid ja selle tõttu võit kaldus tema poole. Korruga astusid aga tema vastu välja ka kindralid. Admiralid olid suutnud Falkenhayn'i panna uskuma, et piiramata allvee sõjaga võib suurelt takistada lääne rinde varustamist, mis tarvilik oli, sest Verdun'i operatsioon oli alanud ja Wilhelm II peab jälle andma luba allvee sõja jätkamiseks.

Seda käsku ei saadud aga nii ruttu täitma hakata, sest mingisugused tehnilised takistused lükkasid teda kolme kuu peale edasi.

Selle aja jooksul käis Falkenhayn'i käsi Verdun'i juures halvasti, tema presitish langes ja Bethmann-Hollwegil läks jälle korda, kui mitte täielikult ärakeelata allvee sõda, siis ikka teda piirata teatud määrustega.

Kantsleri võit ei kestnud kaua. Augustis 1916. a. nõuavad Hindenburg-Ludendorff piiramata sõja alustamist, tähenda-

des, et see on üks tähtsamatest osadest nende üldsõja plaanis. Kantsler vaidleb vastu, tähendades, et siis on sõda peaaegu möödapääsemata Hollandiga ja Daaniga. Kuna aga üldsõja juhatusel ei ole mitte ühtegi diviisi, keda võiks ülesseada nende uute rinnete vastu, siis otsustavad nad ajutiselt anda järele, kuni Rumeenia sõjakäigu lõpuni ja siis küsimus täies ulatuses uuesti võtta päevakorrale.

Seda aega kasutab merevägi. Paatide arvu püütakse tõsta kuni 150. Valmistatakse kõige täpsamad kalkulatsioonid, mis näevad näitama, et 6 kuuga pannakse Inglismaa põlvedele. Osa Reichstag'ist suudetakse tõmmata enese poole ja ülemjuhatus deklareerib, et „see on ainuke võimalus rutuliselt saada kätte sõja lõppu“. Kantsleri peale avaldatakse kõige suuremat survet. Sarnane teguviis küsimuses, mis mereväe kõrval oli ühel ajal poliitiline ja majandusline, — mitte kompetentsete kindralite poolt, oli muidugi lubamatu.

Bethmann vaidleb vastu, kuid ei suuda midagi teha ja esitab kogu küsimuse otsustamiseks keisrile.

Asja lahendamiseks kutsub Wilhelm II 9. jaan. 1917. a. kokku ühe konverentsi.

Kantsler juhib siin veel kord tähelepanu sellele hädaohule, mis Ameerika poolt ähvardab. Hindenburg-Ludendorff seletavad, et sõda on selleks ajaks juba lõppenud, kui Ameerika jõuab ette võtta midagi tõsisemat ja selle tõttu ei ole tema kardetav.

Ühe sõnaga — tehakse otsus, et „alates 2-st veebruarist Saksamaa keelab ära kõikidele laevadele, ka neutraalsetele, minna ehk tulla Prantsusmaalt ja Inglismaalt“.

See otsus oli üks tõsisematest kogu sõja vältel.

Selle vastu seisis poliitiline juht, kuna otsus suruti läbi sõjaväe juhatuse poolt. Isegi oma koalitsiooni liikmeid ei kutsutud otsuse tegemiseks konverentsile. 20. jaanuaril teatati otsusest Austriale — seades teda sündinud fakti ette. Ta pidi jääma nõusse. Bulgaariat ja Türgimaad üldse ei küsitudki.

Oote strateegia.

Ludendorff oli otsustanud 1917. a. läbiviia allvee sõja merel ja jääda ooteseisukorda maal. Oli tarvis moodustada reserve, sest igal pool tulid ilmsiks tunde-

märgid, et kevadel 1917. a. algavad suured pealetungid venelaste poolt.

Ta otsustas tõmmata tagasi rinde osad, mis seisavad lookadena ettepoole ja kogu- da reserve rinde lühendamise teel.

Suuremaks sellel ajal kujunes välja Noyoni raionis, mis „Alberich'i“ nime all tuntud. See andis 14 diviisi kokkukohid. „Alberich“ oli ettevalmistatud kõige suurema hoolega ja viidi läbi kõige suurema täpsusega, kuid ka hoolimatusega. Umbes 3000 km² maad muudeti kõrbeks, kus ei jäänud püsima ühtegi puud, ühtegi maja, ühtegi kaevu.

Elanikud evakueeriti seljatagusesse.

Samasuugust sammu soovitas Ludendorff ka oma liitlastele, need aga ei soovinud sellele jälgida, sest igaüks luges seda maad, kus ta seisab, juba enese omaks ja ei tahtnud kuidagi sellest loobuda. Poliitika mõjus veel kord operatsioonide peale.

Samal ajal algas Peterburis revolutsioon. Keiser lahkus troonilt. Paari päeva pärast ilmub kurikuulus „Priказ nr. 1“. Aprilli kuus on juba märgata, et vene rinde on oma tähtsuse kaotanud.

Selle peale vaatamata, ei võeta siit minõisugust jõudu, et neid viia läände ja seal midagi ette võtta.

Hindenburg oma mälestustes nimetab seda: „rahuga äraoodata vene kriisi evolutsiooni ja mitte riskeerida uue... Valmy'ga.“

Vaevalt oli see nii tarvilik, tõenäolikum on, et siin taheti minna välja veel suuremate annektatsioonide peale ja selleks hoitigi jõud valmis.

Vahepeal oli allveesõda käimas täies hoos. Esialgsed resultaadid olid väga head: veebruaris hävitati 540.000 tonni, märtsis 578.000 t., aprillis 874.000 t. Varsiti ükski laev ei saa Inglismaale. Mitte kuue, vaid nelja kuu pärast on sõja lõpp.

Kui Ameerika 6. apr. 1917. a. kuulutab sõja, ei panda seda tähelegi. On teada, et sel aastal Ameerika võib saata Euroopasse kõige rohkem 2—3 diviisi, see on aga tähtsuseta. Sellele tuli veel lisada juurde, et Entente suur pealetung, mis aprillis algas Ni ve l l i juhatusel, lõppes kaunis kurvalt ja Ludendorff otsustas rahulikult oodata. Tuleb arvata, et see ei olnud õige. Kogu sõda oli rajatud ainult allvee paatide tegevusele, s. o. teadmata asja peale. On selge, et relva, mida veel

küllalt ei tunta, peab tarvitama ikkagi ainult abinõuna, mitte aga lootma, et tema üks otsustab sõja. Mis siis, kui lootused ei lähe täide?

Midagi ei olnud ettevalmistatud, et tarbekorral ka maal otsustavalt välja astuda.

Kantsleri kriis.

Kuni 1917. a. Bethmann-Hollweg oli laveerinud raskuste vahel ja oli suutnud ennast hoida üleval. Nüüd aga läks olukord raskemaks, blokaad ja tootluse küsimus tegid muret. Et sellest saada üle, pidi valitsus olema väga tugeva käega. Bethmann'il seda ei olnud, kõik parteid leidsid, et: „ta on nõrk, muutlik jne.“

Bethmann ise püüdis kogu aeg lepitada Reichstagi peakorteriga, kuid ka siin ei saavutanud resultaate. Tehes igal pool järelandmisi, oli ta ennast mäsinnud kinni ja ei näinud väljapääsu. Tema püsis ainult selle tõttu, et Wilhelm II ei tahtnud näha uusi isikuid oma ligemas ümbruses. Võib olla oleks ta püsinud kuni sõja lõpuni, kui ta poleks keset sõda alustanud valimisõiguse reformi Preisimaal.

Sellest haarasid kinni Hindenburg-Ludendorff, et kukutada kantslerit.

Ludendorff agiteeris tema vastu pealinnas, kuna Hindenburg kujutas keisrile, et „sarnases küsimuses, mis puudutab sõjaväe vaimu, ei või talitada kantsleri arvamise kohaselt“. Kuid siin jällegi oli see ainult surve avaldamine mitte ainult kantsleri õiguste vastu, vaid isegi keisri õiguse vastu. Sõjaväelaste prestiish oli nii suur, et Wilhelm II oli sunnitud võtma vastu Bethmann-Hollweg'i demissioni, et ära hoida kindralite tagasiastumist.

See „coup de force“ oli igatepidi seadusevastane, kuid oleks siiski võinud tuua oma jagu kasu, kui Wilhelm II nüüd oleks nimetanud vastava isiku valitsuse etteotsa, kes tõsise sõja juhina oleks suutnud nii Reichstag'i kui ka sõjaväelise juhatuse panna oma õigesse kohta.

Wilhelm II seda teha ei jaksanud. Tema kutsus küll Hindenburg-Ludendorff'i sõnakuulmisele, kuid samal ajal keisri tsiviil kabinet pidas Ludendorff'iga nõu uue kantsleri kohta, keda kavatseti valida mõne teisejärgu tähtsusega isikute hulgast. Sarnasel teel leiti 13. juulil Michaelis. See mees oli vähem kantsler kui peakorteri esindaja. Reichstag'is ei olnud temal mingisugust mõju ja seisis igas asjas Ludendorff'i mõju all. Tema oli

see, kes Ludendorff'i mõjul Reichstag'i rahuvormelile andis sarnase ilme, et Entente seda üldse ei võtnud kuuldagi. Ta ei kõnelenud küll otsekohe anneksiooni-dest, vaid igasugustest majanduslistest liitumistest, Briey ja Longwy raioonide kasutamisest, pikaajalisest Belgia okupeerimisest, monopol-eesõigustest Rumeenias j. n. e. Reichstag sunnib teda 1. nov. astuma tagasi.

Tema järeltulija krahv Hertling — oli esimesena õige parlamendi esindaja. Filosoof, kogemusrikas ja tark — oli tema igalpool suures lugupidamises. Õiguslise korra pooldajana suutis tema palju suurema eduga manövreerida igasuguste raskuste vahel. Kahjuks oli tema aga 75 a. vana, väga väsinud ja haige. Selle tõttu ei saanud tema alati õigel kohal olla ja tema tegevus ei olnud küllalt energiline.

Kokkuvõetult peame ütleva, et 1917. a. Saksamaal sõjapolitilist juhti ei olnudki ja sõjaväeline juhatust tahtis ka seda kiskuda oma kätte. Ja tõesti Ludendorff oli see mees, kes oma võimsa energiaga viis Saksamaad edasi. Isegi tema kõige suuremad vaenlased peavad temale selles andma au. Czernin kirjutab: „Saksamaal valitseb ainult üks tahe — see on Ludendorff, tema mõtleb ainult sõjale, tema elab ainult võidule.“ Austrias puudus sarnane mees ja korralgedus oli täieline.

Austria-Ungari lagunemine.

Franz-Joseph suri 21. nov. 1916. aastal. 68 aastat oli ta valitsenud. Tema isik oli ainsam jõud, millel see vana riik veel püsis.

Tema järeltulija Karl I — ei olnud ettevalmistatud et valitseda sarnastes rasketes tingimustes. Ta oli 29 aastane noormees, rõõmus ratsaväe ohvitser, heade soovidega, kuid kergemeelne ja igasuguste kogemusteta.

Juhuslikult sattudes troonipärija ossa, — ei olnud tema saanud seda tõsist ettevalmistust, mida said harilikult need erzhertzogid, kes pidid pärima trooni — temal ei olnud, nii öelda, aimugi valitsemise aabitsast.

Sarnastes tingimustes oleks olnud loogiline, et noor keiser seda rada edasi sammuks, mille peale tema pandi, ta oleks pidanud jätma oma juurde vanaisa nõuandjaid ja tarvitama tema meetode.

Karl I ei jatkunud selleks tarkust. Olles veendunud „Jumala armust antud õigu-

sesse" tahtis tema valitseda ise ja sattus muidugi kohe oma isikliste sõprade ja perekonna liikmete mõju alla. Ta vallandab peaministreid nii Austrias kui ka Ungaris, et leida mehi, kelledega oleks kergem kõneleda.

Kuid varsti peab ta konstateerima, et ungarlased ei lase enesele midagi ette kirjutada, isegi keisri poolt mitte. Siis keiser tõmbab ennast tagasi ja hakkab tegutsema ainult Viinis.

Siin kutsub ta kokku parlamendi, lõpetab sõja eriseadused, annab laialise amnestia isegi väejuoksikutele. Tema arvates pidid need vabameelsed sammud laialt aitama kaasa keisri prestishi tõstmiseks ja tõmbama piirid sisemistele raskustele.

Tegelikud tagajärjed olid aga just vastupidised: autonomistid muutusid separatistideks, patsifistid defaitistideks ja kõik naersid keisri naiivsuse üle.

Siis hakkas Karl I mõtlema rahu peale. Selleks valis ta tuntud patsifisti Czernini oma välisministriks. Kuid raske oli teha separaat-rahhu. Esiteks oleks see olnud äraandmine oma liitlaste vastu, teiselt poolt ei oleks seda ka materjaalselt suudetud läbi viia, sest Saksa sõjaväeline jõud oli veel tugev ja ta seisis igal pool Austria rinnetel. Oli tarvis esimeses järjekorras saada Saksamaad oma nõusse. Ettevõetud läbirääkimised ministrite ja keisrite vahel ei andnud tagajärgi. Siis võeti tarvitusele vähem korrektsed abinõud: anti kolmandatele isikutele avaldamiseks mõned salajased teated. Austria kindralstaabi ülem sai oma keisrilt käsu kirjeldada sakslastele Austria-Ungari sõjaväe seisukorda kõige mustemates värvides jne.

Sarnased võtted Hindenburg-Ludendorff'i peale aga ei mõjunud ja austerlased algavad oma erikäike. Astutakse ühendusse paavstiga; keiser kirjutab oma naisevennale, kes tõstab üles Elsass-Lothringi küsimuse, millest sakslased muidugi midagi ei tea. Kuid kõik on asjata ja kui lõpuks enamlased avaldavad Entente kokkuleppe 26. apr. 1916. a., milles oli kindlaks määratud Austria-Ungari jagamine, siis pidi Karl I tunnistama, et tema ei või oma eesmärki kätte saada ja pealegi on ennast oma liitlase vastu ülevalpidanud väga ebakorrektselt ja poliitiliselt sõjapidamisele sünnitanud ääretu suure kahju.

Sama ebaõnnelikud, kui keisri esimesed sammud poliitikas, olid ka tema sammud sõjaväe juhtimise alal.

Karl I otsustas võtta sõjaväe juhtimise enese kätte. Sõjaväeline üldjuhatus jäi küll ikkagi sakslaste kätte, kuid asi läks delikaatsemaks, sest nüüd tuli ajada asju liitriigi keisri enesega.

Konrad ei meeldinud sugugi Karlile, kes tahtis igas asjas talitada oma tahtmise järele ja varsti tagandati ta, kuigi suure auga, omalt kohalt ja määrati tema asemele kindral Arz von Straussenberg, üks keisri sõpradest.

See valik oleks olnud õigustatud, silmaspidades tema väga head sõjaväelist haridust ja head vahekorda kindral Arz'i ja sakslaste vahel. Kuid mitte need asjaolud ei olnud mõjuvad tema nimetamise juures, siin peeti silmas kindrali sobivat iseloomu, kes oli lõbus härra, joviaalne, optimist, pehme ja painduv.

Arz lasi asjad minna oma rada, võttis täitmisele oma keisri otsused ja tegutses tema kõrval, mitte kui vastutav kindralstaabi ülem, vaid kui kindral-adjutant.

Karl I reisib palju, püüab meeldida, vähendab distsiplinaarkaristust, keelab ära pommitamise õhust itaallaste seljatagusel ja ei veel ligemalt juhtida operatsioone, kaotab ära itaalia rinde juhi koha.

Sel ajal koosnes kogu Austria sõjavägi 3,5 miljonist mehest, varustatud 8000 suur-tükiga, kuid puudusid reservid, laskemoon ja toiduained.

Sarnases olukorras oli tarvilik nimetada sõjaväe etteotsa teistsugune isik. Ludendorff püüdis mõju avaldada, kuid see oli rohkem formaalne kui tegelik.

Jilderim.

Dardanellide operatsiooni järele nihkub Türgimaa vähehaaval üldsõja huvide ringist välja. Saksa juhatus on kaugel igasugustest fantastilistest ettevõtetest India vastu. Kuna operatsioon Suez'i kanali vastu ka edu ei toonud, siis otsustas üldsõja ülemjuhatus jätta Türgimaale vabaduse oma operatsioone korraldada, kuidas ta ise soovib. Seda rohkem, et ka Venemaa sõjaline jõud oli kokkuvaresemas.

Türgilt nõuti ainult, et ta läbi saaks oma abinõudega.

1917. a. märtsis vallutasid aga inglased Bagdadi. Selle linna kaotus kutsus esile kriisi, kus noortürklaste valitsus

suure vaevaga suutis jääda võimu juurde. Seda valitsust oli aga tarvis toetada, sest tema lahkumisel oli karta separaatriahu. Saksa välisministeerium avaldas ka oma arvamist abiandmise poolt ja selle tõttu otsustas Ludendorff organiseerida operatsiooni, et võita Bagdadi tagasi. See operatsioon oli tuntud „Jilderim“ nimetuse all (s. o. välk). Selleks otstarbeks anti vabaks need 7 türgi diviisi, mis Euroopas võitlesid, sellele lisaks Saksa Asienkorps (see oli umbes 2 rüg. motoriseeritud osadega), 4 Austria patareid ja üks Saksa staap. Et türklased nõudsid Jilderimi juhtimiseks kuulsat kindralit, siis määrati sinna Falkenhayn.

Falkenhayn nägi kohe, et Türgimaa on liiga nõrk, et korraldada suuri pealetungioperatsioone. Inglased olid Bagdadis tugevad, kuid oli näha, et nemad ei soovi sealt edasi minna, kuna Palestiinas oli olukord palju kriitilisem, siis soovitas Falkenhayn Jilderimi sinna viia üle.

See otsus rippus ära paljudest instantsidest, kes aga ei olnud omavahel heas vahekorras. Ülemjuhatus, kelle poole selles asjas igalt poolt pöörati, ütles küsimuse otsustamisest ära, põhjendades, et on liiga kaugel sündmuste kohast ja tal puuduvad otsuse tegemiseks igasugused andmed. Ühesõnaga, küsimus võeti päevakorrale mai algusel ja lõpulik otsus järgnes septembri lõpul.

Nüüd selgus, et ei ole peaaegu mingisugust võimalust üldse midagi võtta ette. Paljud türgi autoriteedid olid Falkenhayni ja üldse eurooplaste vastu vaenulised. Et transporteerida 3500 meest Asienkorpisist Konstantinooplist Palestiinasse, nõudis aega kolm kuud. Türgi diviisid, mis Euroopast tulid, kaotasid 50—70% oma koosseisust jooksmiskutena, niipea kui nad Anatooliasse jõudsid.

Suured laskemoona ladud lendasid Haidasis õhku. 100 milj. franki metallrahas, mis selleks operatsiooniks oli sakslaste poolt antud, sulas kui lumi türgi ametnikkude käte vahel. Kõik materjal jäi seisma igasugustel Bagdadi raudtee sõlmpunktidel.

Sarnases bakanaalis oli Falkenhayn võimetu midagi ette võtma. Ta palus ennast korduvalt kutsuda ära. 9. dets. jõudsid inglased Jerusalemma.

Ülevahtamatud korralageduses oli peaaesjalikult süüdi Türgi kindralstaap, ja

sinna määrati nüüd, kus juba hilja oli — kindral Seekt staabi ülemaks. Kõik operatsioonid likvideeriti ja asuti igal pool kaitsele.

Caporetto.

Sel ajal vene rinne oli täies lagunemise hoos, kuid ikkagi hoidsid sakslased seal austerlastega kokku umbes 120 diviisi. Sarnast asjaolu on raske seletada, need diviisid oleks lääne rindel suurt kasu võinud tuua.

Seal olid kogu aeg käimas rasked võitlused: Flandrias, Verdun, Malmaison, Cambrai — igal pool tuli olla kaitset.

Austerlaste seisukord itaalia rindel oli veel raskem.

Itaalia sõjavägi oli saanud väga tugevaks, suurtükiväge ja lennuväge tarvitati massiliselt.

Isonzo lahing, kus Itaalia 51 diviisiga ja 500 suurtükiga peale tungis, nõudis suuri ohvreid ja kui see lahing ka itaallaste ebaedukalt lõppes, kartis Austria juhatus siiski, et 12-dat korda ei suuda nad enam panna vastu.

Keiser Karl palus sakslastelt abi, et kindlustada oma rinnet.

Ludendorff oli abiandmisega kohe nõus, sest ta kartis, et muidu lähevad seal separaat-rahul mõtted ikka laiemale, kuid ta pani ette oma abijõud tarvitada mitte rinde kindlustamiseks, vaid ühe pealetungioperatsiooniks. Austerlased tahtsid kohe realiseerida ühe Konradi endistest plaanidest ja palusid 12 diviisi. Kuigi Ludendorff oleks neid anda võinud, siiski vaidleb ta sarnase suure operatsiooni vastu, arvates, et Itaaliat ei saa sundida separaat-rahule ja lõpuks annab ainult 7 diviisi.

24. oktoobril algab pealetung ja juba 5 päeva hiljem on jõutud Tagliamentoni, s. o. lõpu-eesmärgini. Armeed juhataja von Bülow otsustab aga oma algatusel seda edu arendada edasi. 10. nov. on Paveni jõutud.

Selle võidu tagajärjed — teda nimetati Caporetto — olid hiigla suured: 120 km oli läbimindud, võetud umbes 300.000 vangi, 3152 suurtükki, 3000 r.-kuulip. Peale selle olid itaallased kaotanud üle 40.000 surnutena ja haavatutena ja üle 350.000 olid deserteerinud. Saksa-austerlaste kaotused olid samuti umbes 40.000 meest.

Nüüd saadi aru, et see operatsioon oleks tulnud korraldada veel suuremas moods — ja kogu Itaalia sõjavägi oleks olnud likvideeritud.

Katsuti uute jõududega üle Monte Grappa veel jõuda edasi, kuid oli juba hilja; itaallased olid ennast korraldada jõudnud ja Inglis-Prantsuse jõud olid tulnud abiks.

Et itaallased kauaks ajaks enam kardetavad ei olnud, võtsid sakslased omad diviisid jälle tagasi.

Vaherahu vene rindel.

Kohe peale Vene revolutsiooni algust lootis Saksa valitsus venelastega teha rahu ja keelas kõik operatsioonid ära. Kui rahu ikka ei tulnud, saadeti Lenin Petrogradi. Sõjaväe juhatusel oli ammugi soov ühe hoobiga lõpetada vene rinne, kuid ei saanud vabalt tegutseda, oodati parajat momenti.

1. juulil algas **Kerenski** pealetung, mis arenes esialgul austerlaste vastu edukalt. Seda pealetungi oodati ammugi, tema oligi vastu pealetungi põhjuseks. Kuus diviisi oli seatud valmis, et Tarnopoli juurest rindest murda läbi. Ka Riia ja Serethi peale olid operatsioonid ettevalmistatud.

20. juulil algas aktsioon Tarnopoli juures, 3. septembril võetakse Riia. Tekkis uus projekt — marssida edasi Narva ja Petrogradi peale, kuid suured lahingud, mis algasid Flandrias, sundisid kõik vabad diviisid viima tagasi ja sellest projektist ei tulnud midagi välja.

Oktoobris vallutatakse meie Saaremaa.

Varsti saavad enamlased võimu Petrogradis enese kätte ja ülemjuhatus leiab, et puht praktiliselt võetud, on vene rinne nüüd likvideeritud.

Kui **Krölenko** raadiogramm tuuakse Ludendorffi juurde, tõuseb temas veel kord kahtlus. Ta küsib kindral **Hoffmannilt**, kas võib algada nende isikutega läbirääkimisi. **Hoffmann** vastab jaatavalt, mitte sellepärast, et ta oleks nende vastu tundnud suuremat lugupidamist, vaid lihtsalt sellepärast, et rutem vabastada kõik, mis võimalik lääne rinde kauks.

Vaherahule kirjutati kohe alla ja 8 päeva hiljem algasid Brest-Litovski rahuläbirääkimised. Seal tuli igasuguseid viiperusi ette, — kuid siiski nende isikutega võis pidada läbirääkimisi, ei olnud tarvis neid karta, sest vene armee oli jooksnud juba laiali.

Nüüd alles algas diviiside transporteerimine läände.

Kokkuvõte.

Võib konstateerida, et 1917. a. oli kõik vähem aktsioone, ka kaotused olid väiksemad kui endistel aastatel. Kuid siin ei olnud astutud ka kunagi otsustavaid samme sõja lõpetamiseks. Sarnane tegevuseta olek oli loogiline järeldus sellest sõja plaanist, kus kõik oli rajatud allveepaatide mõjule. Siin oli tehtud suur viga. Ei kunagi veel maailma ajaloos — puhtmereväe aktsioon ei ole suutnud ühtki riiki murda lõpulikult ja ei võinud seda ka nüüd oodata, kus üldiselt oli liiga vähe allveepaate tegevuses ja mis ainult blokeerimisele olid rajatud.

Ei või 15 miljonit sõdurit ja 30.000 suurtükki jätta passiivselt ootama 150 väikese allveepaadi kahtlase edu peale!

Selle juures olid siiski ka kaotused. Kaitselahingud maksid sakslastele üle 800.000 mehe ja moraal kannatas veel rohkem.

Politika alal läksid lahkuminekid ikka suuremaks ja suuremaks:

Karl I otsis separaat-rahuvõimalusi, Bulgaaria oli väga pahane, et kohe ei saanud Dobrušat enese kätte, Türgimaa nõudis omale Kaukasust, toitlustingimused läksid ka raskemaks, kuid ühist toitlusametit ei loodud, sest selle asemel, et kõik oma ressursid kokku panna, tahtis igaüks ikka veel teise käest nõuda juurde. Kõik muutusid pessimistideks.

Ainukesed, kes ei kaotanud ei usku ega energiat — olid Hindenburg—Ludendorff. Mida suuremad raskused nende ees seisid, seda suurem oli nende tahtejõud. Eesotsas ikka Ludendorff — see üliinimene oma energia poolest, nagu ütles Bethmann-Hollweg — kuid kellel puudus poliitiline tarkus.

See võitleja, pimestatud nagu rooma gladiator, töötas aga juba 1918. a. probleemide kallal, mis pidid olema otsustavad.

Sõjaplaan 1918. aastaks.

1917. a. talvel koaleerinud valitsused jõudsid otsusele, et nende riigid on blokaadi all liiga kannatanud ja selle tõttu nendel jätkub sõjapidamiseks jõudu võib olla kuni talveni 1918, mitte rohkem, — selleks ajaks oli tarvis otsustavalt võita. Sõjaväeline juhatus arvas, et selleks ajaks samuti võib Ameerika sõjaväe mass jõuda

Euroopasse, nii et ka selle poolest oli tarvis kevadel otsustavaid operatsioone ette võtta.

Arvati, et detsembris 1917. a. on kõigest kakss Ameerika diviisi kohal, — umbes 75.000 meest ja needki vähe ettevalmistatud. Sellega ei tarvitsenud arvestada, kuid Ameerika vormeeris kodumaal veel 50 diviisi ja peale selle vist veelgi. Kuigi nende väärtus oli kahtlane, siiski võisid nad juba oma arvu tõttu võidukaalu Entente kasuks suruda maha. Sõjaväelise seisukorra, vene rinde lagunemise tõttu, võib lugeda heaks, sest praegu on koalitsioonil üldiselt 316 diviisi 257 liitlaste diviisi vastu.

On selge, et sõja otsustab ainult lääne rinne ja selle tõttu tulebki seal tegevust korraldada. Türgi ja Bulgaaria ei saa lääne rindele midagi anda, nad püsivad vaevalt ise oma jalgadel. Oleks tarvilik neid toetada mõne hea diviisiga, et kindlustada suurte operatsioonide ajal oma seljatagust.

Austria oleks võinud teatud arv diviise anda, sest Itaalia ei saanud praegu midagi ette võtta. Austria oli väga hea raske suurtükkivägi, tema diviisid olid küll nõrgad, kuid neid võiks siiski tarvitada, et kõrvalistel kohtadel nende abil vabastada Saksa diviise. On ometi selge, et Habsburgide riigi saatus otsustatakse läänes. Austria valitsus aga ei taha neid diviise anda, otsib põhjuseid ja Saksa juhatus annab oma nõudmises liiga kergelt järele.

Võetakse ainult teatud arv patareisid ja nõutakse, et Austria itaalia rindel teatud diversiooni korraldaks. See idee isenesest ei olnudki nii halb. Kui see diversiooni pealetung algab enne Saksa operatsiooni läänes, siis on tõenäoline, et itaalia rindele suuremad Inglis-Prantsuse väed saadetakse, nagu see oli Caporetto ajal. Vähemalt peaks mõlemad operatsioonid sündima ühel ajal, siis võib loota, et kõik jõud, mis Itaalias seisavad, sinna ka jäävad.

Kuid mingisugust kindlat käsku selleks ei anta.

Ludendorff kordab seda viga, mis Falkenhayn juba 1916. aastal Verduni all tegi, — tema tahab lõpuvõitu saavutada ainult Saksa jõududega.

Selleks kogutakse jõudusid kokku nii palju kui võimalik, võetakse neid Itaaliast, võetakse Makedooniast, ka Aasiast. Kuid see on võrdlemisi väga väikene arv. Jõudude juurekasvu see teguviis annab vähe,

kuid ta nõrgendab äärmiselt teisi rindeid, sest kõik sakslaste liitlased Saksa toetuseta ei suuda midagi ette võtta; ilma saksa rügementideta langeb nende moraal.

Tuli aga loobuda jõudude juurdeveost idast sarnasel määral kui algul oli nähtud ette, sest operatsioonid Eestis, Soomes ja Ukrainas nõudsid omalt poolt teatud arvu diviise, mida edaspidi oli raske vabastada.

Ukraina operatsioon nõudis kõige rohkem.

Üldse peab ütlema, et need operatsioonid ei seisnud kooskõlas üldsõjaga, nendel oli kas puht-politiline või puht-majandusline tähtsus. Üldsõja otsustaval silmapilgul olid nad ainult kahjulikud, sest nad nõudsid 48 saksa ja 25 austria diviisi, kokku 73 diviisi.

Pealetung läänes.

21. märtsil 1918. a. seisavad lääne rindel 190 saksa diviisi. See ei olnud küllaldane selleks, et lüüa kindlustatud positsioonidel seisvaid 177 diviisi.

Mida nende jõududega tahetakse ette võtta? Kas tungida kallale prantslastele või inglastele?

Prantslastel oli 100 diviisi ja suur territoorium seljataga. Lootus neid otsustavalt lüüa on väike. Verdun näitas ka, et ei saa selle peale minna välja, et ainult osalise võiduga neid murda.

Inglaste vastu on väljavaated paremad, nendel oli ainult 58 diviisi, see vastas rohkem sakslaste poolt valmis seatud 84 pealetungi diviisile. Nende taga 100 km kaugusel on meri. Kui korda läheb lahutada inglasi prantslastest, siis võib neid hävitada Schlieffeni idee kohaselt laia haaramisega. Samal ajal allveepaadid ja isegi suur laevastik takistavad igasugust abiandmist mere poolt. Zepeliinid ja kõik võimsad lennukid atalkeerivad Londoni. Ei saa salata, et perspektiiv on kaunis meeldiv.

Kuid imelikul kombel Ludendorff ei avalda siin sugugi oma ääretut tahtejõudu, et seda kava lõpuni läbiviia. Tema deklareerib, et „taktika peab seatama strateegiat kõrgemale“. Selle tagajärjel katsub esimeses järjekorras ainult üht suurt lahingut võita — Saint Quentin, võib olla edasi Amieni ja Boulogni peale. Hindenburg ei soovi muud midagi kui „välja jõuda vabale maastikule“.

Meie teame, kuidas sakslased inglaste rinde hiilgavalt läbimurdsid, kuid nüüd

selle asemel, et täie jõuga ainult A m i e n i ja sealt mere poole rünnata, hakkab Ludendorff „taktikat strateegiast seadma kõrgemale“. Lüüakse mitmes suunas, pea iga päev muudetakse otsust, kaotatakse aega, taktikaliste võitude otsimisel kulutatakse jõudu — ja aprilli keskpaigas on 70 diviisi ära kulutatud, kuna merest ollakse kaugel.

Mis nüüd teha? Vaenlane on valvel, tal olid suured kaotused, kuid Ameerikast tulevad vähemalt 4—6 diviisi iga kuu juurde.

Saksa jõud on kuivanud kokku, ei ole enam võimalik kõiki kaotusi uuesti kinni katta. Kas ei oleks nüüd aeg otsida mingisugust ekonomilist strateegilist lahendust.

Sellele küsimusele Ludendorff ei pühenda kuigi palju aega. Tema arvab, et Ameerika diviisid on küll head, kuid nende juhatus ei kõlba kuskile ja selle tõttu ei tule nendega veel arvestada. Tuleb uuesti kallale tungida inglastele ja kui tarvis ka prantslastele.

Nii näeme Kemmeli, Chemin des Dames, Metz ja 15. juulil Champagne. Nendel lõökidel strateegilist eesmärki üldse ei olnud. Marssal Foch tähendas kord, et need olid nagu vihast pimestatud härja löögid ükskõik missuguses suunas. Üldsõja ülemjuhatajast — oli Ludendorff muutunud armee juhatajaks, kes oma komando punktist telefoni teel korraldusi tegi kuni diviisideni, mõnikord isegi teatud rügementideni.

Poltiline juhatus ei teadnud, mida kaivatsetakse ja mis sünnib.

Wilhelm II oli küll peakorteris, kuid ei lastud oma rongist kaugemale ja iga päev sai ainult lühikese kirjelduse üldisest seisukorrast.

Kantsler ei teadnud sedagi; temale teatati Berliini ainult, et operatsioonide esimene faas on lõppenud ja minnakse teise peale üle.

Valitsusel olid sel ajal omad mured. Vahekorrad Austria-Ungariga läksid ikka teravamaks, — tuli otsida kompromisse ja lepitada keisrit.

Operatsioonid muutusid alates 15. juulist ja eriti 18. juulist alates negatiivseteks.

8. augustil oli seisukord juba päris halb. „See oli meie mustem päev“ — kirjutas Ludendorff ise. Nüüd alles tal oli selge, et Saksa jõud on jõudnud lõpule.

Vaenlastel oli juba 210 diviisi saksa 195 vastu. Nendest suur arv täiesti värs-

keid, rikkalik varustus, oli tunda kindel ülemjuhataja, kes tegutses plaanikindlalt. Saksa diviisid olid peaaegu tühjad, neid tuli üksteisega täiendada, moraal oli väga langenud, visadust ei leidunud kuskil. Isegi kõrgem juhatus oli kaotanud lootuse, nii Saksa kroonprints kui ka Baieri kroonprints soovitasid teha kohe rahu.

Oli tarvis teha kindel otsus. Selleks kutsuti Spas 13. aug. kokku trooninõukogu. Siin valitses üldine arvamane, et on tarvis kohe astuda läbirääkimistesse, nüüd, kus Saksa jõuga veel arvestatakse.

Ainult Ludendorff oli selle vastu. Hindenburg toetas oma kortermeistrit. Ludendorff arvas, et võib ennast veel kaua aega Prantsuse pinnal kaitsta, vähehaaval paralüüsida vaenlase võidutahet ja ikkagi veel võita sõda.

Nagu alati — valitsus pidi andma alla. Ludendorff praegugi veel ei leppinud statu quo'ga, vaid nõudis vähemalt Poola- ja Leedumaad ja kõiki kolooniaid tagasi. Sellest on näha, kuivõrt vähe tema aru sai loodud seisukorrast.

Nüüd hakati ida rindelt tooma ülejäänud diviise, kuid see oli hilja. Need diviisid olid enamusega läbiimbumud ja üldine Saksa seisukord ei võinud selle nähtuse parandamiseks aidata kaasa. Need jõud oleks pidanud olema siin juba märtsis.

Ludendorff ei olnud kogunud kokku otsustavaks lahinguks kõiki oma jõude, ta oli kaua aega asjatult pealetunginud. Edasi ei soovinud ta kohe ennast seada kasuliku kaitseseisukorda Antwerpen—Meuse liinile. Tema kangekaelsus viis mitte ainult Saksamaa, vaid ka kogu koalitsiooni katastroofile.

Katastroof.

Nagu juba tähendasime, kogus Saksa ülemjuhatus kõik Saksa jõud kokku oma kevadiseks aktsiooniks. Sellega tema võttis ka austerlastelt ja türklastelt nende selgroo. Samal ajal aga nõudis tema diversiooni pealetungi Itaalia vastu. Ludendorff jätab selle pealetungi organiseerimise täielikult Austria hooleks, selle peale vaatamata, et tema ometi hästi pidi teadma, et Austria kindralstaap ükski ei suuda organiseerida sarnast ettevõtet. Tema, kui sõja üldjuht, oleks pidanud vähemalt kokkuseatud kavad kinnitama ja kontrollima. Nii oleks võidud kõrvaldada mitmed vead nendes kavades.

Austria plaan oli mitme üksteisega vaenjalal seisva isiku plaanide konglome-

Mereväe leitnant

VOLDEMAR MARTINSON †

22. aprillil varahommikul õnnetu surma läbi lahkus elavate seast mereväe leitnant Voldemar Martinson.

Sündinud 6. juunil 1901. a. Tallinnas. Lõpetas 1920. a. poeglaste gümnaasiumi ja 1924. a. merekadettide kooli rahuaegse kursuse. Vabadussõja ajal teenis Tallinna kooliõpilaste pataljonis ja lühemat aega ka Sõjakoolis kadetina.

Oli kauemat aega tuukur-ohvitser. Teenis vahepeal s/l. „Marduse“ komanderi kohusetäitjana, viimasel ajal oli määratud t/p. „Sulevi“ suurtüki ohvitseriks.

Leitnant V. Martinson oli tuntud kui kohusetruu, edasipüüdja ja energiline ohvitser. Leinama jäi noor abikaasa. Kaasteenijad kaotasid temaga armsa ja unustamatu sõbra.

Leitnant V. Martinson †

raat, siin Konrad tegutses omaette, Borõvic'il olid jälle omad eesmärgid, Karl I mõjutas asja omalt poolt ja nii tuligi, et jõudude koondust ei olnudki. Pealetung sündis 80 km rindel 40 diviisiga — 40 vaenlase diviisi vastu. Määratud ajaks muutusid halvaks ka ilmastiku tingimused, selle peale vaatamata pidi operatsioon algama. Resultaati võis kergelt näha ette. 15. juunil algavad diviisid vahvalt pealetungi, mis aga ruttu puuduliku ettevalmistuse tõttu variseb kokku. Varsti on 750.000 meest rivist väljas, algab üldine korralagedus. Umbes samal ajal on seisukord halb ka türki rindel.

Meie mäletame, et Ludendorff nendele jättis vabad käed, nõudes, et nemad läbi ajaks ainult oma jõududega. Enver-Paša ei pööranud mingisugust tähelepanu oma kodumaa piiridele, vaid asus kõige jõuga Baku ja selle petrooleumi vallutamisele. Seda nähes, ei taha sakslased türklasi üks sinna lasta ja Krimmist saadetakse üks saksa diviis samuti Bakusse. Õige — seal on tagavaras 1½ miljonit tonni naftat, ainet, mis sakslastele hädapärast tarvilik, — kuid see nõuab valitseva transpordi tingimise juures vähemalt paar aastat aega, et seda sealt Saksamaale vedada.

Majanduslised silmapilgu huvid surusid tahaplaanile sõjalised huvid. Sarnane asjaolu ei jäänud tasumata.

Inglased septembri kuus kerge vaevaga likvideerivad türki jõud Palestiinas. Mõned saksa pataljonid, mis seal on — ei suuda midagi ettevõtta ja inglased okupeerivad Süüria. Sellele ei pöörata tähelepanu, sest Konstantinoopolini on veel 1500 km.

Sellest asjaolust võib veel aru saada, kuid täiesti arusaamatuks jääb ülemjuhatus teguviis Bulgaaria rindel. See rinne on elulise tähtsusega. Ta kindlustab lõuna poolt Austria-Ungarit, ta toetab Isonzo rinde seljatagust, ta võimaldab Moldaavia ekspluateerimist ja lõpuks ta võimaldab ühenduse pidamist Konstantinoopoliga.

Bulgaaria sõjavägi oli aga juba täiesti väsinud, poolnäljane, varustusetu, suurte haiguste läbi detsimeeritud ja ta moodustab enesest väga nõrga kaitsevalli.

Ülemjuhatusel oli teada, et Entente kaotab lähemal ajal pealetungida. Bulgaaria juhatus palub tungivalt abi, kuid asjata. Ludendorff arvab, et see pealetung saab olema kohalise eesmärgiga ja halvemal juhtumisel — ei ole häda, kui rinne ka paarsada km astub tagasi.

Ainult peale 20. sept. jõutakse arusaamisele, et Bulgaaria võib kapituleeruda ja siis ei ole tagajärgi ette näha.

Nüüd hakatakse sinna saatma jõudusid Ukrainast, Rumeeniast, Taga-Kaukasusest, Kuramaalt, igalt poolt, kus vähegi võimalik. Need jõud võivad aga jõuda sinna alles oktoobri kuu algusel, — neid on 7 diviisi.

Oli liiga hilja. 29. sept. Bulgaaria kirjutab alla vaherahule. Tee Budapešti on vaba. Uue rinde loomiseks ei olnud leida kuskilt 15 kuni 20 diviisi, sest kõikidel rindel tungisid liitlased peale. Türgi ja Austria kapituleerimine oli nädalate küsimus. Koalitsioon oli sõja kaotanud.

Saksamaa kapituleerumine.

Isegi Ludendorffile on selge, et tarvis on sõda lõpetada. Ei ole enam mingisuguseid väljavaateid, kuid peab katsuma viimane kord vaenlane lüüa tagasi, siis võiks ehk „auga“ pääseda. Selleks on tarvis, et Saksa rahvas annaks veel mõnisaada tuhat kindlat meest. Ei ole kerge selleks väsinud rahvast kutsuda üles ja vana Hertling seda teha ei suuda. On tarvis moodustada valitsus, kelle taga seisaks vähemalt Reichstag.

Admiral Hintze ja Ludendorff käivad Wilhelm'ile peale, et tema nüüd formeeriks parlamentaarse valitsuse Inglismaa eeskujul ja soovitavad *B a d e n i p r i n t s M a x i k a n t s l e r i k s*.

Uus valitsus astub president Wilson'iga läbirääkimisesse, mis aga ei anna tagajärgi.

17. okt. võetakse päevakorrale vaherahu küsimus. Ludendorff on selle vastu. Tema nõuab, et antaks mehi sõjaväe komplekteerimiseks, et veel 4—5 nädalat panna vastu, siis jõuab talv, võib ennast Antwerpen—Meuse'i liini peal sisseseada — ja kevadel selgub mis ettevõtta. Selleks ajaks on sõjavägi puhanud, täiendatud, varustust on juurde tulnud ja siis alles võib kõneleda vaherahust ja rahust.

On küsimus, kas need lootused olid põhjendatud? Selge oli, et rahvas enam sõdida ei tahtnud ja kõikides suurtes linnades võis oodata iga silmapilk revolutsiooni puhkemist. Austrias oli olukord veel kriitilisem. Karl I oli kuulutanud oma rahvastele autonoomia ja sõjavägi valgus laiali. Ungarlased kutsusid ametlikult oma diviisid itaalia rindelt ära, et kaitsta kodumaad rumeenlaste vastu; see

andis sõjaväele viimase hoobi. Saksa lõuna piir oli täiesti lahtine.

Aga võitlus kantsleri ja Ludendorffi vahel kestis kuni 26. okt. Siis pidi viimane omalt kohalt lahkuma, asemele astus kindral *G r ö n e r*. Ülemjuhatus ei suutnud enam midagi ettevõtta. 30. okt. lõpetasid türklased sõja ja 3. nov. Austria-Ungari.

Lääne rindel oli veel nimepidi 182 diviisi, kuid nende jõud oli äärmiselt väike. Täiendusi ei tulnud, laskemoona ei saadetud, linnades tekkisid mässud ja Saksamaa pidi oma liitlaste eeskujul jälgima ja 1. nov. v a h e r a h u tingimustele kirjutama alla.

1918. a. kokkuvõte.

1918. a. oli draama, mille autoriks ja reshisseuriks oli Ludendorff.

Selles hiigla võitluses tema näitas peaaegu üleiniimlist iseloomu ja jõudu. Ebaedu ei suutnud murda tema vankumatut usku võidusse. Kuni viimase päevani püüdis tema müütilise hiiglasena teha seda, mis käib üle inimese jõu.

Aga kõige selle juures ei saa imetleda tema teost, tema ei olnud mitte suur väejuht, sõja jumala täht ei hiilganud tema peakohal. On õige, et Saksamaa oli enese peale võtnud liiga suure ülesande. Kindral Gröner ütleb, et Saksamaa liitlased ei andnud koalitsioonile mingisugust abi ja Saksamaa üiksi võitles peaaegu kogu maailma vastu.

Võib olla on see õige, kuid jällegi langeb selles süü sõja üldjuhatus peale, kes ei suutnud oma liitlasi nõnda tööle rakendada, et ka nemad nendelt nõutud ülesandeid täies ulatuses oleks täitnud. Kõiki neid asjaolusid renomeerib kindral *L e i n v e b e r* järgmise sügava lausega: „Wir zogen in die Schlacht nicht aber zum Kriege aus!“ *)

Üldine järeldus.

Maailmasõda oma täies ulatuses moodustas midagi kaootilist, kus nii palju igasuguseid üksteisele vastukäivaid nõudeid üles kerkis, nii et mõned autoriteetid on jõudnud arvamisele, et üldse ei olegi võimalik reguleerida millegiga sarnast hiigla nähtust. Teised on arvamisel, et ainult

*) Mõtteline tõlge: Olime kõlbulikud lahinguks, mitte aga sõjaks.

majanduslised faktorid on olnud mõjuvad ja otsustavad.

Kui aga jälgida samm-sammult sündmusi kuni lõpuni, siis peab tähendama, et ka läinud sõda oli Clausewitzi sõnadega öeldud „ärarippuv kõrgemast seadusest — relvade jõust“. Vahe endiste sõdadega oli ainult see, et sarnases mõõdus ei ole seda nähtud veel kunagi ja kõik juhtimise raskused ja selle tarvidus tulid eriti ilmsiks. Juhtimise tarvidus kõikidel aladel, kõikidel teatritel, kõikide liitlaste vahel, kõikides ressursides on ainukeseks eesmärgiks üldsõja võiduks.

Sarnase asja organiseerimine on väga raske ja üksik inimene ei suuda siin midagi teha. Juba nii vara kui võimalik, peab algama tarviliste eeltöödega. On tarvis kõrvale heita kõik erihuvid ja rahvusliku enesearmastuse, sest kõik nad kaovad kui vaht, kui sõda on kaotatud.

Esimeses järjekorras on tarvis algusest peale määrata kindlaks järgmised punktid:

1) kindlaks määrata sõja eesmärgid ja tõmmata teatud raamid sõjategevuse lõpetamise mõttes;

2) vastastikku garanteerida, mingisuguseid erihuviseid mitte ülesseada ja samuti mitte sõlmida *separaat-rahu*;

3) organiseerida perioodilisi nõupidamisi poliitilisel ja sõjaväelistel aladel, et koordineerida ettevalmistuse töid.

Peale selle on tarvis otsida ja ka leida ja moodustada organism, mis teostaks üldsõja ülemjuhatus ja mis hakkaks funktsioneerima sõja kuulutamiseks.

Siin peab olema:

1) poliitiline juhtimine — mis valitseks välis- ja majanduspoliitika üle ja seaks kokku sõjaplaani;

2) sõjaväeline juhtimine — mis juhiks operatsioone ja pühendaks ühesugust tähelepanu kõikidele teatritele.

Et seda realiseerida, vajame suure prestishiga mehi, kellel on rahvusvaheline kaal ja kellel on kindel tahtmine jõuda resultaadini. Rahvas, kes tahab elada, kes tahab hoida alal oma kohta teiste keskel päikese all, peab sarnaseid mehi omale kasvatama.

On muidugi raske paljastada tulevikku, kuid tuleb pidada meele mõõdund aegade õpetusi. On väga tõenäoline, et tulevased sõjad saavad olema koalitsiooni sõjad ja kõige raskem probleem, mis sellega käib kaasas, on juhatuse probleem ja häda sellele, kes ei ole tähendatud küsimuses küllalt ettevalmistatud.

Londoni Mereväe konverents.*)

A. Traksmann.

II. Konverentsi arenemiskäik ja tulemused.

Ajal, kus ma kirjutan neid ridu, konverents on elamas üle oma viimseid tunde. Ta juhataja, Ramsay Mac-Donald, on juba võtnud pikema puhkeaja ning sõitnud ära oma kodukohta, oodates, kuni eksperdid redigeerivad lõpulikult konverentsil tehtud otsused.

Seega, kolmekuiste läbirääkimiste, vaieluste jne. järele on jõutud — aktide korraldamiseni.

Seega paras aeg resümeerida konverentsi arenemiskäik ja ta töö tulemused,

*) V. „Sõdur“ nr. 14/15/16 — 1930.

Vigade parandus selle artikli eelmises osas: Lhk. 432 II veerg on trükitud „... annab 67-me miljardilise ülejäägi...“ pro „7-miljardilise...“; lhk. 436 II veerg p. 3c on trükitud: Inglise-Jaapani pariteedi... pro Inglise-Ameerika... pariteedi tunnustamine merel.

pärast seda, kui oleme juba vaadelnud, oma esimeses artiklis, neid probleeme, mis konverentsil tulid arutusele.

Enne siiski veel üks väikene küsimus: Kes õieti olid esindatud Londoni konverentsil? Meie teame, viis suurriiki: Prantsusmaa, P. A. Ühendriigid, Itaalia, Jaapan ja — Inglismaa. Nimelt Inglismaa ja ei mitte Suur-Briti, sest Mac-Donald'i kõrval konverentsil olid esindatud iseseisvate delegatsioonidega kõik Inglise domiinionid: Kaanada, India, Lõuna-Aafrika, Austraalia, Uus-Meremaa. Muidugi oma delegatsioon ka Iirimaal. Kõik see on veidi raskesti arusaadav kõrvaltvaatajale. Sest meie arusaamises riikliku ühtluse üheks päämiseks tunnuseks on ühine välispoliitika, mida juhib keskvalitsus. Midagi sarnast pole enam Suur-Britis, kus kõigil rahvusvahelistel konverentsidel domiinionid esinevad ise-

seisvalt. Niisuguses olukorras: mis jääb siis veel üle selle maailmariigi poliitilisest ühtlusest? Meie mõistame, kuivõrra keeruliseks on kujunenud Suur-Briti keskvalitsuse välispoliitika, kes igas tähtsamas rahvusvahelises küsimuses oma sammud peab niiviisi korraldama, et need oleksid kooskõlas üle terve maakera laialipaisatud dominiionide arvamistega. Kõigel sellel oli oma mõju ka möönunud konverentsil, mis pärast arvasin tarvilikuks seda olukorda veidi valgustada.

Londoni konverents avati 21. jaanuaril 1930. Avamiskõne pidas kuningas Georg V isiklikult, kellele see oli esimene avalik esinemine pärast ta pikka haigust. Auväärt riigipea, kelle isik kahtlemata on võitnud kõigi maailma rahvaste sümpaatiat, tähendas, muuseas: „...Maailmasõjast alates, rahvad on olnud tunnistajaks, kuidas riigimehed on püüdnud teha kõik, et hoida ära selle tumeda tragöödia kordumine. Rahuhoone ehitamisel, mida meie teostame, üheks tähtsamaks sambaks on olnud mereriikide omavaheline kokkulepe eesmärgiga piirata merijõude ning neid vähendada niivõrra, kui see on kooskõlas riikide julgeolekuga.*)

Kuningas oma kõne esimeses osas tabab hästi selle üldise masside meeoleolu, mis valitses enne konverentsi ning kandis teda kolme kuu jooksul, nimelt: tahe ära hoida „selle tumeda tragöödia kordumine“. Selle tahe olemasolu ma konstateerisin oma esimeses artiklis. Ta on käega katsutav kõigis nende rahvaste avalikus arvamises, kes olid esindatud Londonis. Veel enam: Londoni konverents oleks lõhkenud ja laiali läinud, kui mitte esimeste päevade, siis esimeste nädalate jooksul, kui mitte nende riigimeeste pea kohal, kes seal koos istusid, poleks rippunud see armutu Damoklese mõök: avalik needmine sellele, kes meelega otsiks tüli.

Kuninga kõne teine osa märgib terve programmi: esiteks piirata, siis vähendada mererelva, programmi, millest jätkub veel Londoni konverentsi järeltuli-jailegi.

Kuninga kõnele järgnesid muidugi delegatsioonide juhtide omad: Mac-Donaldi, Stimsoni, André Tardieu, Grandi, Vakatsuki jne. Kõik täis pühalikku tõsidust ja pidulikkust, parimaid soove ja lootusi õnnelikule kordaminekule! Kuid neid lugedes tähelepanelikult, märkad, et juba neis pidulikus avaldusis — tagasihoidlikult kuid

selgelt — peegeldub vastu iga rahva iselaad ja arusaamine neis küsimuses, mis konverentsil peavad tulema arutusele. Näiteks, Mac-Donald näeb juba Rahvasteliidu olemasolu ja Kelloggi paktis „neid tugevaid moraalseid aluseid, millele julgesti võib ehitada rahutöö“. André Tardieu just siin lubab endale küsida „kuivõrra nende mõlemate institutsioonide olemasolu iseendast võimaldab asuda tõeliselt relvasutuse vähendamisele, märkides seega aegsasti inglisi-prantsuse vaieldusi julgeoleku küsimuses, mis pidid nii palavaks kujunema konverentsi vältusel. Ja Grandi toonitab puht itaaliaalikul: „Itaalia valitsuse juht Mussolini on valmistanud suure programmi meie riigi arendamiseks. Selle kava teostamine nõuab pikemat rahu. Itaalia ei taha midagi muud, kui teostada ettenähtud programmi Euroopas, kus valitsemas rahu.“*) Tõepoolest: modern Itaalia on see, mis on fašism ja fašism on see, mis on Mussolini — seega ka rahvusvahelistes küsimustes ei või olla muud kui Mussolini programm. Et see programm tõsist peavalu võib tekitada konverentsile, oli selge kõigile juba enne konverentsi algust.

Üldine tähelepanu maailma konverentsile oli suur. Selles on teadlik Mac-Donald, tähendades: „Terve maailma tähelepanu on pöördud meile, sest meie peame kergendama ta maksukoormat ning ta suunima veel kindlamini rahuteed.“*)

President Hoover, huvitatud avamiskõnedest, kuulab neid raadioteel. Kuna on veel varajane, sest ameerika kellaaeg näitab alles veel kell kuus hommikul, siis see protseduur olevat sündinud — voodis.

Vististi küll, eelseisva töö tähtsust ja ulatust silmas pidades, ei — ütleme — juleta asuda ta juure kohe, energiliselt ja hoo- ga, et haarata nii ütelda, härja sarvist. Diplomaatilised asjad arenevad ikka pikka ja aeglaselt. Teades, et ees on suured ja põhjalikud lahkuminekid, mis võivad saada saatuslikuks konverentsile, ta juhataja Mac-Donald algab sellega, et kõigepealt katsub mööduda suurtest küsimustest. „Meil on aega, ta ütleb, tööd jätkub vähemalt neljaks kuuks, pole rutata midagi.“ Avamine on teispäeval; sellele järgnevad muidugi vastuvõtmised, visiidid, „kontakti võtmine“ delegatsioonide vahel, komisjonide moodustamised ja — käes ongi kuulus inglise „week-end“ (nädala lõpp), kus korraliku inglise kombe järele ei saagi enam ette võtta midagi tähtsat. Ka teise

*) Times, 21. I. 1930.

*) Le Temps, 21. I. 30.

ja kolmanda nädala konverentsi east võik- sime lugeda veel n.n. ettevalmista- vasse perioodi, mis vältas kuni veebruari keskpaigani. Seda ettevalmista- vat perioodi iseloomustavad järgmised nähted:

1. Suurte poliitiliste küsimuste puudu- mine: Prantsusmaa ootab oma jul- geoleku probleemidega, Itaalia pa- riteedi nõudmisest püütakse nagu minna mööda.
2. Poliitiliste küsimuste asemele esi- kohale on nihutatud meretehnilised probleemid, millest tahaksin lühi- dalt puudutada kolme: meetodi kü- simused, sõjalaevastikkude üldton- naaž ja — allveelaevade küsimus.

Meetodi küsimuses tuleks pi- dada silmas järgmist: Sõjalaevastiku suu- ruse võib määrata kindlaks kahel viisil:

- a) Fikseerida lepingus laevastiku üld- tonnaaž, jättes vastavale riigile täielise vabaduse, kindlaks- määratud üldtonnaaži piirides, ehi- tada neid laevu, mis ta loeb eriti tähtsaks oma riigikaitse huvides. See on n.n. üldmeetod (méthode globale).
- b) Fikseerida lepingus üldtonnaaž, kuid peale selle ka üldtonnaaži jaotus laevade liikide järele: nii palju suu- ri soomuslaevu, nii palju ristlejaid, miinilaevu, allveelaevu jne. See on meetod liikide järele (méthode par categories).

Üldmeetodi pooldavad — prantsla- sed, meetodi kategooriate järele — ing- lased ja ameeriklased, kellega Londonis ühines ka Itaalia. Mikspärast inglased ei tahta anda prantslastele vabadust ehitada neid laevu, mida viimased sooviksid. Ing- lased ütlevad: see on väga ilus, kuid teie võtate kätte ja kasutate terve tonnaaži, näiteks, ainult allveelaevade — suurte ja vähemate — ehitamiseks. Sellega olete saavutanud määratu ülekaalu meie suhtes, mida meie kuidagi ei või lubada. Tõsi- sest tonnaaži kindlaksmääramisest ja — relvade piiramisest võib seega juttu olla ainult siis, kui see on sündinud liikide järele. Vaelused meetodi kohta algasid juba Washingtonis, olles üheks põhjuseks, mikspärast seal suudeti fikseerida ainult suurte soomuslaevade proportsioon (5:5: 1,75:1,75), kuna kõigi muude liikide ton- naaž oldi sunnitud jätma lahtiseks. Lon- donis meetodi küsimus enam ei omanda- nud nii teravat kuju, sest vahepeal —

1928. a. sügisestes läbirääkimistes. Inglis- prantsuse vaatekohad olid siiski juba lähe- nenud üksteisele. Seega jõutakse kokku- leppele, et iga riik temale võimaldatud üld- tonnaaži jaotab ise järgmiste liikide vahel: suured soomuslaevad, lennukite emalae- vad, suured ristlejad, väikesed ristlejad, destroyerid, abilaevad, allveelaevad.

Sõjalaevastikkude üldton- naaži suhtes selguvad kohe alguses suu- red lahkuminekid. Peab tähendama, et ainult Prantsusmaa oli juba aegsasti tea- tanud konverentsile oma programmi ja va- jadused. Ta memorandum 20. XII. 29 on huvitav dokument, redigeeritud prantslas- tele omase mõtte selgusega ja täpsusega. Prantsuse politika konverentsile tulles oli seega täiesti avalik ja otsekohene. Nad teatasid kõigile: meie vajame nii suurt lae- vastikku oma julgeoleku tagamiseks, nii palju tonne neid ja neid laevu — olge nii lahked, oleme valmis kõike seda vähenda- ma, kuid ainult ühel tingimusel, nimelt: kui suurendate meie julgeolekut vastavate lepingutega.

Mis puutub teistesse riikidesse, siis nad esitasid oma nõuded ja programmid alles hiljem, nii et umbes veebruari kesk- paigas konverentsil olid käes täpsad „numbrid“ kõigilt delegatsioonidelt peale Itaalia.

Millest kõnelesid need numbrid?

Oma esimeses artiklis ma tähendasin, et Londonis, mis puutub sõjalaevastikkude suurusse, pidid tulema lahendamisele järg- mised lahtiseks jäänud küsimused:

— Suur-Briti — P. A. Ühendriikide pariteet.

— Jaapani laevastik, mille suurusel eriti huvitatud Ühendriigid.

— Prantsuse laevastik, mille suurusel eriti huvitatud Inglismaa.

— Prantsuse — Itaalia pariteet.

Suur-Briti — Ühendriikide pariteedi küsimus, lahendatud osaliselt juba Wa- shingtonis, on ette otsustatud juba enne Londoni konverentsi. Inglased ei vaidle sellele vastu, ei suuda sellele vastu vaielda põhjustel, mis selgitasin varemini. Terve küsimus seisab selles, kui kõrgel fikseerida see pariteet: inglased tahaksid ta kruvida võimalikult kõrgele, on ju nende tarvidused sõjalaevastikus ik- kagi suuremad Ühendriikide omast, kuna ameeriklased näeksid pariteedi nii mada- lana kui vähegi võimalik. Juba 9. II. saa- vutatakse esialgne tasakaal: 1.200.000 ton- ni, mille jaotus liikide järele ei tekita ka

raskusi. Kuid mida siis angel-saksid on valmis lubama Jaapanile ja Prantsusmaale? Sellest oleneb kõik. 8-dal veebruaril selguvad numbrid siingi:

— Jaapanile — 700.000 tonni.*)

— Prantsusmaale 450.000 tonni; sama palju ka Itaaliale.

Kuid Jaapan nõuab 780.000 tonni ehk 70% sellest, mis omavad Ühendriigid. Ja Prantsusmaa nõuab ei vähem ega rohkem kui 800.000 tonni — arvu, mida näeb ette ka ta uus laevastiku programm. Seega väga suuri lahikuminekuid, eriti Prantsusmaa suhtes, mis ei kuuluta head konverentsi käekäigule.

Veidi omapärasel seisukohal asuvad itaallased. Kui prantslased küsisid Grandiit: „millised on siis teie numbrid“, on vastus lühike: „samasugused mis teil“. See tähendab: Itaalia iseseisvalt, omaette ei nõua mitte midagi — vaid kõik on kalkuleeritud suhteliselt Prantsusmaaga. Noorem ladinna õde tahab olla ei vähem ega rohkem relvastatud kui ta vanem õde. „Meie kordame, et meie relvastus peab olema arvestatud olenevalt Euroopa teiste kontinentaal riikide omaga. Meie ei taha ja ei saa olla ei vähem relvastatud ega rohkem desarmeerunud kui teised.“**) See on huvitav seisukoht, end nii tihedasti siduda teise saatusega. Kuid lähemal vaatlemisel see positsioon pole sugugi nõrk, vaid ümberpööratud, ta on koguni väga tugev, eriti kui ta täiendatakse veel järgmise mõttega: „oleme valmis oma sõjalaevastiku üldtonnaži fikseerima nii madala kui iganes võimalik, kuid tingimusel, et ta poleks madalam kui kõige tugevama kontinentaal riigi oma Euroopas.“ Selle „kõige tugevama kontinentaal riigi“ all on mõeldud muidugi Prantsusmaa.

„Nii madala kui iganes võimalik“ — see maagiline mõte teeb Itaalia seisukoha eriti sümpaatseks terve maailma avalikule arvamisele, välja arvatud, muidugi Prantsusmaa, kes selle vastu vaidleb kui tulega.

Kuid, mikspärast on prantslased pariteedi vastu Itaaliaga? „Meie ei saa aru, ütlevad inglased veidi pilgates, mikspärast prantslased, kes nii suure kadedusega hoolitsevad oma julgeoleku eest nii merel kui maal, ei taha sama lubada oma naabrile.“ Põhjus selleks on väga lihtis ja inglased teavad seda paremini kui keegi muu maailmas. Julgeolek on relatiivne mõiste. Ma

olen seda julgem, mida nõrgem on mu hea naaber, kellega mul on arveid õien-dada.

Prantslased tähendavad õigusega: Itaalia pariteet meiega sõjalaevastikus tähendab praktiliselt selle riigi määratud ülekaalu meie suhtes Vahemerel sel lihtsal põhjusel, et Itaalia on ainult Vahemere riik, kuna meil on kaitsta merepiire ka Atlandi ookeanis ja La Manche'il; pealegi meie koloniaalriik on laiali kõigis maailma jagudes. Et olla vähemalt sama tugev Vahemeres kui Itaalia, selleks meie peame oma vähemalt 40% tugevama laevastiku kui Itaalia, see ülejääk kulub nimelt nende riigiosade kaitseks, mis asuvad väljaspool Vahemerd. Lisame sellele juure, et Prantsusmaale on eluliselt tarvilik end tunda vähemalt Vahemere läänepoolses osas sama tugevana kui ükskõik milline teine Vahemere riik. Pilg kaardile ütleb meile mikspärast: siit lõikavad läbi Prantsusmaa ühendusteed ta suurema ja rikkama koloniiga — Põhja-Aafrikaga (Alžiiria, Marokko, Tunis). Meie teame, mis on Põhja-Aafrika praegusele Prantsusmaale: ta andis emamaale Maailmasõjas ühe miljoni sõdureid, määratud tooresainete ja toiduainete tagavarad, ainult Alžiiriaga kaubanduse brutto väärtus 1929. a. tõusis 9-le miljardile frangile. On selge: ühendusteed niisuguse rikkuse allikaga peavad olema kaitstud nii sõja ajal kui rahu ajal. Möödunud sõjas neid teid kaitses inglise laevastik. Kuid kuidas olukord kujuneb tulevikus — see ongi, mis teeb praegu muret prantsuse riigimeestele. Hea meelega nad oleksid nõus tulevikuski selle truu valvuri kohused merel — nii Atlandi ookeanis, Vahemerel kui mujalgi — usaldama Inglismaale, kui vili maneseda sooviks. Kuid kõigi küsimuste keerdsõlm praegu Londonis selles seisabki, et inglased ei näi enam seda soovivat. Kui endise Baldwini valitsuse ajal prantslased võisid veel hellitada lootusi, et 1904. a. sõlmitud „entente cordiale“ püsib edasi, siis Mac-Donaldi kõik sammud on järjekindlalt suunitud sellele, et Inglismaa välispolitikat viia välja Pariisi sõiduveest. Tagajärg: prantslased tunnevad end üksinda ning on sunnitud ka oma julgeoleku merel rajama vaid iseenda jõule.

„Itaalia pariteedi nõudmine meiega on tõsiselt ohtlik Prantsusmaale. Meie ei saa seda lubada ei mingil tingimusel,“ nii olevat tähendanud Briand Londonis inglise lehtede teadetel. Kuna Itaalia omalt poolt

*) Matin, 10. II. 30.

**) Gazeta del Popolo, 18. III 30.

ei olnud nõus loobuma oma nõudmest ühelgi tingimusel, siis see küsimus oligi, mis eeskätt otsustas konverentsi saatuse. Edaspidi vaatleme veel lähemalt neid manöövreid, mida võttis ette kumbki pool oma eesmärkide saavutamiseks.

Allveelaevade küsimuses konverentsil kohtasid, nagu seda võis juba ette arvata, kaks vastasvaadet: inglise oma ühelt poolt ja prantsuse — teiselt poolt. Olen iseloomustanud mõlemaid vaateid juba ennemalt. Konverentsil kummagil vaatel olid oma pooldajad. Jaapan toetas Prantsusmaad, on seda teinud alati, sest see riik neil või teistel põhjustel, on rajanud oma kaitse merel vähematele laevadele, muuseas allveelaevadele. P. A. Ühendriigid, kes veel Wašingtoni konverentsil olid allveelaevade kaitsjad, olid vahepeal muutnud oma seisukohta, muidugi inglaste mõjutlusel, ning läinud üle selle relva vastaste leeri. Muidugi see vaadete vahetus kutsus esile prantsuse erikirjanduses kibedaid etteheiteid ja pilkeid Ühendriikide aadressil. Prantsusmaa positsioonid nõrgenesid. Niisuguses olukorras oli eriti tähtis, mida arvab allveelaevadest Itaalia. Enne konverentsi oldi üldiselt arvamisel, et Itaalia kui kehv riik pooldab allveelaevu kui vaese kaitserelvu tugeva vastu. Kuid Itaalia asjatundjad vaikisid, oodates kuidas kujuneb olukord. Suur oli prantslaste üllatus, kui konverentsil ühel ilusal päeval selgus, et Itaalia pooldab ka allveelaevade täielikku kaotamist. Põhjus: Jugo-Slaavia allveelaevad, mis Itaalia arvates pole ju muud kui prantsuse allveelaevastiku teisendatud väljaanne, võivad saada ohtlikuks Itaalia julgeolekule Aadria merel, seda enam, et Itaalia siin ei oma häid sadamaid ja toetuspunkte, kuna Jugo-Slaavial neid on rohkesti.

Niisuguses olukorras allveelaevade küsimus tuli konverentsil arutusele avalikul istungil 11. veebr. Prantsusmaa kaitses oma seisukohta suure osavusega. Ta esindajana esines tolleaegne mereminister Georges Leynes, kes oma lõputeesi võttis kokku järgmiste mõtetega:

1. Prantsusmaa ei saa loobuda allveelaevadest, mis on tarvilikud ta riigi kaitsele.
2. Prantsusmaa on nõus rahvusvaheliselt reglamenteerima allveelaevade kasutamist, samadel alustel, nagu on korraldatud kõigi pealvee laevade tegevus.

Kuna prantslaste poolt kõneles ajalugu ja küsimuse faktiline seisukord, siis vaie-

luste tulemused olid näha ette: allveelaevade kaotamise kavatsused tulid heita kõrvale ning asuda nende tonnaži fikseerimisele ja tarvitamise reglamenteerimisele.

Kõneledes allveelaevadest, peab silmas pidama, et neid on mitmet liiki. Kõigepealt väikesed kaldakaitse allveelaevad, mahutusega kuni 650 tonni, mis võivad tegutseda ainult kalda lähedal; edasi keskmised ja suured patrull-laevad, mahutusega 950—1800 tonni, viimased tegevuse raadiusega kuni 8000—9000 km, lõpuks tõelised allvee-ristlejad 2500—3000 tonni, tegevusraadiusega kuni 15.000 km. Neid viimaseid — allveeristlejad — ainult suurriigid omavad mõned: Inglismaa — 1 (X-1 — 2525 t.), Ühendriigid — 2, Prantsusmaa — 1 (Surcouf — 3000 t.).

Allveelaevastiku üldtonnaži 1930. a. oli järgmine (teenistuses või ehitusel):*

Suur-Briti	66.336
Ühendriigid	87.809
Jaapan	75.787
Prantsusmaa	91.048
Itaalia	35.720

Meie näeme: Prantsusmaa omab juba kõige tugevama allveelaevastiku maailmas ja ta uus laevastiku programm näeb neid ette 120.000 tonni, peale selle 3—4 suurt allvee ristlejat. Prantsusmaa kardab, et Londoni konverents, kui ka ei suuda täiesti kaotada allveelaevu, siis vähemalt tahab tugevasti piirata nende üldtonnaži ning, mis peasi, likvideerida suured allveeristlejad. „Meie oleme siis sõjakorral kaotanud ühenduse Indo-Hiinaga, sest pealvee merel ei valitse ju meie“, nii tähendavad prantsuse asjatundjad. Kõik see on muidugi õige siis, kui prantsuse laevastikul merel tuleb tegutseda üksinda, ilma inglise laevastiku kaasabit, või koguni viimase vastu.

Resümeerides konverentsi ettevalmistava perioodi meretehnilise töö tulemusi, selgub järgmine pilt:

- Inglise-Ühendriikide kokkulepe pea-aegu saavutatud;
- Inglise-Ühendriikide-Jaapani kokkulepe veel lahtine, kuid on tõsiseid lootusi selle saavutamiseks pärast pikemaid läbirääkimisi;
- risti vastukäivad vaated Inglismaa ja Prantsusmaa vahel, mis puutub viimase sõjalaevastiku üldtonnaži ja allveelaevadesse;
- täieline mõtete lahkuminek prantsuse-itaalia pariteedi küsimuses.

*) Excelcior, 9. veebr. 1930.

Veebruaris keskpaigas on jõutud seisukorran, kus kõigile on selge, et puht-tehnilised läbirääkimised enam edasi ei vii. On teada, et eriti, mis puutub prantsuse laevastiku üldtonnaži, siis viimased ei ole nõus loobuma oma 800.000 tonnist, ilma et neile antaks uusi poliitilisi julgeoleku kindlustusi merel nende poolt, kes seal on vägevad. Konverentsi otsustav periood algabki sellega, et esiplaanile kerkivad poliitilised probleemid, mille tsentrumis on Prantsusmaa. Öieti prantsuse delegatsioon oleks tahtnud, et need poliitilised küsimused oleksid võetud konverentsi päevakorra kohe esimesest päevast: et see ei sündinud, selles prantsuse avalik arvamine pole kunagi loobunud süüdistamast Mac-Donaldi.

Seega 14.—15. veebruari paiku konverentsil on tõusnud esiplaanile inglise-prantsuse „sõbralikud“ läbirääkimised poliitiliste lepingute ja garantiide kohta, läbirääkimised, mille sisu ja mõtte väga kujukalt võtab kokku Matin'i kirjasaatja Jules Sauerwein järgmise kaksikkõnena:

— inglased: teie nõuate 800.000 tonni — see on hirmus palju, kuna meie piirdume kõigest 1.200.000 tonniga. Meie avalik arvamine ja admiraliteet ei lepiks sellega kunagi, juba nüüd ta heidab meile ette, nagu tahaksime desarmeerida Inglismaa, kuna Euroopa mander on relvastatud;

— prantslased: mitte meie ei soovi teie desarmeerimist. Meil on ükskõik kui suur on teie laevastiku üldtonnaž, mitte teie vastu ei relvastu meie, vaid meil on teisi faktoreid, millega peame arvestama. Teate isegi: Saksamaa, Itaalia ja lõpuks — Venemaa, eraldi või ühendatud. Meie peame olema valvel. Ja kui tahate, et võiksime vähendada, siis — tulge meiega;

— inglased: millistel tingimustel oleksite nõus vähendada?

— prantslased: ainult ühel tingimusel, nimelt: kui praegu siinolevad riigid annavad absoluutse garantii, et ähvardava konflikt puhul nad astuvad välja ühiselt kallaletungija vastu;

— inglased: kuid teil on juba Rahvasteliidu pakt, Lokarno lepingud, Kelloggi pakt — kas sellest pole veel küllalt, et ikka veel uusi soovite;

— prantslased: sellest oleks kahtlemata küllalt, kui kõik lepinguosalisel oleksid nõus ilmtingimata täitma peale pandud kohustusi. Kuid, kahjuks, see pole

nõnda! Rahvasteliidu põhikirjas erilise väärtuse julgeoleku mõttes omab artikkel 16, mis näeb ette sanktsioone kallaletungija vastu. Kui 1924. a. Rahvasteliit tahtis tegelikult teostada selle artikli ning selleks välja töötas n.n. Genfi protokoll, mis Rahvasteliidu üldkoosolekul vastu võeti, siis olid Inglismaa ja Itaalia need, kes protokollile keeldusid andmast oma allkirja. (Mac-Donald ise oli protokoll poolt, kuid ta lühiaegne valitsus kukutati varsti vana-meelsete poolt. A. T.) Soovite nüüd uuesti elustada 1924. a. protokoll? Tõendage seda! Lokarno lepingud — nad on kohaliku tähtsusega ning ei lahenda Vahemere küsimusi. Ja mis puutub Kelloggi pakti, siis kas on ameeriklased ise kunagi püüdnud täiendada seda pakti mõnesuguste täpsamate materjaalsete garantiidega? — Teie teate — nad pole seda teinud. See on väga ilus ja armas — kuulutada sõda kuriteoks, mõista ta hukka moraalselt, kuid see ei takista veelsugugi kuritegu sündimast. Peab looma küllalt tugeva vastastikuste kokkulepete ja garantiide süsteemi, mis selle kuriteo vähemalt laiemal ulatusel teeks võimatuks! Seda tahame meie. Ning senikaua, kuni seda kindlustuste süsteemi pole veel olemas — vabandage väga, kuid oleme sunnitud toetuma eeskätt enda jõule.

— inglased — ? — ! — — —

Inglased omalt poolt ei jõudnud veel anda uut vastust, sest läbirääkimised tuli ajutiselt katkestada: Pariisis langes André Tardieu esimene valitsus ning delegatsioon oli sunnitud sõitma koju tagasi.

Tardieu esimese valitsuse kriis iseendast on üllatav episood, mis näitab, et Prantsusmaal sisenemise parteide vahelised võitlused ja nägelemised on sageli sama väiklased ja mõttetud kui meilgi. Tardieu oli väga kaua ära kodumaalt: 3 nädalat Haagi konverentsil, pärast seda kohe terve kuu Londonis. Ta ülesastumine ja saavutused rahvusvahelistel läbirääkimistel eriti Haagis olid suurepärased. Hiilgav kõnemees, otsustav ja kindla käega ta oli võitnud endale täielikult terve avaliku arvamise poolehoidu kodumaal. Kuid — sellele vaatamata, ta kukutati seljataguse juhusliku hääletamisega parlamendis, kus pahem tiib kasutas ära tugeva mehe äraolekut selleks, et intrigeerida ta vastu. Meelepaha torm on üldine ja intrigandid karistatakse sellega, et nende kandidaat kukub läbi juba parlamendile esitamisel.

Tardieule publik nii parlamendis endas kui väljas tänaval valmistab juubeldava ovatsiooni. Ta vormeerib uue valitsuse, mis kinnitatakse ametisse 6. märtsil. André Tardieu on kahtlemata üks neid Prantsusmaa noori jõude, kes kuulub tuleviku suuruste hulka: ta hiiugavad anded ja tüse ettevalmistus (endline ohvitser, ajaloolane, pikk poliitiline karjäär) kindlustavad talle kahtlemata esimese koha prantsuse poliitika ilmas.

Prantsuse valitsuse kriis oli väldanud 3 nädalat. Londoni konverents püüdis alguses midagi ära teha ilma prantsuse esindajaita, katkestas siis läbirääkimised üheks nädalaks, hiljem tegutses uuesti; kuid suuremaid tagajärgi sellel tööil ei olnud, seisis ju Prantsusmaa põlevamate küsimuste keskkohas, mis pärast ilma temata polnud võimalik teha mingisuguseid otsusi.

Kuuendal märtsil Briand sõidab tagasi Londoni, kuna Tardieu sõit on esialgselt takistatud töödega kodumaal. Üldse viimane hoidub nüüd rohkem tagasi konverentsi töödest, usaldades selle Briandile. Briand alustab Londonis viibimata katkestunud läbirääkimisi. Kuid on selge, et möödunud kolme nädala jooksul prantsuse positsioon Londonis on ennem nõrgenenud kui kõvenenud. Kurjad keeled tahavad koguni kinnitada, et Prantsusmaa olla tahtnud kasutada kriisi, et konverentsist kõrvale hoiduda. Olgu kuidas on, „kontakti võtmine“, läbirääkimised ja vaieldused algavad uuesti. Nad edenevad visalt. Prantsuse delegatsioon annab mõista, et nad näeksid heameelega Lokarno taolisi lepinguid ka Vahemere suhtes. Neile vastab Stimson, deklareerides: „P. A. Ühendriigid ei ole nõus võtma osa ei ühestki julgeoleku lepingust, ka siis, kui see leping oleks puht nõuandva iseloomuga. Kõik sarnased lootused on absoluutselt võimatud.“

Kuid veel enne Stimsoni vastust, mis olevat olnud inspireeritud president Hooveri enda poolt, oli juba vastanud Mac-Donald raadiogrammiga P. A. Ühendriikide rahvale, milles muuseas öeldakse järgmist: „Panen ette ameerika rahvale võtta igasse merekokkuleppesse suurima rahu-pandina hea tahe ja patsifistlikud mõtted, analoogiliselt sellele, nagu seda tegime meie president Hooveriga 9. okt. 1929. Inglismaa ei oleks kunagi nõus lepingut, mille tahame sõlmida käesoleval konverentsil,

rajama sõjalistele liitudele. Sõjalised sidemed pole olnud kunagi ja veel vähem on seda tulevikus tõsise rahu kindlustajaks.“*)

Mac-Donaldi raadiogramm iseloomustab väga hästi inglise poliitikat, mida see rahvas ajanud, mitte ainult pärast Maailmasõda, vaid ka enne seda, nimelt: mitte end ette siduda täpsate, kindlate lepingutega, vaid reserveerida endale kuni viimse võimaluseni vabad käed otsustamiseks — vastavalt olukorrale. Prantslased teevad inglastele etteheiteid selle poliitika pärast, tähendades, et kui Inglismaa otsus juulis 1914 oleks olnud ette teada, võib olla, Maailmasõda oleks jäänud tulemata.

Võib olla, et tõesti oleks jäänud tulemata, ütleksime, kuid siiski meie, kontinentaal Euroopa elanikud, kes meie nii tihedasti üksteise kõrval elame, alaliselt mures oma piiride puutumatuses pärast, meie peame püüdma aru saada ka selle saartel asuva rahva mentaliteedist, kelle geograafiline asend on sootu teistsugune kui meil. Ümbritsetud merega, see rahvas ei tunne ju otsekohest hädaohtu, vähemalt mitte Vahemere küsimustes, ja mikspärast peab ta siis ohverdama oma laevastiku selleks, et kindlustada selle ohu eest kedagi teist? Ja kelle vastu? Käesoleval juhtumisel Itaalia vastu, s. o. riigi vastu, kes, nagu nägime eespool, järjekindlalt ja alati on toetanud Inglismaa vaateid ja seisukohti.

Kõrvaltvaatajale on selge, et Prantsusmaa püüded siin pidid nurjuma, mis ka sündiski. Ühenduses sellega konverents märtsi kuu keskpaigas läheb vastu

väga raskele kriisile.

Keegi ei tea õieti, mida ette võtta, et anda läbirääkimistele uut hoogu ja lootust kordaminekuks. Seega kui Tardieu 15. märtsil Londonisse jõuab, siis teda võetakse seal vastu kui messias, kes pidi konverentsi viima välja ummikust. Tardieu jääb Londonisse ainult üheks päevaks — 16. märtsil. Tal on mitmeid läbirääkimisi, muuseas pikem kõnelus inglastega Chequers'is.

Mida õieti Chequers'is 16. III. arutati ja otsustati, selle sisu on senini jäänud tumedaks kõrvaltvaatajale, sest ajakirjandus on toonud selle kohta vastukäivaid arvamisi. Prantsuse ajakirjanduses on andmeid,**) mis kõnelevad inglis-prantsuse

*) Sunday Times, 16. III 10.

**) Echo de Paris, 19. III 30.

*) Daily Telegraph, 12. III. 30.

kokkuleppest, kus Mac-Donald olevat lubanud mõjuda otsekohe Roomas, et itaallasi, eriti Grandit, viia järelandmisele; Tardieu vastutasuks olevat lubanud, sel juhtumisel, kui inglased läheb korda viia Itaalia järelandmisele, vähendada prantsuse laevastiku programmi umbes 85.000 tonni võrra. Ilus manööver — Itaalia arvel. Võib siiski kahelda, et Mac-Donald niipalju järele andis prantslastele. Kuid näib siiski loomulikuks, et ta enda peale võttis vähemehe osa prantsuse-itaalia pariteedi küsimuse lahendamises, mille kordaminekul Tardieu muidugi võis talle lubada mõningaid kompensatsioone. Kuid itaallased, nähes et inglased ja prantslased peavad läbirääkimisi üle nende pea, alarmeeruvad omakorda.

„Kas võime olla kindlad, et Mac-Donald tahab tõesti piirduda ainult ausa läbirääkija osaga. Oleksime õnnelikud, kui seda suudaksime uskuda. Kuid on tundemärke, mis lubavad oletada, et on käimas surve avaldamine itaalia delegatsiooni vastu, eesmärgiga teda sundida järelandmisele.“*) Ja „Tribuna“ lisab juure: „Kuid, vaatamata tugevale surveavaldule, mille all praegu kannatab itaalia delegatsioon, olgu veel kord toonitatud: Itaalia ei anna ialgi järele pariteedi küsimuses, mis juba talle tunnustati Washingtoni konverentsil.“

Grandi omalt poolt, samuti alarmeeritud, teeb visiidi Mac-Donaldile ja deklareerib, et ta viibimata Londonist on sunnitud lahkuma, niipea kui Mac-Donald esineb Roomas, temast mööda minnes, inglise saadiku kaudu. Mis on kõige selle ägeda manööverdamise tagajärg? Väga kurb. Mac-Donaldi vähemehe osa, selle asemel, et itaallasi viia järelandmisele, ärritas nad veel rohkem üles. Prantslased, nähes niisugusi tagajärgi, järeldasid sellest, et Mac-Donaldi ülesastumine itaallaste suhtes polnud küllalt energiline. Ajakirjandus annab koguni mõista, et väikesed tülitsemised kahe lahina õe vahel võiksid koguni olla väga meelt mööda inglastele, kes siis seda hõlpsamini võiksid valitseda vahemerel ning puutumatusena hoida oma põlise India tee. Kõik see ei meeldi muidugi põrmugi Briandile. 20. märtsil ta otsustab lahkuda Londonist ja sõita tagasi Pariisi, lugedes seega lõpetatuks poliitilised läbirääkimised konverentsil, vähemalt niivõrra, kui see puutub Prantsusmaasse.

Kuid Mac-Donald, kuuldes Briandi kavatsustest, alarmeerub nüüd omakorda, tähendas ju tähtsaima riigi tähtsama delegaadi demonstratiivne ärasõit paratamatult fiaskot konverentsile. Veel kell 6 õhtul Mac-Donald telefoneerib Briandile ja palub temaga kokku saada. Ta soov rahuldakse: Briand palub Mac-Donaldi enda juure õhtusöögile.

Suuri tagajärgi kõnelused mis siin peeti nähtavasti ei annud, sest Briand järgmisel päeval teostas oma otsuse siiski lahkudes Londonist. Paar päeva hiljem talle järgnesid ka mereväe ja koloniide ministrid, kuna kohale jäid ainult delegatsiooni tehnilised jõud.

Kuidas hindasid Briandi sammu inglased ja itaallased?

Inglise ja suurelt jaolt ka ameerika ajakirjandus, nähes, et konverents võib lõppeda fiaskoga, veeretasid kõik süü Prantsusmaa kaela, kelle delegaatide äraolek takistavat tööd. Itaalia avalik arvamine vastas muidugi meelepaha tormiga, kus sageli tuli ilmsiks ähvardus ja pilge.

Näiteks kirjutab la Tevere:

„Prantsusmaa ülalpidamine sunnib Itaaliat tahes-tahtmatult otsima tuge teisalt, meid tõugates paratamata järjekindlusega — Saksamaa hõlma. Itaalia ei tohi end isoleerida. Ja meie ei karda kordamast, et endise kolmikliidu (Saksamaa — Austria-Ungari — Itaalia. A. T.) ülesehitamine ühel või teisel kujul, kuulub tähtsamate tuleviku probleemide hulka. Moodustab ju roomagermaania maailm kõige selle sümboolse päritolu, mida Lääne-Euroopas võib nimetada kultuuriks. Itaalia, Austria ja Saksamaa kujundavad Euroopa traditsioonilise aluspõhja; idast ja läänest raassis, kellel puuduvad traditsioonid püüavad avaldada nende survet, kuid millele peab vastu seisma.“

Muidugi pole kõik see, mida kirjutab la Tevere, veel Itaalia ametlik arvamine. Kuid on selge, et niisugused kirjutised siiski ei jäänud tähelepanemata Saksamaal. Toon selle tõenduseks järgmised read:

„Itaalia ettepanekud Londonis ja ta merepolitika üldse on Saksamaal leidnud täielikku heakskiitmist. Merereelvastuse vähendamine, allveelaevade kaotamine, samuti pariteet Prantsusmaaga, kõik see vastab täielikult Saksamaa püüetele. Itaalia merejõudude suurenemine, ühenduses Prantsusmaa nõrgenemisega merel võib ainult olla kasulik Saksamaale. Prantsus-

*) Giornale d'Italia, 18. III 30.

maa, kes tõsiselt on seotud Vahemerel, on sunnitud seda vähem tähelepanu pöörama Põhja merele.“

Toodud näide illustreerib meile seda, kuidas manööverib praegusaja n.n. „avalik diplomaatia“. Vähemgi intsident, raske või arusaamatus politikas laguneb laiali kulutulena kiirpressi abil, igasse maailma kaarde. Teda kommenteeritakse, arendatakse, sageli suurendatakse ning mõne tunni jooksul ta on tagasi jõudnud lähtekohta kõikvõimsa pühimusena, mida nimetatakse „avalikuks arvamiseks“. See „avalik arvamine“, mida teevad üksikud inimesed ja inimeste grupid, sageli hoopis kõrvaliste motiivide mõjulusel, millel pole midagi ühist üldiste rahvuslike huvidega, meieaja demokraatliku korra juures, on kõikvõimne, mis seob riigimehed käsist ja jalust. Ja poliitilistel konverentsidel selle avaliku arvamise vastukaja on see müstiline jõud, mis annab tooni, mis otsustab edu või ebaedu üle.

Ühenduses eelnimetatud manöövrtega, kus kõik pooled olid pannud välja oma viimased trumbid, konverents oli jõudnud oma kõige kriitilisemasse ajajärku. Mac-Donaldil tuli otsustada, kas lõpetada või midagi uut ette võtta, sest endisi radu edasi minna polnud enam võimalik. Lõpetada ta ei võinud. Lõpp sarnasel kujul oleks olnud täielik fiasko kõigepealt konverentsi korraldajatele — inglastele ja ameeriklastele, kahtlemata saatuslik hoop tervele tööerakondlisele valitsusele. Sest mitte ainult prantsus-itaalia vastolud, ka inglis-ameerika-jaapani läbirääkimised polnud veel annud ei mingisuguseid positiivseid tagajärgi; Jaapani valitsus viivitas ikka veel vastuse andmisega ameerika-inglise ühisele ettepanekule.

Niisuguses olukorras ainult mõnesugused uued ideed võisid võimaldada läbirääkimiste jätkamist, mis Briandi ärasõiduga tegelikult olid juba katkestunud. Millised olid need uued ideed?

22. märtsil Briandi juure Pariisis ilmut Briti saadik ja annab edasi Mac-Donaldi palve sõita tagasi Londoni, niipea kui ministri jooksev töö seda vähegi võimaldab. Ühtlasi antakse mõista, et Mac-Donaldil olevat uusi ettepanekuid prantsus-itaalia lahukuminekute lepitamiseks.

Briand jõuab tagasi Londoni 25. märtsil. Ja 26. märtsil kiirpress teatab maailmale:

„P. A. Ühendriigid olevat nõus sõlmima nõuandva lepingu Londonis viibivate riikidega;

„Suur-Briti suhtuvat heatahtlikult Vahemere lepingule või vähemalt olevat nõus täpsamalt defineerima neid kohustusi, mida näeb ette Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16 oma liikmete suhtes.“

Võhik küsib nüüd muidugi, mikspärast nende ilusate lubadustega oodati kaks kuud, kuna ometi prantsuse memorandum 20. detsembrist neid mainib ja on valmis nendega arvestama tõsiselt, tähendades:

„Prantsuse valitsus on valmis kõige tõsisemalt arvesse võtma neid uusi julgeoleku tagatise, mis konverentsil antakse, eesmärgiga veel tugevamaks muuta rahvusvahelise solidaarsuse kindlustusi kallaletungija vastu, mida näeb ette Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16.“

See, et inglased ja ameeriklased kaks kuud viivitasid oma vastusega nimetatud prantsuse ettepanekule, oli nende poliitiline manööver, kus pandi proovile Briandi ja prantsuse avaliku arvamise kannatus. Järeleandmine tuli ainult siis, kui tõesti polnud enam vähematki teist väljapääsu.

Briand, kasutades ülaltoodud „mõistaandmisi“, nimelt „mõistaandmisi“, sest ettepanekuteks neid veel nimetada ei saa, asus muidugi viibimata küsimuse selgitamisele. Sellega olid algatatud konverentsi lõpurääkimised, mis alates 26. märtsist arenesid peaaeglikult Briandi ja Hendersoni (inglise välisminister) vahel ning vältasid paar nädalat.

Esialgul kõik näis minevat kõige paremini. Kirjutati täielikust üksmeelest. Ennustati koguni, et konverentsil kirjutatakse alla kahele lepingule:

- esimene, n. n. „nõuandev pakt“ (pacte de consultation), millest võtvat osa ka P. A. Ühendriigid;
- teine, julgeoleku lepingud Lokarno eeskujul Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia vahel.

Mõlema lepinguga hiljem oleksid võinud ühineda ka teised riigid, kes konverentsil ei olnud esindatud.

„Nõuandev pakt“ — mis see tähendab? See pidi tähendama seda, et P. A. Ühendriigid oleksid andnud lubaduse, et mõnesuguse konflikti puhul paktile allakirjutanud riikide vahel, „ta on valmis nõu pidama nende abinõude kohta, mis tuleksid tarvitusele võtta kallaletungija suhtes“.

Ainult „nõu pidama“ — mitte rohkem. Kuid juba seegi oleks olnud palju. Sest ei saa ju nõuda, et näiteks mingisugune Kalifornia osariik annaks oma nõusoleku

garantii-lepinguile Vahemeres, mis temast on nii lõpmata kaugel. Seni P. A. Ühendriigid on end absoluutselt hoidnud kõrvale Euroopa asjadest. Nad heitsid kõrvale Versailles lepingud, hoiduvad end Rahvasteliidu tööst ning on reserveerinud endale täiesti vabad käed igasugu konflikti puhul tulevikus. Ometi Rahvasteliit on president Wilsoni vaimusünnitus. Kõige halvem sealjuures on asjaolu, et Ühendriikide eemalejäämine sunnib ka Inglismaad tahes-tahtmatult hoiduma kõrvale mander Euroopa asjadest. Ka Inglismaa ei saa end siis siduda kindlate lepingutega mander Euroopa riikidega, kui ta ei taha konflikti sattuda Ühendriikidega. Kujutame, näiteks, ette, et Inglismaa, olles seotud Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16-ga, otsustab tarvitada surveabinõusid mingisuguse riigi X vastu, kes on kallale tunginud teisele; ütleme Inglismaa kuulutab välja mereblokaadi sellele riigile X. Kuid P. A. Ühendriigid, täiesti suveräänsed oma talituses, kaitstes oma majanduslikke huvisid, just tahavad jatkata kaubavahetust selle riigiga X. Konflikt Ühendriikide ja Inglismaa vahel niisugusel korral oleks mõõdapääsmatu ning selle eest igal tingimisel tahab hoiduda viimane. Meie näeme siit ühtlasi, milline määratu mõju — otse või kaudeslt — on P. A. Ühendriikide sõnal üldises rahvusvahelises kontserdis. Ilma tema kaasa kõnelemiseta vaevalt on veel mõeldav mingisugune tähtsam poliitiline kokkulepe. Seega P. A. Ühendriikide lubadus Londonis „nõu pidada“ teistega siis, kui midagi juhtub, oli suure tähtsusega, sest kõigepealt ta vabastas käed Inglismaale. Briand-Hendersoni läbirääkimised suundusidki pinna sondeerimisele selle kohta, millisel kujul inglased õieti näeksid olemasolevate kindlustuste kõvendamist julgeoleku küsimusis. Käsile võeti eeskätt Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16, mille sisu seletamises seni prantslaste ja inglaste vahel oli valitsenud põhjalik lahkuminek. Selle artikli tähtsust silmas pidades, toome ta allpool:

„Kui üks Rahvasteliidu liikmeist alustab sõda, siis ta ipso facto loetakse sõjas kõigi liidu liikmete vastu. Viimased kohustuvad katkestama temaga igasuguse kaubanduslise ja majanduslise läbikäimise, keelama ära igasuguse ühenduse oma rahvaste ja selle riigi rahvaste vahel, samuti sundima lõpetama kõik kaubanduslised, majanduslised ja isikulised vahekorrad selle riigi rahvaste ja igasugu

teise riigi vahel, vaatamata sellele, kas see viimane on Rahvasteliidu liige või mitte. Viimasel juhtumisel Rahvasteliidu Nõukogu on kohustatud oma soovi avaldama, asjast huvitatud valitsustele, nende sõjaliste, mere- ja lennuväe jõudude kohta, mille abil Rahvasteliidu liikmed aitavad kaasa selleks, et sundida austama Liidu vastu antud kohustusi.“ (Minu harvendus. A. T.)

„Rahvasteliidu liikmed annavad vastastikku üksteisele abi, et edukalt vastu panna igale kallale tungile, mis on sihitud ühe liikme vastu. Nad võtavad tarvitusele tarvitilised abinõud, et enda territooriumi kaudu vabalt lasta läbi iga Liidu liikme sõjajõude, kes võtavad osa ühisest aktsioonist, selleks, et sundida austama Liidu põhikirja.“

Selle paragrahvi sisu tõlgitsemises lähevadki lahku prantslaste ja inglaste arvamised. Ja nimelt järgmises:

Prantslased ütlevad: kui Rahvasteliidu Nõukogu on juba ühel häälel oma soovi avaldanud sõjaliste jõudude kasutamiseks, siis see sooviavaldus on kategooriliselt siduv.

Iga Rahvasteliidu liige, kelle poole pöörduakse niisuguse sooviavaldusega, on ilmselgelt kohustatud andma Nõukogu käsutusse soovitava arvu sõjalisi jõude ühise aktsiooni organiseerimiseks rahu rikkuja vastu.

Inglased vaidlevad sellele vastu. Nad näitavad, et Liidu Nõukogu sooviavaldus ei või olla võetud käsuna kõnelevalle riigile, vaid ainult sooviavaldusena. Vastava riigi valitsus võib ta täita, kuid võib ka jätta täitmata, ilma et ta sellega rikuks Liidu põhikirja. Inglaste põhimõte on: Rahvasteliit ei või piirata ei ühelgi juhtumisel oma liikmete suveräänsed õigusi. Sõjalisi jõude riigis käsutleb mitte Rahvasteliidu Nõukogu, vaid riikide valitsused, kelle käed olgu vabad otsustamiseks vastavalt olukorrale.

Kuid küsimusel, nagu ta üles võetud, on veel teine külg. Vahepeal on maksma pandud n.n. Kelloggi pakt, mis on kuulutanud sõja „väljaspool seadusi olevaks“. Kuid Rahvasteliidu põhikirja, kui ennem maksma pandud, näeb veel ette „seadusliku“ sõja, nimelt artikkel 15-nes, kus tähendatakse, et kui Liidu nõukogu on osutunud jõuetuks lahendama tülküsimust, siis see riik, kellele on tungitud kallale, on õigustatud tarvitama relva enda kaitseks. Siin seega põhikirja

lubab veel tarvitada „sõjaõigust“. Ühel ajal Londoni konverentsiga Genfis istus koos suurem juriidiline nõukogu, kes kaalus küsimust, kuidas Rahvasteliidu põhikirja juriidiliselt kooskõlastada Kelloggi paktiga. Selles nõukogus prantsuse esindaja Pierre Cote pani, ette järgmise mooduse: kui Liidu Nõukogu ei suutnud jõuda ühisele otsusele, pöördutakse automaatselt ja sunduslikult Haagi Rahvusvahelise Vahekohtu poole, ühtlasi sunduslikult täidetakse artikkel 16. ettenähtud majanduslikud sanktsioonid. Ka siin inglise esindaja kaitses „vabade käte“ politikat, mille tagajärjel nõupidamine ei jõudnud teha siduvaid otsusi.

Kõigist meist pikkadest vaielustest, mis Genfis on juba väldanud aastaid ja uue jõuga puhkesid Londonis, kõrvaltvaataja võib teha ühe järelduse: Prantsusmaa, kelle piirid manderrigina on avatud kallale tungijale, püüab Rahvasteliitu järkjärgult kujundada, ühtlaseks, tugevaks jõusüsteemiks, mis ettenähtud kohustuste alusel funktsioneeriks tervikuna, niipea kui on sattunud hädaohtu üks lüli selles süsteemis. Inglased, selle vastu, arvates, et nende seisukoht saartel kaitseb neid juba küllaldaselt igasugu üllatuste eest, kõnelevad küll igal paremal juhul rahust ja üldisest moraalsest kohustusest teda arendada. Kuid, ka Rahvasteliidu liikmena, nad püüavad seletada enda peale võetud kohustusi võimalikult vabalt ja üldjooneliselt, et mitte end a priori siduda oma otustes tulevikus.

Võib olla, et Londonis siiski prantslased ja inglased oleksid suutnud lähendada oma vaateid vähemalt artikkel 16-ne tõlgitsemises, mis oleks muidugi tunduvalt tõstnud Rahvasteliidu mõju ja autoriteeti. Kuid Briand-Hendersoni läbirääkimistel kaasamõjuvaks teguriks oli ühtlasi Itaalia, kelle huvides hoopiski ei olnud inglise-prantsuse kokkulepe. Nagu alati neil puhkudel, kus inglased ja prantslased näisid lähenema üksteisele, astub siingi vahele Grandi ja teatab Mac-Donaldile, et ta toetavat täiel määral inglise seisukohta. Eriti mis puutub artikkel 16-sse, siis ta arvavat, et selle sisu on juba täpsalt seletatud Lokarno lepingute lisas „F“.

Mida sisaldab õieti see lisa „F“?

Kui pärast Lokarno lepingute allakirjutamist Saksamaale tehti ettepanek astuda Rahvasteliitu, siis Streesemann ühe takistuseks tõi ette artikkel 16-das ettenähtud kohustused, mida Saksamaa ei saavat võtta enda peale. Mängus oli muidu-

gi järgmine konkreetne eeldus. Oletame, et Poolal tekib konflikt Venemaaga. Saksamaa Liidu liikmena peaks Poolale andma abi. Samuti ta peaks läbi laskma oma territooriumilt prantsuse sõjalisi jõude, kes lähevad appi Poolale. Streesemann deklareeris: ükski Saksa valitsus mingil tingimusel ei oleks nõus täitma kumbagi kohustust. Et Saksamaa astumisele Rahvasteliitu mitte veeretada ette ülepääsmatuid raskusi, selleks siis kombineeriti artikkel 16 seletus, mis Briandi, Chamberlaini ja Mussolini allkirjadega saadeti saksa valitsusele. See seletus on huvitav diplomaatiline dokument, mis pärast ta toon alljärgnevas:

„Saksa valitsus avaldas soovi saada täpsamaid seletusi Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16 kohta. Meie, allakirjutanud, ei ole õigustatud esinema Liidu nimel. Kuid meil pole põhjust keelduda teile ütlemast, kuidas meie seletame enda suhtes selle artikli sisu.

Selle seletuse järele kohustusi, mis järgnevad nimetatud artiklist Rahvasteliidu liikmete kohta, peab mõistma selles mõttes, et iga riik, kes on Liidu liige, on kutsutud loiaalselt ja mõjuvalt kaasa töötama selleks, et sundida austama Liidu põhikirja ja vastupanu avaldama igasugusele agressiivsele toimingule — niivõrra kui see on kooskõlas selle riigi sõjalise seisukorraga ja arvesse võttes riigi geograafilist seisukohta (Minu harvendus. A. T.).

Siin meie nüüd oleme!

...kaasa töötama loiaalselt ja mõjuvalt“ — „niivõrra kuivõrra“ jne. Muidugi inglased pole raske seletust, mis küll antud Saksamaale, üldistada ka enda kohta, seda enam, et juriidiliselt nii neil kui itaallastel on täieline õigus.

Selle poole kaldusidki lõpuks läbirääkimised Londonis.

Ühenduses Grandi ülesastumisega konverentsil itaalia ajakirjanduses, pääsis vala päris kampaania prantsus-inglise läbirääkimiste vastu üldse. Väidati teravalt toonil, et London ei olevat koht Rahvasteliidu põhikirja seletamiseks, vaid seda võib teha ainult Genfis.

Tugevasti närviitses ka inglise avalik arvamine, kartes, et Mac-Donaldil on jällegi kavatsusi veeretada Inglismaa kaela uusi kohustusi Euroopa mandri julgeoleku kindlustamise alal.

Alamkojas vanameelsed sel puhul esinesid arupärimisega, millele Mac-Donald

oli sunnitud vastama: „Briti valitsus ei kavatse end siduda mingisuguste uute kohustustega, väljaspool seda, mis juba ette nähtud Rahvasteliidu põhikirjas ja Lokarno lepinguis. Ta kasutab ühtlasi juhusit, et avalikult deklareerida: Prantsuse valitsus pole kunagi nõudnud Briti valitsuselt muid kohustusi, kui need, mis juba ette nähtud ülaltoodud lepinguis.“

See oli strateegiline taganemine — prantslaste eneste lahkel kaasabil, sest Briand ise olevat täiesti rahule jäänud nimetatud Mac-Donaldi deklaratsiooniga.

Ka P. A. Ühendriikide ajakirjanduses n.n. Hears ajalehtede grupp, kes kogu aeg on propageerinud Ühendriikides n. n. „suurt sõjalaevastiku kava“, atakeerib ägedasti alguses Hooveri, pärast Mac-Donaldi.

„Härra president“, deklareeritakse Hooverile avalikus kirjas, terve maa on pettunud teada saades, et teie toetatavat Stimsoni, viimase kavatsustes kirjutada alla nõuandvale lepingule. Ärge olge imestunud, härra president, kui rahvas ja Ameerika Senat, jätab teid üksinda teie plaanides. Teie isiklikuis huvides seisab välis- asjade sekretäri viibimata ära kutsuda Londonist.“

On selge, et niisuguses vaenulises õhk-konnas nii Hoover-Stimson kui Mac-Donald-Henderson kahtlema löid oma esialgsetes kavatsustes, seda enam, et neid esimesi kavatsusi endid tuleb küll võtta rohkem katsesarvedena avaliku arvamise proovimiseks kui tõsiste poliitiliste lubadustena. Mac-Donaldi ja Stimsoni strateegiline taganemine on seda hõlpsamini mõistetav, et Itaalia vastuseismise tõttu, ei nõuandvast ega garantiilepingust poleks niikuinii asja saanud, mida hiljem nägi ära ka Briand ise. Oleks võinud ju kõne alla tulla nimetatud lepingute sõlmimine ilma Itaaliata, kuid selle mooduse lükkas tagasi Briand ise, sest see oleks olnud avaliku vaenukinda heitmine rahvale, kellega Prantsusmaa tahab siiski korraldada oma kodused asjad rahus. Selleks Londoni kokkulepped pidid jätma vabad võimalused tuleviku jaoks. Ühtlasi oli, vahepeal Londonisse saabunud — ja see oli kõigis neis kombinatsioonides kõige tähtsam — Jaapani vastus inglís-ameerika ettepanekutele, vastus, mis võimaldas asuda kolmiklepingute sõlmimisele Ühendriikide, Inglismaa ja Jaapani vahel.

Juba 7. aprillil oli selge, et lepinguist viie riigi vahel asja ei saa, kuna kolmiklepingu saatuse on kindel. 8. aprillil Mac-Donald teeb veel viimase katse lepitada

prantslasi ja itaallasi, katse, mille õnnestumises kellegil õieti pole enam vähematki lootust.

10. apr. Mac-Donald teatab Alamkojale täielise kokkuleppe saavutamisest Inglismaa, Jaapani ja Ühendriikide vahel, kuna osaliselt on saavutatud kokkuleppeid kõigi viie riigi vahel. Ta lõpetab järgmiste sõnadega: „Mis puutub lahkuminekuisse Prantsusmaa ja Itaalia vahel, siis on selge, et need riigid, samuti ka meie jätkame tööd selleks, et jõuda ühisele arusaamisele, mis oleks kooskõlas Londonis sõlmitavate kolmiklepingutega.“

Konverentsi töö seega ei lõppenud, vaid katkestati ainult, lootusega soodsal silmapilgul teda jätkata. Sarnane moodus konverentsi saatusele olevat olnud Briandi leutis, kelle, geniaalne rahuvaim ei suutnud leppida olukorraga, kus „sedamööda kuidas paraneb vahekord endise vaenlasega, on halvenemas vahekorrad endise sõbraga ja liitlasega.“

Millised olid Londoni konverentsi tulemused täpsalt vormuleerituna?

Eile, 22. aprillil, teostati saavutatud kokkulepete pidulik allakirjutamine. Täna ajakirjandus on täidetud allakirjutamise tseremonii kirjeldustega ja delegatsioonide juhatajate kõnedega. Paljud ajalehed toovad allakirjutatud lepingu täpsa teksti. Toon allpool tähtsamad punktid sellest lepingust.**)

Leping jaguneb viide ossa ja 26-ks artiklikiks. Osad I, II, IV ja V sisaldavad kokkuleppeid kõigi viie konverentsil esindatud riigi vahel. Osasse III on koondatud kõik see, mis puutub ainult P. A. Ühendriike, Inglismaad ja Jaapani.

Esimeses osas (art. 1—5) deklareeritakse, et allakirjutanud pooled, 1931. a. kuni 31. dets. 1936., loobuvad ehitamast juure uusi suuri soomuslaevu***) või asendada vanu, välja arvatud need, mis hukuvad õnnetute juhtumiste läbi. Prantsusmaale ja Itaaliale on võimaldatud siiski ehitada laevu, mis lubatud 1927. ja 1929. a. Washingtoni konverentsil. Ühendriigid, Inglismaa ja Jaapan kohustuvad hävitama 9 suurt soomus- ehk lahingulaeva (battleships).

*) Times, 11. IV. 30.

**) Ajalehes „Le Temps“ avaldatud teksti alusel.

***) Washingtoni lepingute definitsiooni alusel soomuslaevaks (cuirassé, capital ship) nimetatakse laev mahuga üle 10.000 tonni ja relvastatud suurtükkidega, mille kaliiber üle 8 tolli (203 mm).

Seega suurte soomuslaevade ehk liinilaevade kohta Londoni leping pikendab Washingtoni konverentsi kohustusi. Teatavasti Washingtoni konverentsi maksuvus ulatus 1931. aastani. Siit peale riigid oleksid võinud asuda vabalt liinilaevade ehitamisele. Uue kokkuleppega see n. n. „vacances navales“, mis Washingtonis oli fikseeritud 10. aasta peale, pikendatakse 1936. aasta lõpuni. Seda kokkulepet Londoni konverentsil tuleb lugeda üheks tähtsamaks.

Lepingu II osa (art. 6—14) on pühendatud meretehnilistele küsimustele. Vääriavad tähelepanu järgmised korraldused:

1) Allveelaevade maksimaalne individuaalmaht fikseeritakse 2000-le tonnile. Sealjuures iga riik võib omada kõige rohkem 3 suurt allveeristlejat mahuga kuni 2800 tonni ja suurtükkidega kuni 203 mm.

2) Nähtakse ette suur hulk väga täpsalt vormuleeritud reegleid selle kohta, millises korras vanu laevu asendada uutega (Lisa I), millised laevad üldse ei allu käesolevale lepingule (art. 8—10) ja kuidas korraldada lahingulaevade hävitamist (Lisa II). Kõik need reegeldused meid huvitavad vähe.

Lepingu III osa (art. 14—21), nagu tähendasin, käsitleb kohustusi, mis puutuvad ainult kolme riiki.

Tähtsaimaks artiklikuks selles on art. 16, mis fikseerib P. Ü. Ühendriikide, Suur Briti ja Jaapani vähemate laevade (ristlejad, destroyerid ja allveelaevad *) suhtelise tonnaži järgmise tabeli alusel:

Laevade liigid	Ühendriigid Tonnid	Suur-Briti Tonnid	Jaapan Tonnid
1. Ristlejad			
a) Suurtükkidega üle 155 mm	180.000	146.800	108.400
b) suurtükkidega kuni 155 mm	143.500	192.200	100.450
2. Destroyerid	150.000	150.000	105.500
3. Allveelaevad	52.700	52.700	52.700
Kokku	526.200	541.700	367.050

Üldise ülevaate saamiseks olgu toodud veel järgmine koostatud tabel, kust selgub nimetatud kolme suurriigi sõjalaevastiku

* Lepingus ettenähtud definitsioonide alusel: ristlejaks nimetatakse pealveelaeva, mille maht ületab 1850 tonni või mille suurtükkide kaliiber on suurem kui 130 mm; vastavalt destroyeriks nimetatakse neid pealveelaevu, mille maht ja suurtükkide kaliiber ei ületa ülaltoodud norme.

kude üldtonnaž aastani 1936, nii nagu see fikseeritud Washingtoni ja Londoni konverentsidel:

Laevade liigid	Ühendriigid Tonnid	Suur-Briti Tonnid	Jaapan Tonnid
Washingtoni konverentsil fikseeritud:			
1. Suured soomusl.	525.850	558.950	301.320
2. Lennukite emalaev.	135.000	135.000	81.000
Londoni konverentsil fikseeritud:			
3. Ristlejad, destroyerid, allveelaevad	526.200	541.700	367.050
4. Eriotstarbega laev	91.496	49.561	61.430
Kokku	1.278.546	1.285.211	810.800

Neist kahest tabelist on huvitav esialgselt märkida kolm võrdarvu, nimelt: a) inglisis-ameerika pariteedi fikseerimine 1.200.000 tonnile, eriotstarbega laevad maha arvatud, b) Jaapani saavutis ristlajates ja allveelaevades 70% ameerika tonnaazist samades laevades, kuna Washingtonis talle lubati soomuslaevades kõigest 60% ameerika tonnaazist — küsimus, mis Londonis tekitas pikki vaieldusi ning milles kokkulepe saavutati alles viimsel silmapilgul, c) üldine madal nivoo allveelaevade üldtonnaazis, kusjuures Jaapan on saavutanud pariteedi ameerikaga. Üldine madal nivoo allveelaevades teeb Prantsusmaale tulevikuski väga raskeks ühinemise Londoni lepinguga, sest selle riigi merepoliitika, nagu nägime, on suunitud suure allveelaevastiku ülesehitamisele. Jaapani pariteet allveelaevades Ühendriikidega kõneleb viimase järelandmisest.

Oma IV osas (art. 22) leping püüab reglamenteerida allveelaevade kasutamist sõjaajal eriti kaubalaevastiku vastu. Art. 22 p. 1 määrab: „oma tegevuses kaubalaevade vastu allveelaevad peavad alistuma samadele rahvusvahelise õiguse reeglitele, mis on maksvad pealveelaevade kohta.“

Viies osa (art. 22—26) määrab kindlaks lepingu vältuse (kuni 31. detsembrini 1936.) ja ta maksmahakkamise korra, ühtlasi nähtakse ette, et lepingu III osaga tulevikus võivad ühineda ka Prantsusmaa ja Itaalia.

Lepingu III osas on eriline n. n. kaitseklausel (art. 21) (clause de sauvegarde), mis tunduvalt vähendab kolme riigi vahel saavutatud kokkuleppe väärtust. Seal tähendatakse: „kui käesoleva lepingu maksvusajal üks lepinguosalistest jõuab arvamisele, et tema riiklik julgeolek, olles ähvardatud mõne teise riigi sõjalaevastiku

suurenemisega, kes pole kirjutanud alla selle lepingu III osale, nõuab uusi juurehitusi sõjalaevades, siis ta teatab sellest lepinguosalistele ning on õigustatud asuma nende ehitustele.“

See kaitse-klausel on muidugi sisse võetud Inglismaa nõudmisel, kes loeb tähtsaks, et ta tarbekorral võiks suurendada oma laevastiku tonnaži üle lepingus ettenähtud piiride, nimelt siis, kui Prantsusmaa uue mereprogrammi täitmise hakaks ähvardama ta julgeoleku tunnet.

Kui nüüd püüda hinnata Londoni konverentsi töö tulemusi, siis seda võib teha kahtlemata väga mitmesugusest seisukohast. Kõige pealt muidugi selle üldise eesmärgi seisukohalt, mille endale säadis konverents, siis iga üksiku riigi huvide seisukohalt.

Need, kes politika ilmas arvestavad mitte ilusate ideedega, nii meeldivad ja kõrged kui need viimased ka oleksid, vaid reaolpolitiliste tõsioludega, tähendavad, et Londoni konverents saavutas täiel määral seda, mida ta praegustes tingimustes üldse saavutada võis. Kui konverentsi töö tulemustega siiski ei olda rahul just laiemates rahvahulkades, siis seda seepärast, et konverentsi korraldajad, eesotsas Mac Donaldiga, tahtsid saavutada rohkem kui tõenäoliselt võimalik. See on ilus idee desarmeerida ja relvu vähendada nii merel kui maal, kuid kõike seda ei saa teostada korraga, vaid ainult järkjärgult, sedamööda, kuidas kasvab maailmas üldine julgeoleku tunne. Mac Donald saavutas Hooveriga eelkõikuleppe enne konverentsi, alustel, mis angelsakside rahvastele tagas täieliku ülemvalitsuse merel. Mac Donald tahtis nüüd, et teised rahvad ühineksid selle kokkuleppega, ilma et ta ise oleks olnud valmis andma mingisuguseid kompensatsioone teistele nõutud vastutuleku eest. Kõik pidi sündima ainult ilusa „relvade vähendamise“ tähe all. Kuid London näitas veel kord, et ka niisugused üldinimlikud aated nagu rahu organiseerimine ja relvade vähendamine tulevad realiseerida kooskõlas rahvaste julgeoleku ja muude eluliste huvidega, vastasel korral rahvas, keda küsimus puudutab, protesteerib ka kõige ideaalsema lahenduse vastu. Ja selles suhtes kõik rahvad on ühesugused „egoistlikud ja omakasupüüdjad“ — ükski pole parem kui teine.

Seepärast ei maksa alahinnata Londoni konverentsi töö saavutisi, sest ta ületab siiski oma eelkäijad samal alal, olles seega ometi sammuks edu poole vaevalisel rahu organiseerimise teel. Asjaolu, et kolm kõige suuremat mereriiki on, kui mitte vähendanud, siis vähemalt piiranud oma sõjalaevastiku üldtonnaaži ja kõik tähtsamad laevade liigid. On ometi saavutis, mis esimene omasarnane maailma ajaloos. Saavutis, mis kahtlemata tunduvalt tõkestab relvade võidujooksu merel, sest nimetatud riigid ei loobu vististi mitte teatud survest selles suhtes avaldamast ka teistele riikidele, kes veel nendega pole ühinenud. Ühtlasi mitmesugused tehnilised kokkulepped viie riigi vahel soodustavad Rahvasteliidu desarmeerimise komisjoni tööd, aidates seega edasi viia ka üldist desarmeerimise küsimust maailmas. P. A. Ühendriikide delegatsiooni esimees, välisasjade sekretär H. Stimson, oma raadiokõnes kodumaale, hindas 1-le miljardile dollarile üldise kokkuhoiu, mille saavutanud kolm riiki oma sõjalaevastiku piiramisega kuue aasta jooksul. Suur Briti Valitsuse poolt Londoni konverentsi puhul väljaantud „Valge Raamat“ hindab selle kokkuhoiu Inglismaa suhtes 67-le miljonile naelale.

Muidugi, eriti meie, eurooplased, peame arvestama sellega, et Londoni konverents, samuti nagu ta eelkäija Washingtoni konverentski, lahendas eeskätt Vaikse ookeani ja osalt Atlandi ookeani probleemeid, jättes endiselt lahtiseks Euroopa probleemide kompleksi, mis just eriti meile on südame lähedal. Iseendast kõik see on väga loomulik: hõlpsamad probleemid lahenduvad ikka enim kui raskemad ja keerulisemad. Ja pärast sõjaaegse Euroopa julgeoleku ja rahu probleemid nii merel kui maal kuuluvad kahtlemata maailma raskemate hulka, mida uuesti meile demonestreeris Londoni konverents.

Pole vast huvituseta Londoni saavutisi lühidalt vaadelda ka üksikute konverentsil esindatud riikide huvide seisukohalt.

Täiesti rahul konverentsiga on ja seda kõigiti põhjendatult P. A. Ühendriigid ja Jaapan, eriti esimene. Ühendriigid saavutasid selle, mida soovisid: täieliku pariteedi tunnustamise Suur-Britiga merel. Sealjuures neil ei tulnud sõlmida mingisuguseid uusi lepinguid Euroopa riikidega, mis kuidagi oleksid sidunud Ühendriike Euroopa julgeolekuga. See viimane asjaolu rõõmustab nii Hooveri kui

Stimsoni eriti, sest ta vastab täielikult P. A. Ühendriikide üldistele poliitilistele tendentsidele.

Suur-Briti, kes nõndaütelda ühe jalaga asub Ameerikas, teise jalaga Euroopas, võib ainult osalist rõõmu tunda Londoni kokkulepetest, kuigi eriti tööerakondline ajakirjandus selle rõõmu ühekülgselt püüab suureks puhuda. Suur-Briti võib olla rahul kokkuleppega Ühendriikidega. Kuid sellele kokkuleppele, paratamatute tõsiasi-ajade sunnil, **Suur-Briti on ohverdanud oma põlise ülevõimu merel** — suure tähtsusega ajalooline sündmus, mille ulatus täiel määral selgub ainult tulevikus. Kuid ühte võib juba nüüd ütelda: jagades merede valitsemist P. A. Ühendriikidega, Suur-Briti on end ühtlasi sidunud n. n. ameerika orientatsiooniga. Kõigis tähtsaimas rahvusvahelistes probleemides ta peab arvestama Ühendriikidega, kauge- nedes seega Euroopa huvide mõjukonnast. Ka see asjaolu ei jäta oma mõju avaldamata mander Euroopa rahu organiseerimisel tulevikus.

Olles rahuldatud saavutistest Ühendriikide suhtes, kellega pariteet on siiski veel küllalt kõrge, et võimaldada tarvilikku ülevõimu Euroopas, Mac Donald'il ei ole siiski põhjust erilist rõõmu tunda selle üle, et kokkulepe Prantsusmaaga jäi saavutamata. Inglismaa, kuigi ta ei loe end Euroopaks, on ometi nii tihedasti seotud selle mander Euroopaga, et kuldse tasakaalu leidmine Ameerika orientatsiooni ja Euroopaga koostöö vahel on Suur-Britile elulise tähtsusega poliitiline probleem. Enamik inglise avalikust arvamistest hindab selles suhtes täitsa kainelt olukorda, mis tekkinud pärast Londoni kokkuleppeid. Toon vaid ühe näite, mis mulle näib kõige kujukamana:

„Fortnightly Review“ kirjutab:

„Londoni konverents näitas, kuivõrra tugevasti Suur-Briti on seotud Euroopaga.

H. Baldwin soovitas Mac Donaldile minna Ühendriikisid külastama Pariisi kaudu. Kuid Mac Donald, eksiteele viidud ühe osa avaliku arvamise poolt, soovis tihedat sõprust eeskätt Ameerikaga. Ja tagasi tulnud Mac Donald oli mõjutatud hea vastuvõtuga Ameerikas niivõrra, et ta unustas sootu konverentsi tööde raske ettevalmistamisküsimuse, mis puutus Prantsusmaad ja Itaaliat.

Psühholoogilise draama Suur-Briti suhetest mander Euroopaga võiks resümee-rida järgmiselt: mitu sugupõlve ühendasid Suur-Britit Saksamaaga, sidemetega, mille

loojaks raassiline ja kultuuriline ühtlus. Need sidemed olid tugevamad, kui suhted, mis neid ühendas Prantsusmaaga. Sellele vaatamata, elulised vajadused, mille aluseks meie geograafiline seisukoht, sundis Suur-Britit tunnustama, et talle leppida kokku Prantsusmaaga oli kasulikum kui Saksamaaga.

Kindlasti mitte armastusest prantslaste vastu Mac Donald nägi vaeva selleks, et neid rahuldada konverentsil, vaid ta tegi seda seepärast, et kolmikleping ei või rahuldada Inglismaad. Vaba Prantsusmaa võib sundida ka Inglismaad juure ehitama uusi laevu.

Kolmikleping isoleerib Inglismaa mander Euroopast. Kuid mineviku kogemused ja tähelepanekud olevikust tõendavad, et iialgi Suur-Briti ülesastumine politikas pole nii palju kaasa aidanud üldisele rahule, kui siis, kus see sündis täielisel kokkuleppel, meie geograafilise naabriga, Prantsusmaaga (Siiski juhitakse muidugi tähelepanu Locarno lepingule. A. T.).

Üldiselt öeldud, meie armastame sakslasi rohkem kui prantslasi. Kuid inglispantsuse kokkulepe on andnud meie maale alati kõige paremaid tagajärgi.“

Üsna rahul Londoni konverentsiga võib olla Itaalia. Mis oli öieti Itaalia eesmärk Londonis? Mererelvade vähendamise katte all avaldada survet oma vanemale õele Prantsusmaale, eestkätt takistada viimase kokkulepet Inglismaaga, eesmärgiga sundida Prantsusmaad järeleandmisele koloniaal küsimustes. Kõigest sellest Itaalia ajakirjandus ei tee vähematki saladust, vaid vastupidi, kõneleb fašismi taktikast kõige suurema avalikkusega.

Nii „Tribuna“ 12. IV. 30:

... „Itaalia politika on päevaselge. Ta nõuab ainult ühte: et Itaaliaga arvestataks tõsiselt.

Ei. Ilma Itaaliata ei saa enam tõesti mitte korraldada oma asju.

Londoni konverentsil nurjusid kõik inglispantsuse kokkuleppe katsed, kokkulepe, millele siis hiljem oleks sunnitud alla kirjutama ka Itaalia.

Meie oleme õnnelikud teadmises, et ei täidunud leping nelja vahel ning et on reserveeritud kõik võimalused läbirääkimisteks tulevikus.

Oleme veendunud, et Prantsus-Itaalia vahekorrad ei olene millegiga nende riikide sõjalaevastikkude tonnaazist, kuid küll

ümberpöördult, need tonnaazid olenevad palju Prantsus-Itaalia vaherkordadest.

Ja mis puutub laevastiku programmis, siis meil on aega sellest kõnelda ja seda kõnelust korjata täielises vabaduses, ilma et oleksime sunnitud tegelikult ehitama oma laevastiku mõne teise riigi suur-mudeli järele.“ (Minu harvendus A. T.)

Nagu näete, terve see pariteedi probleem, mis nii palju peavalu tekitab prantslastele, pole muud kui üks suurepärane manööver eluliste majandus-politiliste eesmärkide saavutamiseks. See manööver Londonis õnnestus täielikult. Kui pariteet Prantsusmaaga pole saanud ametlikku tunnustamist, siis, ümberpöörduvalt, keegi peale Prantsusmaa pole vaieldnud ka selle vastu. Seega kõik põhjused rahulolemiseks.

Mis puutub Prantsusmaad, siis Londoni konverentsi tulemused siin üldiselt, kahtlemata, võeti vastu rahuldamatuse tundega. Kuid mis siiski puudub täiesti avaliku arvamise foonil, see on pettumuse tunne. Seda seepärast, et algusest peale prantslased suhtusid konverentsile teatava umbusaldusega ning ei lootnud sealt palju ei üldise relvade vähendamise ega eriti prantsuse julgeoleku küsimustes. Seepärast lepitakse filosoofiliselt sellega, mis on, seda enam, et on avatud kõik võimalused edaspidisteks läbirääkimisteks. Londoni plussid prantslased resümeerivad enda suhtes järgmiselt: Washingtoni survest vabanemine ja oma 1924. a. mereväe programmi täielik kindlustamine, allveelaevastik päästetud ühes allveelaevade individuaal tonnaaziga, mis vastab nende huvidele, mõnede meetodite defineerimine relvade vähendamise alal, mis Genfis on kasulik, teatava määraneni inglis-prantsuse teeside lahendamine Rahvasteliidu paktis ettenähtud kohustuste täitmise suhtes.. Miinused selle vastu: kaks suurt varju, mis kaugelt katavad plussid, need on: kokkuleppe mittesaavutamine inglasega ja prantsus-itaalia pariteedi küsimus merel.

Prantsusmaa politilist prestiiži, eestkätt Briandi diplomaatilist renommeed nii kodu- kui välismaal Londoni konverents mõjutas kahtlemata negatiivselt — eriti suhteliselt Itaaliaga, kellele õnnestus siiski niiviisi manövrerida, et Prantsusmaa end konverentsil tundis alati kuidagi viisi isoleerituna. Loodetavasti Briandile ei tee raskusi poolelijäänud tööd uuesti jätkata Genfis, kus üldine õhkkond ja tingimused läbirääkimisteks Prantsusmaale on hoopis soodsamad kui Londonis.

Kuigi mu ülevaade Londoni konverentsi tööd on veninud kaunis pikaks, tunnen siiski tarviliku olevat ta lõpetada lühikese järelsõnaga, selle resümeerides sama „Fortnightly Review“ järele, mida tsitsee-risin eespool:

„Rahu organiseerimine Euroopas, tähendab nimetatud leht, on veel väga kaugel jõudmisest lõpule. Üldine desarmeerimine on kujunenud probleemiks, mille lahendus alles vaevalt on tärkamas. Terve Euroopa on alles veel seisukorras, mida tuleb nimetada väga delikaatseks: silmapiirile on tõusmas ähvardav äikesepilv Nõukogude Vene Vabariikide näol. Kõik need küsimused on äärmiselt tähtsad kõigile Euroopa suurriikidele, muuseas ka Suur-Britile. Ei saa edasi viia üldist desarmeerimise probleemi ega teda lahendada, tehes näo, nagu poleks kõiki neid küsimusi olemaski.“

Inglise ajaleht hindab seisukorda täiesti kainealt. Euroopa rahu on rahu terves maailmas. Selle rahu peab keegi kindlustama. Ükski suurriikidest üksinda — ei Suur-Briti ega Prantsusmaa — ei suuda võtta oma õlule selle kindlustuse raskusi. Ainult alaline, sõbralik koostöö nende riikide vahel, kes kümme aastat tagasi panid aluse praegusele Euroopale, võib anda lootusi uue ehituse konsolideerumiseks.

Vastasel korral Versailles loodud Euroopa variseb kokku pappmajana nende jõudude survele, kes pole eriti huvitatud ta olemasolus.

Pariis, 23. aprillil 1930.

Kas on ainult „saatuslik normaal“ süüdi?

O. Sternbeck.

„Sõduris“ nr. 11/12 s. a. —n, käsitledes meie õppelaskmise süsteemi ja selle teoreetlikku teostamist väeosades, jagab mõne müksu „saatuslikule normaallauale“. See märklaud —n, meelet üldse ei näi hästi sobivat meie õppelaskmise süsteemi hulka ja näib temale seal tunduvat mingisuguse kontvõõrana. Kahjuks aga harrastatavat just selle märgi tarvitamist mõnel pool eriliselt, klassikatsetel olevat „šablooniks“ saamas just selle „saatusliku normaali“ valik katselauaks ja kontrollteostatavat pea eranditult normaallaual. Kuna aga saavutused sellel laual üldiselt reeglina palju halvemad olevat, kui õppemärklaual, siis ei saadavat sel teel küllalt objektiivset väljendust laskurite võimetele. Normaallauda võiks seega tarvitada ainult osavamate laskurite võimete süvendamiseks ja arendamiseks.

Kas on siin tõesti sel „saatuslikul normaali“ niipalju süüdi, kui temale —n, süüks paneb ja kas on normaallaudade eelistamine „õppemärklauale“ tõesti nii suur patt meie õppelaskmise süsteemi vaimu vastu, kui seda arvab —n?

Kõigepealt, mis tähendab see, et „ongi kujunenud teatavaks šablooniks katseteks valida just seda saatuslikku normaali?“

Märgid klassikatseteks valitakse eeskirja kohaselt liisu järel. Liisku tõmmavad katse alla tuleva üksuse esitajad. Kuidas saab siis siin „šabloon“ välja kujuneda. Kui mõne üksuse esitajad liisuvõtmisel paar korda järgemööda on „normaali“ välja tõmmanud, siis ei ole see ometigi veel „šabloon“.

„Kontroll-laskmised teostatakse pea eranditult normaali“, ütleb —n. Minu teada võib siin jutt olla ainult üleriiklistest laskevõistlustest (kui neid üldse „kontrolliks“ võib lugeda) ja ühestainsast ühe diviisi noortele diviisi juhatusel poolt toimepandud kontrolllaskmisest. Eranditult tarvitamisest kontrollidel võib sellepärast samavähe rääkida, kui šablooniks kujunenud normaali tarvitamisest klassikatsetel.

Kui see aga nii olekski, kas oleks siis midagi katki ja kas oleks sellega eriliselt patustatud meie õppelaskmise süsteemi vaimu vastu?

33,3 cm läbimõõduga 100 m normaal tervelt võetud ja 150 m normaali must südamik pole ju ka õieti midagi muud, kui peakuju. Et talle mütsi pähe ei ole pandud ja kõrvu külge ei ole joonistatud, see sisuliselt asja ei muuda. Mõõtude poolest on mõlemad mainitud märgid samad, mis õppemärklaua valge südamik või 5₁ ja 5₂ kokku. Kui nüüd kuskil üksuses kohe esimestel laskmistel noortega selgub, et eranditult iga kuul saadetakse 5₂ ja 5₁ piiridesse, kas on siis patt kolmandikmehe pihta põmmutamise asemel harrastama hakata pähe tabamist? Kas on patt, kui võimaldatakse laskuritele, kes teatavat pindala juba kindlasti tabada suudavad, omavahel võistelda täpsuses, võimalikult suurte silmadesummade saavutamises?

Olen isiklikult viibinud laskmisel ühes üksuses, kus kohe esimestel laskmistel pea terve noortemass (80 mehe ümber) õppemärklaual ei näidanud silma alla 5₁ ja enamiku kuulidest saatis 5₂-te. Siin ei võinud juttugi olla sellest, et ikka edasi tampida õppemärklaua „vesti“ pihta põmmutamist. See just oleks olnud täiesti lubamata šabloon ja ka... asjata padrunite raiskamine.

Olevat tavaline nähe, et õppelaskmise märki hästi tabajad, n. n. „5₂ mehed“, esmakordselt normaallauaga vastamisi sattudes näitavad tagajärgi, mis riisuvad usu õpetajalt ja laskurilt eneselt.

Nii väidab oma kogemuste põhjal —n. ja nii võib see mõnikord ka olla. Kuid kas on selles süüdi normaallaud ise, või peitub viga hoopis kuskil mujal? Selle küsimuse peale katsume alamal vastust leida.

5₂ õppelaskmise laual on mõõtude poolest täpsalt sama, mis 100 m normaali must südamik. 5₁ läbimõõt on 3,3 cm väiksem, kui 100 m normaali terve läbimõõt. Kui nüüd tegemist on tõsise „5₂ mehega“, s. o. mehega, kes kümnest lasust enamiku saadab 5₂-te ja ühtegi kuuli ei saada väljapoole 5₁-te, siis peaks ta ka normaali saavutama väga viisakad tagajärjed. Igatahes kuidagi mitte alla 50% võimalikkust. Algajalt laskurilt nõuab meie eeskiri aga klassikatsetel ai-

nult 36% võimalikust silmadesummast, kui tal tuleb normaallauaga „vastamisi sattuda“. See protsent võimaldab võrdlemisi palju möödalaskmisigi, kui iga möödalastud kuuli hinnatakse lihtsalt nulliga, nagu see praegu meil ja igalpool sünnib. Isegi siis, kui möödalaskmisi hinnatakse miinuste süsteemi järel*) on 36% väljalöömise möödalaskmiseks veel ruumi küllalt. Nagu varemalt näidatud, maksaks miinuste süsteemi juures 100 m distantsil võrrandus:

$$105 - \frac{5}{1,67} \cdot 2,15 R_{50} = 36,$$

kus R_{50} oleks antud laskmise keskmine hajumisraadius.

Siit järgneks:

$$R_{50} = 10,7 \text{ cm}$$

100 m normaallaua raadius

$$r = 16,67 \text{ cm}$$

ja seega antud juhul:

$$\frac{r}{R_{50}} = 1,55$$

„Elliptiliste tabamiskrite“ tabel näitab, et selle vahekorra juures 100 m normaallaua piiridesse tõenäoliselt jookseks 80,5% kuulidest.

Seega võib 36% väljalöömiseks isegi miinuste süsteemi juures veel kaks kuuli kümnest ringidest välja kihutada. Kui möödalaskmisi ainult nullidega hinnatakse, siis võib neid muidugi veel rohkem ette tulla, ilma et 36% selle all kannataks.

Tabamispildi üldiseks raadiuseks võime kümnelasulise seeria juures lugeda $3R_{50}$. See oleks ülalkirjeldatud 100 m peale laskmisel 32,1 cm. See tähendab, et isegi miinuste süsteemi juures möödalasud veel õppemärklaua 4 ringi piiridesse tohivad ulatada. 100 m peale tohiksid need piirid juba avarad küllalt olla!

Veel soodsamaks kujuneb asi 150 m distantsil, kus normaallaud üldse esmarkordselt klassikalises esineb. Seal oleks miinuste süsteemi juures:

$$105 - 4,3 R_{50} = 36$$

$$R_{50} = 16 \text{ cm}$$

ja tervel hajumispinnal

$$r = 48 \text{ cm},$$

s. o. äärmine möödalask tohiks õppemärklaua asuda kahelise piirkonnas või isegi sellest veidi väljapool.

Kui aga õppemärklaua kümnelasulise seeria juures tehakse üks kaheline ja üks kolmeline, siis ei ole tingimus (46 silma) enam täidetud. Normaallaua võib aga

niisugune seeria isegi miinuste süsteemi juures veel väga hästi anda 36%, möödalaskude hindamise praeguse viisi juures tuntavalt rohkemgi.

Mispärast „kahvatub“ siis ikkagi mõne „5₂ mehe“ kuulsus, niipea kui ta normaalmärgi ette viiakse? Et see tõesti tihti nii on, selle vastu ei saa vaielda.

Nagu nägime, ei peitu viga mitte normaallaua mõõtudes. Katsume teda otsida mujalt.

Tavaliseks nähteks meie laskevõistlustel on, et üldiselt lastakse küll tihe dalt, sageli üllatavalt tihedalt, selle juures aga miskipärast ei suudeta oma „kobar“ keskpunkti ühte viia märgi keskpunktiga. Nii mõnigi mees teeb 150 m peal vaevalt 10 cm läbimõõduga „kobar“, paigutab aga selle nii õnnetumalt märklehe äärelle, et vaevalt paarkümmend silma kätte saab. Kuna aga õppemärklauas viielise läbimõõduga täpsalt sama on, kui tervel 150 m normaallaua, siis võiks niisugune „õnnetu“ kobar õppemärklaua küll veel anda oma 50 silma ja laskurile teatava „kuulsusegi“.

Kuid ka õppemärklaua oleks näha, et selle laskuriga veel mitte kõik täiesti korras ei ole, et ta antud tingimustel küll kolmandikkuju kaunis kindlasti tabada suudab, väiksemate lahingkujude vastu teotsemiseks aga täiesti jõuetu on, olgugi, et ta „laskmiste tihedus“ seda suurepäraliselt võimaldab.

Kas peame siis sarnasel juhul tõesti leppima ainult kolmandikkuju tabamisega, või peame sellele laskurile ikkagi andma täieliku võimaluse oma tõsiseid võimeid lõpuni ära kasutada?

Kaht vastust sellele küsimusele ei saa olla. Ja kuna siin tegemist pole üksiku, juhulise nähtega, vaid üldise tõvega (uuritagu ainult meie laskekaustikute andmeid noorsõduri esimeste tiheduslaskmiste kohta), siis peab sellele tõvele ka rohtu otsitama.

Vaja on alati ja kõigil juhtudel õpetada laskurit viima oma „vihusüdamikku“ märgisüdamiku, märgi keskpunkti peale. Ainult see tagab igasuguste märkide maksimaalse tabatavuse, ainult see annab maksimaalsed silmadesummad võistluslaudadel, ainult see võimaldab tihedalt laskja laskuri võimete täielikku ära kasutamist.

*) Vaata „Sõdur“ nr. 9/10, lhk. 249.

See ei ole aga alati sugugi kerge. Selle küsimuse lahendamisel pörkame kokku terve rea raskustega, mis õpetamise alast hoopis lahus seisavad.

Kõigepealt tõmmavad enesele tähelepanu meie püsside sihikud.

Vene püssi sihikul on praegu peal sammuastmestik ja seegi ei ole sel kujul, nagu teda lekaal nr. 7. järel kontrollitakse, just liiga täppis. Inglise püssil on peal yardsihik. Mingisuguseid lasketabeleid, mingisuguseid normaalmõõte, mille järel seda sihikut kontrollida saaks, olemas ei ole. Väljatöötamisetäpsus on neil sihikuraamidil äärmiselt kehv — millimeetrisuurused vahed üksikute raamide astmekõrguste vahel pole sugugi haruldased.

Laskmine aga sünnib meil meetridistantsidele.

Väikeste märkide pihta sihtimisel on reegliks märgi kirbule võtmine. Eriti kindlalt tuleb sellest reeglist kinni pidada normaalmärkide pihta sihtimisel. Nii pea

kirbulevõtmisega vähemalt ligikaudugi keskele tabada. 150 ja 200 m peal tuleks siis tarvitada sihikut 3, 300 meetri peal aga sihikut 4. Raskusi sünnitab ainult üksikute raamide astmestikkude äärmine ebahülitus. Siin võib aidata vast ainult püssi jooksu hoolas tundmaõppimine kõigil tegelikkudel laskmistel ja astmestiku korrigeerimine „kaelusepeataja“ abil, misjuures eesmärgiks ikkagi olgu kirbulevõtmisega sihtimise võimaldamine. Hea tahtmise juures, eriti kui relvuridise asjast huvitatud laskurid on, võib aga siin kõigist raskustest koduste abinõudega üle saada.

Raskem on lugu vene püssiga. Kui pilgu heidame alamalseisvale tabelile nr. 1, siis näeme, et praeguses sihikuastmestikus õieti ühtegi astet olemas ei ole, mis 100—300 m normaalmärkide kümnelise tabamist võimaldaksid märgimusta kirbulevõtmisega. Kirbukõrguse valikuga ka palju ära teha ei saa. Ühe distantsi jaoks ehk leiaks veel sobiva sihiku, teised läheksid aga siis hoopis sassi.

7.62 mm vintpüssi

Tabel nr. 1.

kuuli lennukõrgused sentimeetrites meetridistantsidel ja sihiku praeguse, lekaal nr. 7 järel seatud sammuastmestiku juures.

Distsants meetrites	Sihik sammuastmestiku järel											
	100	150	200	250	300	350	400	450	500	550	600	
200 (alaline)	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
400	17	19	16	9	4	22	47	—	—	—	—	—
600	31	41	45	45	39	28	11	13	46	—	—	—
800	50	69	83	92	96	94	86	72	49	16	—	28
1000	74	106	132	153	169	180	184	181	171	150	—	119

kui nende märkide pihta laskmisel kirbutipuga vähegi eksitakse märgi musta sisse, kaotatakse musta fooni peal kirbu must latv täiesti silmast ja tehakse võimata suuri vigu. Mingisuguse kindla sihtpunkti leidmine sellel mustal „pannipõhjal“ on täiesti võimata.

Inglise püssiga saab küsimusest veel kuidagi üle. Kui selle püssi nii jooksmas seadame, et ta õige sihtimise juures (musta sihtpunkti ja kirbuladva vahel väikene valge vahe) sihikuga 2 saja meetri peal jookseks 100 m normaalmärgi keskele, siis võime ka 150, 200 ja 300 m normaalmärke

Paremuse tooks siin ainult astmestiku täielik ümbertegemine meetridistantside ja väikeste lahingmärkide kohaselt.

Tabel nr. 2-s on näidatud, millised oleksid kuuli lennukõrgused vene kuulil meetridistantsidel, kui püssil peal oleks 250—850 meetrini ulatav ja 50 m kaupa kasvav sihikuastmestik. Pilk sellele tabelile näitab kohe, et „saatusliku normaali“ keskele tabamine enam erilisi raskusi ei sünnitaks.

Täiesti uute sihikuliistude soetamine ja pealepanemine tervele püsside tagavaraale nõuaks aga jällegi raha, mida kuskilt ei ole võtta. Siiski ehk oleks või-

7.62 mm vintpüssi

Tabel nr. 2.

kuuli lennukõrgused sentimeetrites meetridistantsidel ja sihiku meetriastmestiku juures.

Sihik meetriastmestikul	Distsants meetrites															
	100	150	200	250	300	350	400	450	500	550	600	650	700	750	800	850
250	13	14	9	0	14	29	60	94	135	186	248					
300	18	21	19	12	0	18	41	72	111	160	219	291				
350	23	29	29	25	15	0	21	50	86	132	189	259	343			
400	28	37	40	38	31	19	0	26	60	103	157	224	306	404		
450	34	45	51	52	48	39	23	0	31	72	123	187	266	362	476	
500	40	55	63	68	67	60	48	28	0	37	86	147	223	316	426	578
550	47	65	77	85	87	84	75	59	34	0	45	103	175	264	372	502
600	54	76	92	103	110	110	105	92	72	41	0	54	123	208	312	439
650	63	88	109	124	134	139	138	130	113	87	50	0	64	146	246	368
700	72	102	127	147	162	172	175	171	159	138	105	60	0	77	172	290
750	82	117	147	173	193	207	216	217	210	194	166	126	71	0	90	203
800	93	134	170	201	227	247	261	268	267	256	234	200	151	77	0	82
850	106	153	195	232	264	291	311	325	330	325	310	282	239	179	101	0

Tabel nr. 3.

Vene vintpüssi sihiku meetriastmestik.

Interpoleeritud ja tasandatud vene eeskirja sammastmestiku järel.

Distsants meetrites	Sihtnurk kaare- mõõdus	Sihiku- astme kõr- gus õõntel- jest mm	Astme saamine praegusest sammastmestikust
250	0.00431	21.41	Praegune 200 x aste tõsta 0,63 mm
300	0.00479	21.74	Praegune 400 x aste tõsta 0,10 mm
350	0.00529	22.08	Praegune 600 x aste madalamaks 0,19 mm
400	0.00582	22.44	
450	0.00639	22.83	Praegune 800 x aste 0,21 mm madalamaks
500	0.00701	23.25	
550	0.00769	23.72	
600	0.00844	24.24	Praegune 1000 x aste 0,16 mm madalamaks
650	0.00927	24.81	
700	0.01019	25.44	
750	0.01121	26.14	Praegune 1200 x aste muutmata
800	0.01234	26.92	
850	0.01360	27.79	

malik küsimust osaliseltki lahendada praeguse astmestiku väikese parandamisega.

Tabelis nr. 3 on antud vene jalaväe püssi sihiku meetriastmestiku täpsad mõõdud ja ühtlasi näidatud, kuidas terve rida nõutavatest astmetest on saavutatav väikeste parandustega praeguste astmete juures. Võib olla, osutub võimalikuks ka teisi, puuduvaid astmeid praegusele liistule ära mahutada ilma suurte kuludeta. Küsimus on praegu relvastuse eest hoolitsevates keskasutustes kaalulisel. Igatahes on aga selge, et õppetööks kõige tähtsamad meetri astmed, nimelt 250, 300 ja 400 loodavad on väga väikese vaevaga ja et nende maksmapanemisele ning kordaseadmisele võimalikult kiirelt tuleks asuda.

Püsside lihtsalt „normaalselt“ jooksmas admisega ei saa aga igakord veel piirduda. Kui tõesti tihedalt laskja laskuri võimeid tahetakse täielikult ära kasutada ja niisuguses laskuris tõesti usku tahetakse äratada oma võimetusse, tuleb relv kohandada tema füüsilistele iseäraldustele.

Iga tegelik laskeinstruktor, kes vaevalks on võtnud oma õpilaste füüsilisi iseäraldusi lähema vaatlemise alla võtta,

teab, et olemas on terve rida tiheduse poolest väga häid tagajärgi saavutavaid laskureid, kes aga sihtipanekus alalisi, alati ühesuguseid vigu teevad. Need vead tulevad ilmsiks juba esimestel kolmnur-gavedamistel (kui neid toimetatakse kor-ralikult, nii et nende tagajärjed usalda-tavad on) ja on enamasti parandatavad. Niisugusele alaliste ja kindlate sihtipane-ku vigade tegijatele on ainsaks pääse-teeks nende silmale kohandatud relv. Püüe h a r j u t u s t e abil nende „kolmnur-ga keskpunkti“ ühte viia „instruktori-punktiga“ rikkub nad ainult ära, õpetab nad sootuks valesti ja ebaühtlaselt sihti-ma. Parem otsekohe nende püssidele kirbud asetada nii, et nende alalised sih-timisvead elimineeritud oleksid ja nad „omamoodi“ õieti sihtides ka õieti märki tabaksid. Nii saaksime väga paljudest „kahvatanud kuulsusega“ laskuritest lühikese ajaga tõesti väga head laskurid, kel küllalt jatkub usku enesesse, et lask-mist ka teenistusest lahkumise järel eda-si harrastada.

Tuletatagu ainult meelde, milline oli inglise „sniperite“ koolide töökava, mil-lega äärmiselt lühikese aja jooksul saa-vutati otse uskumata suuri tagajärgi.

Kogu töö algas tiheduslaskmi-sega headest relvadest. Sellele jär-gnes otsekohe relvade individuaalne proovimine, individuaalne sis-selaskmine iga antud laskuri silmade, käte ja kogu töötamisviisi kohaselt. Enne nende kahe töö läbiviimist ei või-nud juttugi olla tabamislaskmisest.

Õeldakse muidugi, et see kõik tühi töö on. Sõja ajal saab laskur ikka võõra, parimal juhtumisel normaalse jooksuga püssi kätte ja kellelgi pole seal aega teme-le kirpu seadma hakata.

Siiski aga ei ole see töö päris tühine. Nii võime paljudest meestest, kes ehk muidu täiesti usu oma võimetesse kao-taksid, saada head laskurid. Hea ja as-jast huvitatud laskur seab aga oma püssi alati ise oma käe järel korda ja ei lähe kellegilt abi paluma. Suur kunst see kirjuseadmise lõpuks ka pole. Ei maksa sellest ikka nii suurt numbrit teha, nagu seda on tehtud mõnes väeosas, kus las-kureid tühiseks kirjuseadmiseks on las-tud teha mitmekordseid rännakuid töö-koja ja laskeplatsi vahel, selle asemel, et asja mõne sekundi jooksul platsil enesel ära lahendada.

Alalisi nägemisvigu võib, nagu seda kol.-ltn. Siiri poolt toime pandud katsed näitavad, võrdlemisi hõlplasti kindlaks teha. Ka see ei tohiks asjast huvitatud õpetajale raskusi teha.

Et sugugi ükskõik pole, milline „rel-varoigas“ algajale laskurile pihku pistet-akse, tohiks arusaadav olla. Meil tarvi-tusel oleva püssimaterjali hulgas on aga praegu võrdlemisi palju rämpsü, mida õieti ei peaks algajale laskurile kätte an-tamagi, kui neilt ei taheta riisuda usku enesesse ja relvasse.

Püss, millega algaja laskur oma esi-mesi debüüte teeb, peab vähemalt suut-ma kõik kuulid kümnelasulisest seeriast saata normaallaua ringide piiridesse. Kui juba püssi hajumine nii suur on, et see laskurist olenemata möödalaskmisi või-maldab, siis võib õpilase elu vahest väga kurvaks minna, kui püssi omadustele küllalt tähelepanu ei pöörata. Õpilane võib täiesti süütalt kraesse saada küll sih-timisharjutusi, küll noogutamise „äravöö-rutamise“ harjutusi, küll kolmnurga ve-damisi ja muidki ülitüütavaid eksperime-nente. Kui laskeõppust ei taheta muuta piinaks, tuleb sellest hoolega hoiduda.

Eeskirjaliselt proovitakse meil püssa 4 lasuga. Nagu juba varemalt seletatud*), annab see liig optimistliku ettekujutuse püsside võimetest, mis vähegi suuremate seeriaste juures petlikuks osutub. Vajali-sed ümberrelvastused näitavad, et ees-kirja kohaselt määratud keskmiste haju-misraadiuste äärmised suurused, mis veel võimaldavad terve kümnelasulise seeria äramahutamist normaalmärgi rin-gide piiridesse on:

- 100 sammu peal proovitud vene püssil 3,5 cm;
- 100 yardi peal proovitud inglise püssil 4,2 cm.

Kui eeskirja kohaselt määratud kesk-mised R suuremad on, siis võib kindel olla, et normaalmärgist möödalaskmine kaugeltki igakord laskuri süü ei ole ja see õnnetus isegi kõige parema püssi-prooviga võib juhtuda. Üle 4, resp. 5 cm ulatavate hajumisraadiuste juures ei saa aga möödalaskmisi enam kuidagi laskuri enese süüks panna.

*) Vaata „Sõdur“ nr. 9/10 — lhk. 250.

Nii siis, süüdi ei ole sugugi mitte normaallaud kui niisugune, süüdi ei ole alati ka mitte õpetamine kui niisugune. Ei ole sellepärast ka mingisugust põhjust esimeste ebaõnnestumiste järele meelt heita ja „usku“ kaotada. Vaja on ainult ebaõnnestumise põhjusi uurida ja nende kõrvaldamiseks jõudu mõõda kaasa tõmmata.

Just sellest aga ongi meil suur puudus. Meie laske-eeskiri, mis maksmas on ligi 8 aastat, on selle uurimise ja kaasatõmbamise reglamenteerinud ja otse sunduslikuks teinud terves reas paragrahvides (§ 2, punkt b, 184—187). Kui palju on sellest 8 aasta jooksul täidetud? Keskastutustel on minu teada abi olnud ainult ühe, kõige rohkem kahe kohapealse ohvitseri isiklikust tööst ja uurimisest. Teatavast kollektiivsest tööst, mida nõuab eeskiri, pole aga jälgegi näha olnud.

Meie ei ole rikkad. Meil ei ole katsepõhügoonidid mitmetuhanda pealiste katsemeeskondadega, pole suuri eridepartemangusid, millede hooleks just niisugune töö oleks. Meil on jalaväe relvastusse puutuvate küsimuste alal keskastutustes tegutemas vast ainult 7—8 enam-vähem asjatundjat inimest, neist on enamik täiesti seotud töökodade ja ladude valitsemisega ning jooksva kantseleitööga. Jääb järele vast ainult paar inimest, kes oma aega osaliseltki uurimistele ja katsetele saavad pühendada. Siin on kohapealne uurimine ja kaasatõmbamine möödapääsematud, kui edasi tahetakse jõuda.

Vennasrahvas põhjapool Soome lahte näib selles suhtes õnnelikum olevat. Kõneldakse, et seal väeosad oma ettepanekutega, projektidega, uurimistöödega jne. keskastutusi ära uputada ähvardavat. Võib olla, on see ehk liialdatud, igatahes aga on soome praegune parandatud vene vintpüss, rida voorivahendeid, rakmeid jne. puhas väeosade looming. Sunduslikuks seal niisugust tööd tehtud ei ole. Meil on teatavad väikesed uurimistööd väeosadele 8 aastat sunduslikud olnud.

Artikkel, mis minule tõuke andis eelmiste küsimuste sõelumiseks „Sõduri“ veergudel, on teatud näide sellest, et võrdlemisi lihtsatessegi küsimustesse süvenemine kohtadel veel õige suuri raskusi sünnitab.

Küsimuse põhjaliku selgitamise asemel näeme ainult kurtmist, et mõni katse või võistlus „saatusliku normaal“ vastu

põrgates soovitavaid tagajärgi ei ole andnud. Ja sellepärast — välja see saatuslik laud üldiselt tarvitamiselt!

Selle väikese „kõrvalhüppe“ järele pöördume jälle — ni ja meid huvitavate küsimuste juurde tagasi.

Kas on tõesti see suur ettevaatus „distsantsilt distantsile ja märgilt märgile“ edasiviimises, millest kõneleb —n, nii hädavajalik?

Distsantsilt distantsile viimine vast küll, ehk küll ka sellegi vastu vaielda võib. Et aga laskurit ka märgilt märgile peab talutama, see tundub juba veidi õudsena. Kõiki võimalikke märke ei jõuaks meie ehk eluajagi jooksul läbi proovida, veel vähem suudaksime seda teha üheaastase teenistuse jooksul. Õige õppuse eesmärgiks peabki just olema, nii öelda, ühe ropuga kätte anda laskurile kõik võtted täiesti iseseisvaks tegutsemiseks teatavatel distantsidel. Seda iseseisvale töötamisele õpetamist nõuab ka meie laske-eeskiri kõige kategoorilisemalt. Kas on aga see õpetamine iseseisvale töötamisele, kui laskurile viltu jooksev vintpüss kätte antakse ja temaga siis igasuguste võimalikkude ja võimata märkide peal „sihtpunkti“ taga otsitakse? Neid lõpmataid „sihtpunkte“ ometigi keegi laskurit lähema sõjani meeles ei pea. Meeles peetakse ainult üks, kõige rohkem kaks normaalse reegli (suurte märkide pihta „märki“ sihtida, väikesed kirebule võtta), peale selle ehk veel kõige lihtsamad võtted tuule mõju arvestamiseks. Igasugused keerulikumad sihtpunkti otsimised ununevad paratamatalt, tarviduse niisuguse otsimise järele peavad maa pealt ära hävitama relva korrasolek ja korralikud sihtimisvahendid. Selles suunas tuleb töötada, mitte aga talutada laskurit sihtpunktide päela otsas märgilt märgile.

Kui seda teed käime, siis võime vähemalt ühe peamise sihtimisviisi (kirebule võtmise) laskurile kätte harjutada võimaliku täpsuseni. Ja seda ka lühikese teenistuseaja jooksul. Kui meie aga juba korraldame täpsust saavutada, kui juba tilenduslaskmine annab selge tunnistuse sellest, et töötamisühtlus enam midagi soovida ei jäta, siis on patt seda täpsusemõistet lasta kaduma minna õppemärklaua ta 50 cm läbimõõduga viielisega.

Selleks on meie eeskiri ka liberaalne küllalt ja ei nõua ühegi šablooni, ühegi kindla laua küljes rippumist. Õppelaskmise „põhikava“ on ju ka vaid näide ühest võimalikust talitusviisist, muud mitte midagi. Mõnele üksusest seda ette heita, et ta õppemärklaua kohe esimeste tiheduslaskmiste järele kolikambrisse on heitnud ja normaalaual täpsuslaskmist on hakanud harrastama, on veidi imelik. Kaotatud ei ole sellega ju midagi, kui aga asja on õieti aetud. Muidugi ei ole sellest mingit kasu, kui saavutused normaali paljas erakorraliste sihtpunktide otsimise vili on. Kui aga antud üksuse relvad olid nii jooksma seatud, et normaali töötamine võimalik oli normaalse sihtimisega, siis võideti kahtlemata palju. Karta, et normaali pihta hästi laskja laskur kolmandikkujust mööda laseb, juba ei maksa.

Tähendasin, et selle üle vaielda võib, kas ka distanttsilt distantstile nii suure ettevaatusega tuleb ronida, kui seda soovi-

tab — n. Arvan isiklikult, et laskuritega, kellele sihiku tarvitamise ja tuule mõju arvestuse teisel teel saab kätte õpetada, seda eriliselt vaja ei ole. Hea toalaskmise kursuse järele (täppis laskemõõn, head relvad ja täpsust nõudvad harjutused) võib laskuri tihti otsekohe välja viia ükskõik missugusele distantstile, kui talle aga sihiku valik ja tuule ning valgustuse mõju arvestus suudetakse selgeks teha. Et see nii on, seda on näidanud katsed. Muidugi on siin eelduseks jällegi täiesti kordaseatud ja normaalset töötamist võimaldavad relvad.

*

Senised võistlused on näidanud, et meil seda „saatuslikku normaali“ nii väga karta ei maksagi. Paljud tagajärjed näitavad, et meie sõdur, kui ta aga algusest peale õige õppuse on saanud, oma relva võimeid pea täielikult ära kasutada suudab. Ärge pahandage sellepärast süütu märklaua peale, vaid otsige süüd mujalt.

Sõda 3. mai 1791. a. konstitutsiooni kaitseks.

Suur ehk Nelja-aastane Poola Seim (1788—1792), andes 3. mai 1791. a. konstitutsiooni, oli teadlik, et see Poola riiklust tervendav samm on vastolus naabrite huvidega, kes püüdsid XVIII sajandi lõpul desorganiseerida Poolat, et saada ta maid. Suur Seim tundis kaitsejõudude puudust. See oli tingitud Poola regulaarväe vähesest arvust, mis 1776. a. konstitutsiooni alusel (mille olid kaela sundinud venelased peale esimest Poola jaotust) ei tohtinud ületada 30.000 meest ja mis tegelikult oli veel vähem.

Nähes ette konstitutsiooni kaitse väljatimata, Suur Seim juba 1788. a. otsustas tõsta regulaarväe arvu 100.000 meheni ja anda seadusi, mis kindlustaks ja reguleeriks sarnase armee loomise ja ülalpeo. Raha puudusel tuli sõjaväe arvu vähendada juba alguses 65 tuhandeni. Tegelikult kogus lipu alla 60 tuhat ohvitseri ja sõdurit. See oli väike sõjavägi, võrreldes militaristlike naabrite Vene- ja Preisimaa sõjavägedega. Poola sidus 1789. a. kaitseliidu Preisimaaga Venemaa vastu. Kuid äraandlik ja salakaval Preisimaa murdis liidulepingu Poolale otsustaval silmapilgul ja alustas sõda koos Venemaa oma liitlase vastu. Nõnda 1792. a.

alul, kui Venemaa oli edukalt lõpetanud sõja Türgiga ja omas palju vabat sõjalist jõudu, oli Poola jäetud sõjaliselt ükski.

Poola riigikassas oli sõja alul, s. o. mais 1792, kõigest 1.300.000 zl. ja regulaarväge 57.000 meest; sellest väliväge mitte üle

Vürst Poniatovski.

45.000 mehe: 30 tuhat Ukrainas ja 15.000 Valgevenes. Poolasse tungis 2 vene armeed: 1. armee (Kahovski), umbes 65.000, tungis Ukrainasse neljas kolonnis ja 2. armee (Kretshetnikov) tungis peale põhja poolt ka neljas kolonnis.

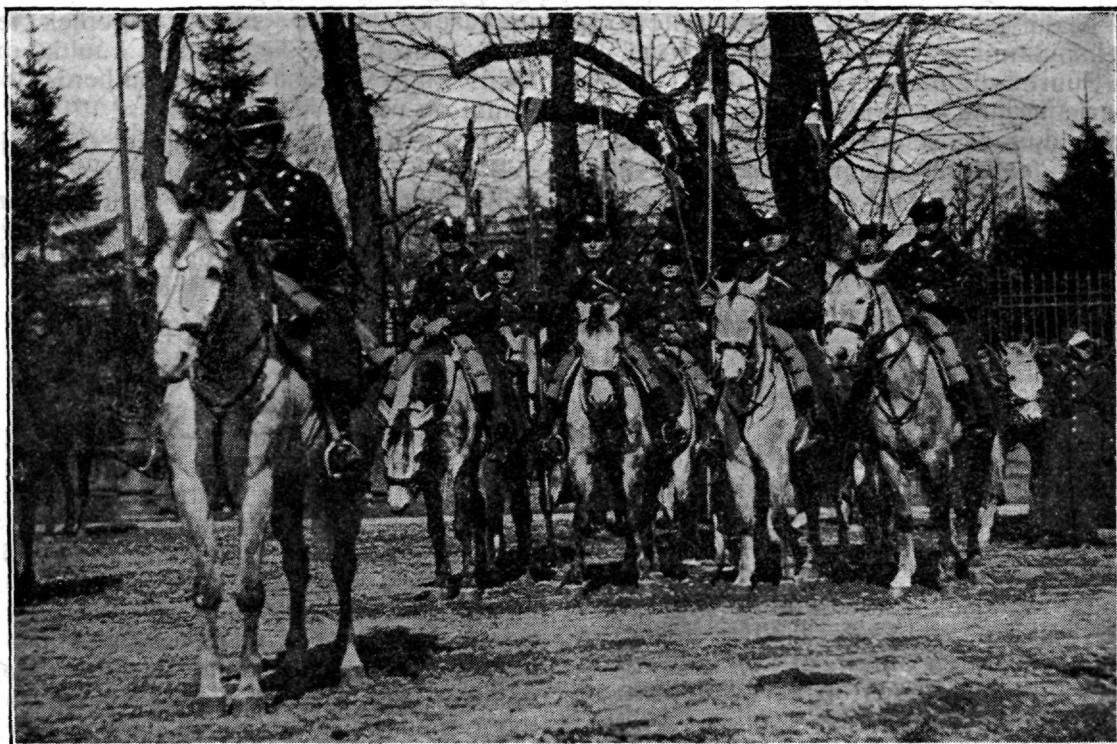
T. Kosciuszko.

Poola vägede ülemjuhatajaks Ukrainas nimetati kuningas Stanislaus-Augusti venna poeg vürst Joseph Poniatovski. tulevane Napoleoni-sõdade kangelane, „Poola Bayard“*), kuid nüüd veel noor ja kogemusteta väejuht. Oma armee peajõud (16.000 meest), mida komandeerisid kindralid Kosciuszko, Tšapski ja Paupert, ta koondas Poola-Ukraina lõuna ossa, kust ootas pealetungi raskuspunkti. Pidades silmas venelaste tegevust kolonnidena, jaotas ka tema omad jõud mitmeks salgaks. Seda Poola jõudude jaotust lugesid hiljem sõjaväelised autoriteetid, nende hulgas ka Kosciuszko, suureks veaks. Jõudude arvulise vähesuse tõttu vürst Poniatovski valis tege-

*) Rüütel, kellele pole midagi etteheita ja kes ei tunne hirmu. (Chevalier sans peur et sans reproche.)

vusviisiks kaitse. Esimene lahing oli Boruschkowitzi juures, kus poolakad kaotasid 400 meest. Lahingus Zelentsi juures Poniatovski purustas Markovi 8.000-lise väesalga, kaotades selles lahingus 800 meest. Kõige tähtsam lahing oli Dubenka all, kus kindral Kosciuszko 6000 mehega päeva jooksul võitles ülekaalus oleva vaenlasega, et kaitsta Poola armee peajõudude taandumist. Kahovski kaotas siin oma 20.000 armeest kuni 4000 ja õhtul, rikkudes Austria neutraliteeti, möödus kaitsepositsiooni paremast tiivast ja sundis Kosciuszko taganema. Poolakate kaotused siin tõusid 900 meheni.

Pärast Dubenka lahingut Poniatovski koondas oma armee Bug'i taga Kurova laagrisse. Vägede moraal taandumisele vaatamata oli hea, jõudude vahekorraldus oli parem kui sõja ajal. Palju halvemini käis käsi sellel Poola armeel, kes kaitses Leedut ja keda juhtis Württembergi vürst Louis, Friedrich II venna poeg. See väejuht osutas kuritegelikku passiivsust. Kinnipeetud kirjas, mille vürst Louis oli adresseerinud Friedrich II-le, seletas kirja saatja Preisi kuningale, et ta on täitnud selle soovi ja ei ole kontsentreerinud oma jõude vaid sellepärast, et venelastel oleks kergem neid lüüa osade kaupa... Vürst Louis oli selle järele eemaldatud juhtimisest ja saadetud maalt välja. Ka Louis järeltulijatel polnud õnne — Leedu kaitset teotsev armee oli sunnitud taanduma Bresti alla ja hiljem kaevuma Vengrovis Sivetsi jõel. Poola väed, sooritanud taandumise, täiendunud ja puhanud, olid valmis algama kontrpealetungi, kuid kuningas Stanislaus-August, uskudes vähe sõja edukasse lõppu, võttis vastu Katarina II rahutingimused ja lõpetas seega sõja 3. mai 1791. a. konstitutsiooni kaitseks. See kuninga samm ei rahuldanud Poola väljapaistvaid väejuhte ja ohvitserkonda. Saadeti sõjalaagrist Varssavi kuninga juurde delegatsioon, kes nõudis sõja jätkamist. Et kuningas jäi oma otsuse juurde, siis vürst Poniatovski, kindralid Kosciuszko, Zajontšek, Zabello, Vielgorski ja teisi ning sajad ohvitserid läksid reservi ja lahkusid kodumaalt. Vaenlasele oli tee avatud Varssavi. **P.**

Pilte Poola sõjaväest. — Patrull 23. Grodno ulaanide rüg. Varssavis 19. III 1930.

Tahad rahu — valmistu rahule.

Kokkuvõte Aristide Briand'i kõnest Prantsuse parlamendis 26. XII. 1929. a.

Sajandeid oli maksev ütetus: „Si vis pacem para bellum“ (tahad rahu — valmista sõja vastu), see oli kindel ja proovitud tõde, milles keegi ei kahelnud.

Prantsuse välisminister Aristide Briand parlamendi vaielustel möödunud aasta lõpul väljendas just vastupidise mõtte: „tahad rahu — valmista rahu vastu“ („si vis pacem para bellum“). Ta ei öelnud seda mitte naljatoonil, vaid tõena, millesse ta usub.

Kellel on õigus?

Kas Briand lükkas ümber ühe põlise tõe, samuti kui kindral Laidoner mõne aasta eest hävitas meie 700-aastase orjapõlve?

Või on „si vis pacem para bellum“ samasugune sofism, nagu seda on olnud mitmedki teaduslikud teooriad, mis omal ajal on leidnud palju uskujaid, nagu näitelks Maltuse ja Rikardo õpetused, millel oli suur mõju hilisemate tõekspidamiste kujunemisel.

(Maltus püüdis tõestada kaks järgmist seadust:

- Rahvaarv kasvab normaalselt geometrilises progressioonis, muutudes kahekordseks iga 25 aasta jooksul.
- Inimese toitmiseks tarvilikkude ainete tootmine kasvab aga palju aeglasemalt, parimal juhul võiks seda kasvu võrrelda aritmeetilise progressiooniga.

Sellest järgneb, et kui ei taheta, et inimene langeks äärmisse viletsusse ja nälga toiduainete puudusel, tuleb piirata rahvaarvu kasvamist.

Rikardo lõi teooria n. n. loomulikust palgast, mille järele tööliste palk ei võivat tõusta kõrgemale tema elatisteminimumist.

Enam kui saja aasta jooksul tehtud tähelepanekud ja kogutud andmed näitasid aga, et Maltuse, Rikardo ja teiste nende mõtteosaliste õpetused on täiesti ikslikud.)

Ajajooksul kõdunevad põhimõtete ja töekspidamiste alused. Kõik muutub.

Suure riigimehe ja rahuidee propageeria Briand'i vaated sõjale ja rahule peegelduvad selgesti tema parlamendikõnes 26. XII 29. a., millest toome välja võtte:

„... Ah rahvad! Ma näen väga hästi, kuidas nad võivad saada kaasa kistud sõtta, ma näen väga hästi vastutuse suurust, mida nende peale tahetakse veeretada.

On niipalju võimalusi viia rahvad sõjani, ilma et nad ise seda aru saaksid; neid lasta libiseda sinna pilkkamööda, samm sammult, teadmatult, võttes neilt vähehaaval igasuguse võimaluse sõjast eemalejäämiseks. Just selles peitub kolelus, just selles peitub õudsus. Kui aga rahvastele luua võimalusi läbi rääkida enne fataalset silmapilku, siis võib veel kõike püüda. Ma ei ütle, et see on kindel, ma ütlen ainult, et kõik võib olla. Rahupolitika huvides on kergendada neid läbirääkimiste võimalusi.

Ma ei maali endale illusioone. Rahu vajab usaldust. Rahu nõuab suurt usku.

Minu nõrk punkt, minu seisukorra vallas punkt on see, et inimesi, kes minevikus on rääkinud rahust, ei ole usutud, vaid neid on vaadeldud nagu viletsaid, objektiivseks teotsemiseks võimetuid olevusi. Ja et kõik ajaloo leheküljed, vaatamata kõnelustele rahust, on kaetud vereplekkidega, siis loetakse neid hullumeelseteks. Rahvahulga kaasatõmbamiseks on palju kergem äratada temas kangelaslike tundusi, lasta temal kuulda trummi ja pasunate kutset, terase kõlinat.

Rahupolitika on vaese politika. Ta on õrn, habras; teda on raskem alal hoida kui teist poliitikat. Temal ei ole sama suuri võimalusi. Ta on nende võimuses, kes tahavad luua segadust ja rahutusi.

Ma kardan, — ja see on ülestunnistus, mida ma teen hirmuta ennast vähendada, sest see on tõde — see rahupolitika on saanud raske hoobi. Ainult mina, niipalju kui ma seda võin, jään omale seisukohale, et jätkata seda poliitikat. Niipalju kui ma jäksan, lasen ma kuulda oma häält, ja päeval, kui ma seda ei saa teha enam siin, siis ma lähen nagu rändur rahva hulka ja püüan, vaatamata vanadusele ja väsimusele, leida jõudu ja sõnu minu usu edasiandmiseks.

Kuigi mind saadaksid needmised, kuigi mind loetaks kodumaale hädaohtlikuks

inimeseks, kellele isamaa julgeolek teeb vähe muret, ma siiski lasen kuulda oma häält kuni viimase hingetõmbeni, sest minul on usk.

Ma tean hästi, et praegusel tunnil julgeolek ei ole täielik ei Euroopas ega ka mujal maailmas. Ma tean, et ei saa ajada julgeoleku poliitikat, tõstes silmad vaimustatult taeva poole, vaid et peab vaatama ka alla maa peale. Ma tean, et on vaja ennast kindlustada, et olla väljaspool löökide ulatust. Kuid ma tean ka, et minu kodumaa võib seda teha, ilma et ta loobuks rahupoliitikast.

Möödunud nädalal ütlesin ma senatis: „Ja! ma tunnen liiga hästi vana ütelist; ta on veetlev, ta on läbitungiv, ta on sügavasti tunginud rahvaste mõistusse, kes teda on kasutanud sajandite ja sajandite kestel: Si vis pacem para bellum. See kes tahaks nüüd selle ütelse asemele võtta: Si vis pacem para pacem — tahad rahu, valmista rahu vastu —, see sattuks hädaohtu saada loetud pimedaks ja hullumeelseks. Igal juhul loetakse ta kurjategijaks oma kodumaa vastu. Hüva! Seda halvem! Mina siiski usun, et kui tahetakse rahu, siis peab rääkima rahust.

Mina usun, et kui tahetakse rahu, siis peab valmistama rahu vastu. Mina usun ka, et kõik tõkked, mis seni on ehitatud sõja vastu, on olnud kasulikud. Rahvad ei alistu enam nii kergesti kutsele sõjariistade haaramiseks. Midagi on tõesti muutunud. Kui viimasel ajal mõnikord on alustatud sõda, siis on olnud küllalt kutsesest, et võitlejad loobuksid relvade tarvitamisest ja algaksid rahulist elu. Möödunud aegadel ei olnud see võimalik.

Vaatamata kõigele on sündinud midagi uut. Võib olla, et see on ainult mõne müstilise või moraalse jõu mõju. Kui üks Pariisi pakti taoline pakt saadetakse kogu inimkonnale, siis tal on ainult moraalne väärtus. Kui ta haarab sõjal kinni kõrist ja rebib temalt seaduslikkuse maski, tunnistades sõja kuritegevuseks — see on žest, mida ei ole raske teha naeruväärseks. Kuid siiski ei või jätta tunnustamata tema tähtsust, sest selle žesti täitmisel leppisid kokku nii mitmed rahvad, kirjutades alla tekstile, milles nad pühalikult töötavad mitte kunagi alustada sõda oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Kahtlemata võivad nad järgmisel päeval rebida puruks akti, mis kannab

nende allkirja. Kuid kas neil on kerge seda teha? Mõned rahvad on saanud kibedasti tunda, mis tähendab pühalikude töötuste katkirebimine.

Ka moraalne tõke on siiski tõke.

Meil on tähtis see, et sõda on andnud ruumi rahule, tüliküsimuste lahendamise jõuga — rahulikule lahendamisele.“

Kas Briand'i tõekspidamised levinevad ja leiavad üldist tunnustamist, või

jäävad nad sama viljatuks kui kõik senised kutsed sõjast loobumiseks, seda näitab tulevik.

Väikeste riikide ülesanne sellel alal on lihtis. Mitte nemad ei ole otsustajad võitlusviiside valikul, neile jääb üle ainult käia rada, mida suurriigid ette näitavad.

H. V.

Pariis, 17. aprillil 1930. a.

Meie pattudest keele vastu.

Meie kui kaitsevälased loeme seda endastmõistetavaks, et maksvaid seadusi, seadlusi, ametlikke eeskirje, isegi ülemuse sooviavaldusi tuleb täita täpsalt. Määrustiku täht-tähelisel käsitlemisel kaldume selle täpsuse juures pahatühti koguni rutiini — tahte ja mõtlemise laiskusesse. Aga sellele vaatamata on ometi üks offitsiosne „määrustik“, mille nõuete vastu patustame igal sammul, ilma et sealjuures tunneksime endid süüdlastena. Ma mõtlen siin „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatut“ (Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1925. a.). Teatavasti on nimetatud leksikoni *II trükk maksev ortograafia normeeringuna kõikidele ametiasutistele*. Kui mälu ei peta, siis määrati ta meile leksigraafia mõõdupuuks ka Kaitseministri käsukirjaga. Nii siis — mängus

on rohkem kui ülemuse lihtis „sooviavaldus“, aga mingisugustel põhjustel seda vähe arvestatakse. Ja tagajärjeks on „isa Jannsen'i keel“ nii ametlikus kirjavahetuses kui ka kõnes, muidugi ühel vähem, teisel rohkem.

Allpool toome näitena mõned tüüpilised keelevead, milliseid enamus meist ei loegi vigadeks. Nad on nopitud meie juhtide kirjatöödest paari viimase aasta jooksul ja tohiks olla seetõttu tõesti tüüpilised. Põhjenduste toomine, mispärast kirjutada nii, aga mitte teisiti, sunniks meid kiskuma „Sõduri“ veergudele grammatika reegleid, sellepärast piirdume vaid fakti konstateerimisega. Põhjendused leiab lugeja „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatust“ ja tema põhimõtetele rajatud grammatikatest (näit. E. Muuga ja Fr. Puusepa omadest).

Meie kirjutame:

arvestada vaenlasega, olukorraga . . .
 keeruline (komplitseeritud) ülesanne . . .
 täpne kellaaeg . . .
 soodne . . .
 jääb tahaplaanile . . .
 põhipanev määrus . . .
 teadlik olukorrast . . .
 reeglina saavutame edu pealetungiga . . .
 jääme truiks isamaale . . .
 nendes suunades luurata öösel . . .
 milkspärast imestada selle üle . . .
 sõja alguses, mai kuus 1919. a. . .
 neis riikides kõitis tähelepanu . . .
 sundisid vaenlast taanduma . . .
 lugeda teda komandeeritult . . .
 kui heita pilku ajalukku . . .
 kokkuvõttes võib konstateerida . . .
 Lääne meri on tormine . . .
 alguses polnud meil relvu . . .
 sõdurid sõid õhtut . . .
 tere hommikust . . .

Peab kirjutama:

arvestada vaenlast, olukorda.
 keerukas ülesanne.
 täppis kellaaeg (om. täpsa).
 soodus.
 jääb tagaplaanile.
 põhjanev määrus.
 teadlik olukorras.
 reeglipäraselt jne.
 jääme truuks isamaale.
 nendes suundades luurata öösi.
 mispärast imestada seda.
 sõja alul, maikuul 1919. a.
 neis riiges (riikides) kõitis tähelepanu.
 sundisid vaenlase taanduma.
 lugeda ta komandeeritults.
 kui heita pilk ajalukku.
 kokku võttes (isegi: võttes kokku) jne.
 Läänemeri on tormine.
 alul polnud meil relvi.
 sõdurid sõid õhtust.
 tere hommikust.

austati langenuid kangelasid	austati langenuid kangelasid.
neis kohtes	neis kohis (kohtades).
pühaim paik	pühim paik.
tähtsail silmapillkel	tähtsail silmapillgel.
sellane (sarnane) poliitika	selline (seesugune) politika.
senini tegutsesime edukalt	seni teotsesime edukalt.
lasi püssi lakkamatalt	laskis püssi lakkamatult.
kõneledes istangul konarlustest	kõneldes istungil konarustest.
ladud olid pelgupaigaks	laod olid peiupaigaks.
ei julenud tseremoniilt puududa	ei julgenud tseremoonialt jne.
selleks raisati suuri summe	suuri summasid.
tema ülespidamine mõlemil korral	tema ülalpidamine mõlemal korral.
materjaalsed vastolud	materjalsed vastuolud.
niivõrd tuntavalt	niivõrt tunduvalt.
paigunema	paiknema.
lahingmoon	lahingumoon.
teem	teema (vrdl. draama).
õppeasutus	õppeasutis.
vormeerima	formeerima.

Seda näidete-ahelikku võiksime soovikorral pikendada veel üle mitme veeru. Näiteks meie ei tee harilikult vahet selliste sõnade vahel, nagu käsitama (lkäega katsuma) ja käsitlema (tegemist tegema, arutama), tunnistama (näit. kohtus) ja tunnustama (vene „prižnavat“), järjelikult (üksteise järel) ja järelikult (vene „sledovatelno“), sajang (aastasada) ja sajang, viimane ja viimne, külla (vene „v gosti“) ja küllasse („v derevjnu“), pärast (vene „posle“) ja peale (vene „krome“), loeng ja loend (paljundada saab loendeid, mitte loenguid), kokkukõla (harmonia) ja kooskõla (alkikord), tõendus (tegevus) ja tõendis (faktid asja kohta), luuletus ja

luuletis, kirjutus ja kirjutis, sulgema ja sulguma (ise kinni minema), näiteks ja näituseks, kujutama (izobražat) ja kujutlema (predstavljat), või ja ehk, „ja“ ja „ning“ (ja seega). Edasi patustame meie väga sageli i-mitmuse, täis- ja osasilhitise ja koma tarvitamise vastu; samuti lonkab meil sõnade kokkukirjutamine ja nende (sõnade) järjekord lausetes; pahatihti tarvitame liigseid sõnu jne. jne. Kui nende näidetega oleme suutnud äratada teatud huvi „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ ja tema kommentaatorite teoste vastu, siis on käesoleva kirjutise eesmärk saavutatud. Ka hoolimatusel oma emalkeele vastu peab saama kord „aeg täis“.

— ms —

Jõuvankrite kasutamisest meie oludes:

Jõuvankrite kasutamisest meie oludes on meil võetud sõna mitmel puhul. Tahaksin siin lühidalt selgitada ainult põhjusi, mis meid tihti jõuvankrite kasutamise suhtes umbusklikkudeks teevad. Need oleksid teedeolud, külm, lumi, muda jne.

Teedeolud. Meie teedevõrk on asjasthuvitatuile tuntud. Ta on küllalt rikkalik ja pole kaugeltki kõige viletsamas seisukorras. Loomulikult ei saa meil teda mõne vana kultuurriigi teedevõrguga võrrelda, kuid arvestades sellega, et ta iga aastaga paraneb, täieneb ja areneb, ei või tema üle nii väga kaebada. Jõuvank-

rite arenemisele ta igatahes sarnaseks takistuseks pole, nagu see paistab pealiskaudselt vaadatuna. Seda tõendab ka kiire jõuvankrite juurekasv ja omnibuseeliinide arenemine. Siin kohal olgu tähendatud, et praegusaja jõuvanker on juba niivõrt täielik, et teede olusid enam väga palju ei karda, ta on tunginud igasse ilma-nurka, vaatamata teedeolu peale. Näitena võiks tuua siin jõuvankrite võidukäigu Bulgaarias, kui väikeriigis, kes võrdlemisi kultuurselt nõrgalt arenenud ja õige viletsa teedevõrguga. Kivitee on seal haruldaseks nähtuseks, Isegi Sofia

uulitsatest on umbes üle poole sillutamata. Vähemalt oli see nii veel 1920. aastal. Maanteede võrk on äärmiselt vaene. Liiv, savi ja mustmuld moodustavad peajasjalikult sealsete teede pinda. Kui veel arvestada suurte tõusude ja kallakutega, siis ei või Bulgaaria teedevõrku kaugeltki autode liikumiseks soodsaks nimetada. Sarnaseidki peamagistraale, nagu Varna—Šumla—Rustšuk, Varna—Šumla—Turnovo—Plevna—Sofia ja Burgas—Philipopol—Sofia ei saa korralikkudeks maanteedeks nimetada, ega võrrelda meie tähtsamate magistraalidega. Maanteed linnade vahel, linnade ja alevite vahel on õige viletsas seisukorras. Neid võib vaevalt võrrelda meie 2. klassi teedega. Talvistel vihma perioodidel muutuvad Bulgaaria teed äärmiselt rasketeks autode liikumiseks, eriti kohtadel, kus teede pinda moodustavad savi ja mustmuld. Nende raskuste peale vaatamata on jõuvankrid ka Bulgaarias võrdlemisi suure edusammu teinud viimase kümne aasta jooksul. 1920. aastal oli seal 425 jõuvankrit, 1930. aastal tõusis nende arv ümmarguselt 2570 peale, seega umbes viiekordseks. See tõus on võrdlemisi teiste riikide omaga kaunis aeglane, kuid arvestades sellega, et Bulgaaria, kui sõja kaotanud riik, ägab hiigla maksukoorma all, mis äärmiselt rahva majanduselu arenemist takistab, tuleb jõuvankrite arenemist täitsa rahuldavaks tunnistada.

Jõuvankrite arenemise peale avaldab Bulgaarias suurt mõju veel oma põlevmäärdeainete puudus, nõrk tööstus ja võrdlemisi hästi arenenud raudteede võrk (456 km ühe miljoni inimese peale). Suurema osa Bulgaaria jõuvankritest moodustavad omnibused ja sõidua autod ühenduste pidamiseks.

1920. aastal oli sarnaseid autosid 196. 1930. a. kasvab nende arv üle 1370. Need autod peavad ühendust 140 liinil, mille üldpikkus umbes 6000. Iga üksiku liini pikkus ei ületa 45 km. Keskmise liikumise kiirus omnibuseliinidel kõigub 10—15 km vahel. Lõpuks olgu tähendatud, et teised Balkani riigid pole Bulgaariast kaugele ette jõudnud. See on seletatav nende riikide nõrga majandusliku elu arenemisega. Alljärgnev tabel näitab jõuvankrite edusamme mitmesugustes riikides*).

*) Tabel on kokku seatud Eesti autoklubis statistilistel andmetel, 1929. a. detsembril.

Järiek. nr. nr.	Riikide nimetus.	Inimeste arv ühe auto peale.
1.	P.-Am. Ühendriigid	5
2.	Prantsusmaa	36
3.	Belgia	72
4.	Saksamaa	121
5.	Eesti	410
6.	Kreekamaa	605
7.	Rumeenia	1388
8.	Jugoslaavia	1818
9.	Bulgaaria	2450

Nagu toodud tabel näitab, seisab jõuvankrite asjandus kõrgel astmel nendes riikides, kus tööstus ja üldine riigi majandus hästi arenenud. Riigid, kus seda pole, on võrdlemisi kaugele maha jäänud. Nähtavasti ei saa seda ainult teedeoludega seletada, vaid rohkem üldise majandusliku arenguga. Eesti seisab kaunis kõrgel astmel jõuvankrite arenemise alal, võrreldes teiste väikeste riikidega, kus teedeolud võib olla halvemad on kui meil, kuid nagu nägime, ei karda jõuvankrid neid teedeolusid, vaid nende areng näitab järjekindlat tõusu. Nagu juba tähendasin, tuleb meie „oludes“ jõuvankritel võidelda veel, peale teedeolude, külma, lume ja mudaga. Edasi vaatame, missugust mõju võivad jõuvankrite kasutamise peale avaldada need elemendid.

Külm. Pakane on küllalt tõsiseks teguriks, mis end kaunis kibeidasti tunda annab nii sõitjatele kui ka jõuvankritele, eriti aga autojuhile, kuid ta on kardetav ainult siis, kui tema vastu abinõusid tarvitusele ei võeta. Kui jõuvanker on täiesti korras ja tema eest vastavalt reeglitele hoolitsetakse, ei avalda külm masina peale suuremat mõju. Igatahes see mõju on niivõrt väike, et temaga arvestada ei tule. Hoopis teistsugune asi on vigase autoga. Ta kardab külma võib olla isegi rohkem kui haige inimene. Vigasele jõuvankrile on külm suuremaks vaenlaseks kui halvavad teed, lumi või muda. Nii näiteks riik-kes jahutussüsteem, mis ei võimalda täielikku vee väljalaskmist radiaatorist, vee-pumbast või veesärgist, kutsub välja mainitud osade pragunemise sissejäänud vee jäätamise puhul, mille tõttu kõik need osad kõlbmatuks muutuvad. Igasuguste vigastuste kõrvaldamine, mis on seotud masina osade lahtivõtmisega (külmal ajal, eriti lahtise taeva all, on jõuvankritele kahjulik, sest madala temperatuuri juures kinnikeeratud poldid või teised osad masina soojenemise juures venivad tugevasti

ja võivad isegi rebeneda. Temperatuuri langusega hakkavad need osad loksuma ja kutsuvad välja mitmesugused üllatused. Pealegi on vigastuste kõrvaldamine teel, lahtise taeva all, autojuhi tervisele väga kahjulik. Sarnaste nähtuste ärahoidmiseks tuleb jõuvanker enne külmade tulekut täiesti korda seada. Vigase masinaga ei tohi milgil tingimisel pikemaid sõite ette võtta. Parandustöid võib teha ainult soojas ruumis, kus temperatuur on 3—4° C. Meil kahjuks on levinenud vaade, et auto tuleb suveks hästi korda seada, kuna talvel võib ka vigase masinaga läbi ajada. Auto peab alati korras olema ja eriti talvel.

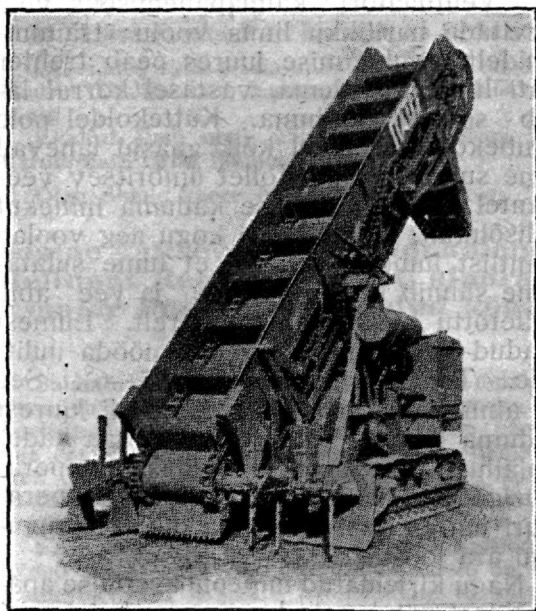
Nagu tähendasin, on külm kardetav ka sõitjatele ja autojuhile. Harilikult reisijad hoolitsevad juba ise selle eest, et pakane neile liiga ei teeks. Pealegi on autod kinnised, nii et tõmbeid ka eriliselt karta pole. Autojuhi seisukord külmal ajal on märksa halvem. Temal tuleb autot juhtida, auto juures tööd teha jne. Sellest on tingitud alaline temperatuuri muutus, mis väga kahjulikult tervise peale mõjub. Juht peab nii rietatud olema, et temal ühetaoline soojus oleks keha, käte ja jalgade ümber, kuid see on väga raske saavutada. Väljamaal on sellel alal palju katseid tehtud, kuid suuremaid tagajärgi pole saadud. On isegi konstrueeritud elektriga soojendatav ülikond, kuid selle tarvitamine on kaunis raske. Tuleb alaliselt soojust gradeerida ja valvata, et keha ümber temperatuur liiga kõrgele ei tõuse. Selle ülikonna peamiseks puuduseks on see, et ta annab kehale küllaldase, tihti isegi üleliigse soojuse, kuna kätele ja jalgadele on tema soojusest vähe. Üleliigse keha soojus teeb inimese uniseks, kuna käte ja jalgade külmetamise tõttu need liikmed kangeks võivad muutuda. Sarnasel juhusel on õnnetus tihti möödapääsemata. Minu arvates peaks sarnaste ülikondade tarvitamisega olema õige ettevaatlik. Nagu kogemused näitavad, on meie kaitsevää autojuhtide riietus küllalt otstarbekohane. Ta soojendab keha ja liikmeid enam-vähem ühetaoliselt. Kangeamate külmadega on meie kasukas vist küll parem kui elektriga soojendatav ülikond, kuid temaga peab oskama ümber käia. Kunagi ei tohi selles kasukas soojas ruumis istuda ja eriti veel sooje jookke tarvitada. Meie sõitjatel ja autojuhtidel on moeks külmaga peatuda ja end soojendada kas kuuma tee või mõne soojust

tekitava alkoholi joogiga. See on väga kahjulik kõri ja hingamise organitele. Kui on juba sarnaseid jookke joodud, siis tuleb enne väljaminekut end tingimata jahutada kas või klaasi õllega, millel harilik toa temperatuur. Igasugused pillid ja kompekid aitavad siin vähe. Kui lahtisel teel tuleb talvel autot parandada, siis ei või isegi kasukas lume peale pikali heita, vaid alla tuleb panna kas lauaotsad, õled või heinad. Palja kätega töötamisest tuleb täiesti hoiduda. Kohmetanud käed ei tunne töö juures saadud kriimustusi, milledesse pisilased tekivad ja igasugused paisid, sügelised jne. välja kutsuvad. Kriimustustest tekkinud paistetustega on tarvis kohe pöörata arsti poole, sest kui need paistetused külmetada saavad, tekiavad tõsised haigused, mis tihti surmaga lõppevad. Peale iga pikema sõidu on väga kasulik pesta nägu ja käed mingisuguse desinfektseeriva vedelikuga, milgil tingimisel aga mitte sooja veega, eriti veel siis, kui nägu ja käed on külmast tursunud. Äärmiselt kahjulik on sooja veega pesemine veel siis, kui peale selle kohe sõitu tuleb minna. Kasulik on end pesta leige veega ehk jällegi sooja veega paar tundi kas enne või peale sõitu. Kui sõidu ajal juhil külmast mõni liige on jäänud kangeks, tuleb seda pehme kuiva lapiga hõõruda, kuni ta normaalselt tegutsema hakkab. Kui tegemist on külmanud liikmega, tuleb külmanud kohta lumega hõõruda ja kohe arsti poole pöörata. Tihti juhtub, et juht istudes rooli taga jääb kangeks, mida ta ainult siis tunneb, kui liikmed lakkavad ajudele allumast. Ergutamiseks tuleb temale mingisugust leiget jookki (veini, kohvi, teed) vähehaaval sisse anda. Kui tema neelamine korralikult ei funktsioneer, siis ei või seda enam teha, vaid tuleb kohe arsti poole pöörata.

Auto varustuse hulgas peaks olema talvel tingimata medikamentide komplekt, mis sisaldaks ühe väikese pudeli valget veini, lanoliini, lisooli-lahuse, piirituse, sidumise materjali, leukoplastri ja termose kõva kohviga. Mõistagi, neid medikamente võib juht tarvitada ainult hädasunnil. Eriti ettevaatlik peab olema alkoholi tarvitamisega. Mõnede isikute peale mõjub alkohol külmal ajal tugevamini kui soojal, sellepärast peab iga juht täpsalt teadma, kuidas alkohol tema peale mõjub. Ühegi teise ala juures ei väljendu alkoholi mõju all enesepettumus nii teravalt kui auto juhtimisel. Harilikult purjus juht ta-

hab olla väljapaistev, selle juures aga ei suuda arvestada oma võimetega ja sõit võib lõppeda õnnetusega.

L u m i. Lumi on jõuvankrite kasutamise juures element, mida meil kõige rohkem kardetakse. Need lumeolud pole meil kaugeltki nii hirmuäratavad kui seda ette kujutatakse. Mujal, nagu Soomes, Rootsis, Norras, Šveitsis ja P.-Ameerikas on nad palju tõsisemad, nendest saadakse üle kaunis kerge vaevaga ja kedagi nad ei hirmuta. Seal kus lumi jõuvankrite liikumist takistab, on tarvitusele võetud mitmesugused lumepuhastamise masinad, lumesahad jne., mis täiesti edukalt töötavad. Teede lahtihoidmine ei sünnita enam mingisuguseid raskusi. Kui raskustest üldse kõnelda võiks, siis käib linna uulitsate puhastamise kohta, sest lume ära vedamine läheb õige kalliks maksmaks.

Joon. 1.

Eriti palju tööjõudu ja aega nõuab lume pealelaadimine veoriistadele. Selle kerendamiseks on P.-Am. Ühendriikides tarvitusele võetud nõndanimetatud lumetõstjad (joon. nr. 1). Masin liigub edasi käigulintidel. Jõuallikana Waukesa mootor 41 HP. Liikumise ajal masin teeb lume lahti eesoleva saha abil, mille erilised propellerid ilma otsata lindi peale ajavad. Lint on varustatud käppadega, mis kokku aetud lume üles tõstavad ja järelesõitva veoauto peale laadivad. Sarnane masin tõstab üles 75 kub.-meetrit lund tunnis.

Lume sügavus mingisugust osa töö juures ei mängi. Masin teeb uulitsa täiesti puhtaks ja mingisugust käsitsi järelaitamist tarvis enam ei ole. Tema edasilikumise kiirus on keskmiselt 150—200 meetrit tunnis.

Nagu tähendasin, ei sünnita ameeriklastele talvel teede lahtihoidmine kuigi suuri raskusi. Hoopis teine lugu on sellega Šveitsis. Alalised tormid ja tuisud matavad Alpides teed niivõrt paksu lumekorraga kinni, et nendest läbipääsemine ilma lahtikaevamata on täiesti võimata. Peale selle langevad mägedest alla lumega jäämassid, mis teed täielikult suleb. Sarnases olukorras on teede lahtihoidmine seotud suurte raskustega. Et aga mägedes asub palju sanatooriume ja võõrastemaju, on neile juurepääsu küsimus suure riikliku tähtsusega. Sellega arvestades on Šveitsis palju tööd ära tehtud igasuguste lumepuhastamise masinate konstrueerimise ja nende katsetamise kallal. Erilise intensiivsusega algas see töö 1925. aastal. Rööbiti omal maal konstrueeritud lumepuhastajatega katsetati ka põhjamaade lumesahku. Katsete kogemuste järele on nüüd kindlaks tehtud lumepuhastajate tüübid, mis täiesti rahuldavalt töötavad. Peatüüpe on kaks: üks mis tarvitusel teedeministeeriumis ja teine kaitsevæes.

Lumesahad, mis tarvitusel teedeministeeriumis, konstrueeriti ja valmistatakse Saureri vabrikus. See tüüp kujutab enesest käigulintidel liikuvat jõuvankrit. Ees on tal terava ninaga lumesahk, juhi istme kohal kummalgi pool terasplaadid ja nende taga terasest tellitavad tiivad, mis võimaldavad teelt lume kõrvale suruda 4500 mm laisuses. Sahk keskmise lume sügavusega liigub edasi 2. ja 3. käiguga 10—12 km tunnis. Sügava lume sees töötab sahk samasuguse kiirusega, kuid teeb tee ainult 2,5 meetri laisuses, sest laiema tee tegemise juures surub lumi tellitavad tiivad kokku.

Sõjavæes tarvitusel olev lumepuhastaja ei suru lund kõrvale, vaid pillub tema teelt kaugele eemale. Lume sügavuse juures teelt 1,5—2 meetrit ja hangede kõrguse juures kuni 4 m masin lume kuni 30 m kaugusele teelt eemale. Kas lumi on pehme või jääga segatud, see masina töö peale mingisugust mõju ei avalda. Kirjeldatav lumepuhastaja liigub käigulintidel. Jõuallikana Hanomagi mootor 50 HP 900 tiiru juures. Masina juhtimine

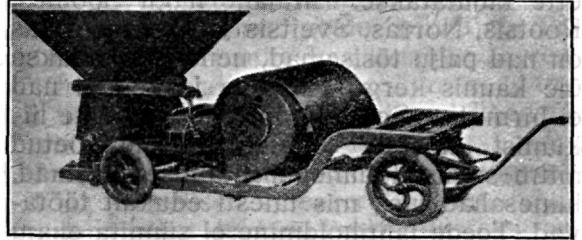
sarnaneb tanki omale. Masina etteotsa on ehitatud erilise raami sisse lumepilduja aparaat. Raami sees asub kaks koosetaolist pesa, millede sisse on paigutatud nõndanimetatud labidasrattad läbimõõduga 1050 mm. Raami ülemisel küljel augud, mis varustatud platedega, kust kaudu lumi välja jookseb. Platede abil võib tellida lumejuga kõrgust ja kaugust. Lumepilduja aparaadi jõuallikaks on Saureri mootor 62 HP, mis asetatud juhi istme taha. Mõlemate mootorite tegevust juhitakse juhi istmelt. Masin liigub edasi lume sügavuse peale vaatamata 1. käiguga 1,6 km, 2. käiguga 4 km ja 3. käiguga 8,6 km tunnis. Lumepuhastaja üldine kaal on kõige varustusega umbes 11 tonni; ta võib võtta järsud ja kallakud umbes nagu „Renault“ tank, mis mägedes töötamise juures väga tähtis.

Kirjeldatud masin on töötanud juba väga edukalt kahe aasta keskusel. Eriti näitas ta oma võimet talvel 1929. aastal, kus Alpides lumeolud olid äärmiselt rasked.

Nagu juba eelpool tähendasin, ei sünnita lume teelt kõrvaldamine enam mingisuguseid raskusi, kuid lume äravedamine linna tänavailt, hoovidest jne. läheb õige kalliks maksma. Selle küsimuse lahendamiseks on konstrueeritud lumesulatamise aparaat, mis kahe viimase aasta jooksul väga edukalt on töötanud. See aparaadi tüüp ületab kõik seni olevad. Tema soojusel läheb 80% lume sulatamiseks (vanadest lumesulatajatel 10%). Aparaat on oma konstruksiooni poolest väga lihtis ja ei tarvita töö juures eriteadlasi. Oma kogu poolest on ta niivõrt väike, et töö ajal liikumist tänaval ei takista. Kas lumi on puhas või mudaga segatud, sulamise juures osa ei mängi. Aparaat võib keskmiselt tunni jooksul ära sulatada 8 tonni ehk 38 kub. meetrit lund. Minimaalseks sulatamise võimeks tuleb lugeda: värsket lund, mille erikaal 0,125 kuni 30 kub.-meetrit, jäästunud lund, mille erikaal 0,51, kuni 10 kub.-meetrit. Tähtis on sulatamise juures mõistagi välistemperatuur.

Ühe kilogrammi lume sulatamiseks 0° temperatuuri juures on tarvis 80 kalooriat soojust iga langeva välistemperatuuri kraadi peale tarvitab aparaat 0,5 kalooriat soojust rohkem. Aparaadi kütmiseks läheb tunnis 70 kg kivisütt või 80 kg koksi.

Teda võib kütta ka tooresõliga. Tööjõudu tarvitab aparaat külmanud lume sulatamiseks 3 ja värske lume — 4 inimest. Aparaat (joon. nr. 2) koosneb veemantlist, mis ümbritseb küttekollet, veemantel on varustatud survepumbaga. Küttekolle on varustatud ventilaatoriga, mis pannakse

Joon 2.

käima elektromootori abil. Sulatamiseks on suur trehter, kuhu lumi sisse loobitakse. Ventilaatori käimapanemiseks võib tarvitada harilikku linna voolu trammiliinidelt. Sulatamise juures peab trehter alati lund täis olema, vastasel korral läheb soojust kaduma. Küttekoldel pole tõmbekorstnat, vaid kõik gaasid lähevad lume sulatamiseks. Kollet ümbritseb veemantel takistab soojust kaduma minekut välisõhku. Tuline vesi kogu aeg voolab mantlist lume sisse, nii et lume sulamine sünnib tuliste gaaside ja vee abil. Selletõttu lumi sulab imekiirelt. Lumest saadud vesi juhitakse renni mööda uulitsale. Tema temperatuur on 5—6°. See on ainuke soojus, mis aparaadi juurest kaduma läheb. Kuid sedagi ei saa kadumalainuks lugeda, sest sarnase temperatuuriga vesi võib keskmise välistemperatuuri juures kuni paarisaja meetri kauguseni ära joosta.

Nagu kirjeldatud lumepuhastamise aparaatidest näha, pole lumi enam kuigi suureks takistuseks jõuvankrite liikumisel.

Lõpuks jääb veel m u d a, mida sügisel ja kevadel meie teedel kaunis rohkesti. Selle pahe vastu võitlemiseks on peaaeglikult teede korrashoid, mis viimastel aastatel meil teinud kaunis suuri edusamme.

Kokkuvõetult meie „olud“ pole sugugi nii hirmuäratavad jõuvankrite kasutamisel. Võrreldes meie jõuvankrite rohkust teiste väikeste riikidega, seisame meie kaunis kõrgel astmel. Nagu näha ei allu reaalne elu teoreetilistele oletustele, vaid ta rajab omale praktiliselt tee õiges suunas.

J. L.

Tänuavaldus.

Avaldan oma südamlikku tänu Vabariigi Valitsusele, Riigikogu juhatusele, välisriikide esindajatele ja kõigile asutistele, organisatsioonidele ning isikutele, kes minule kaastundmust avaldasid minu abikaasa, kindral-majoor Johan Unt'i surmaga mind tabanud raske kaotuse puhul. Samuti tänan südamest kõiki, kes kaasa aitasid minu abikaasa matmist korraldamisele ja läbiviimisele.

Tallinnas, 15. aprillil 1930. a.

Jadviga Unt.

Riia garnisoni ülema kolonel Priede kõned pärgade panekul kindral-majoor Undi hauale.

1) Pärja panekul Läti armee poolt:

„Koos Eesti kaitsevägega leinab sügavas kurbuses kogu Läti armee sel suurel leinapäeval langenut kangelast, kes eeskujulikult täites omi kohuseid, langes oma Isamaa vabaduse eest.

Puhka rahus!“

2) Pärja panekul Läti Karutapjate Ordu poolt:

„Asetades selle pärja toon viimaseid tervitusi kindral Undile Läti Karutapjate Ordu Nõukogu poolt.

Kindral Undi nimi jääb igavesti püsima Läti Karutapjate Ordu liikmete peres.

Oigu Sinule kerge kodumaa muld!“

Soome kaitseväge delegaadi kolonel-leitnant Relanderi poolt kindral-majoor Undi hauale peetud kõne kokkuvõte.

Salamõrtsuka käe läbi langenud ühe oma parima ohvitseri kindral-majoor Undi surmaga on Eesti kaitseväge tabanud suur ja raske kaotus. See sündmus on välja kutsunud sügava leina ka meil Soomes, eriti aga soome kaitseväes, kellele kadunu teeneterikas ja väärtuslik elutöö ei ole tuudmata.

Selle toore teo kavatsejad ja kordasatjad on teinud siiski suure vea, uskudes et aateid on võimalik hävitada üksikute aatekandjate tapmisega. See tegu on sundinud eesti rahvast vaid liituma veel kindlamini ühte. Eesti rahvas ja selle kaitseväge seisavad endiselt kõikumata, oma ülesannete tähtsusest veelgi teadlikumana.

Soome kaitseväge sügavaima kaastundmuse märgiks panen kadunu hauale Soome kaitseväge poolt selle pärja.

Tallinna Garnisoni ülema käskiri nr. 23.

Tallinnas, 14. aprillil 1930. a.

§ 1.

Kaitseminister avaldab käesolevaga tänu välisriikide esindajatele, omavalitsuse ja seltskondlikkudele organisatsioonidele ning kõigile, kes oma osavõtuga austasid kindral-majoor Johan Unt'i matuseid.

§ 2.

Meie lugupeetud kauaaegne garnisoni ja 3. diviisi ülem kindral-majoor Johan Unt sai 3. aprillil s. a. kell 2030 oma korteri juures, Kreutzvaldi tänaval, tundmata kurjategija kuuli läbi raskesti haavata, millele järgnes piinarikas surm Kaitseväge keskhäigemajas 7. skp. kell 1820.

Kaitseväeosade ja asutuste, kaitseliidu ning seltskondlikkude organisatsioonide kaasabil viidi kõik lahkunu matmise korraldused ja viimased avaldused hästi läbi.

Avaldan südamlikku tänu garnisoni kaitseväeosadele ja asutustele kindral-majoor J. Unt'i surma puhul kaastundmuse avaldamise, tema surnukeha saatmisest osavõtmise ja leinarongis valitsenud hea korra eest.

Tema matmisest osavõtmise eest tänan Kaitseliidu Tallinna Malevat, Tallinna Meestelaulu Seltsi, Tallinna Pedagoogiumi ja Tallinna Rahvaülikooli laulukoore, härra prof. M. Lüdig'i ning seltskondlikke organisatsioone.

Matuserongi liikumise ajal linnas valitsenud hea korra eest avaldan tänu Tallinna-Härju prefektile, välis-, kriminaal- ja poliitilise politsei ametnikkudele.

(Avaldatakse pärgade nimekiri. Pärja oli kokku 72. Toim.)

Kaitsevägede staap annetas pärja asemel Kr. 50.— fondi asutamiseks eesmärgiga kadunust jäävat mälestust väliselt tähistada monumendi püstitamisega.

Alguskirjale allakirjutanud:

G. Jonson,

Kindral-majoor

Tallinna Garnisoni ülema k. t.

Alguskirjaga õige:

O. Raudvere,

Kolonel

Tallinna Komandant.

Sõjakirjandust.

INGLISMAA.

The Army Quarterly. Aprill 1930. a.

I. Toimetusest. Ülevaade möödunud veerandaasta tähelepanuväärsematest sõjapolitilistest sündmustest, sõjakirjanduslistest toodetest jne. Autor avaldab kahetsust, et valitsus (Inglise) on kärpinud sõjalaevastiku ülespidamise kulusid, mis

paratamatult toob endaga kaasa seisaku uute laevade ehitamises, ja vähendab isiklikku koosseisu. See pole aga soovitatav, sest hea meremehe saamiseks on vaja aastaid püsivat õppetööd, kuna laevade ehitamiseks peab alati käepärast olema vilunud tööliste kaader; viimast pole aga kerge moodustada, kui töölisel laevahituse seisaku ajajärgus on teiste tööde peale üle läinud.

II. Kolonel C. B. Thackeray. Ühe kurbmängu sissejuhatus. Selgitatakse 1857. a. India mässu põhjusi. Ligi kolmveerand sajandit on möödunud sellest sündmusest. Kultuurmaades on selle aja vältusel sündinud suured muudatused, kuid Indiat on tegelik elu vaid vähe puudutanud: India rahvas on üldiselt jäänud selleks, mis ta oli sepoide mässu ajal; järelkult praegusaja käärimise põhjusi Indias saab selgitada möödunud aegade õpistega, mida autor on käesolevas artiklis võtnud üksikasjalikuma vaatluse alla.

III. Kindral-major W. E. Bird. Briti maa-sõja strateegia neljas suures sõjas 1702.—1802. a. Artiklil on järg.

IV. Kapten A. W. Lee. Mõtteid rahutuste puhul Palestiinas augustis 1929. a. Uurides rahutusi ja korra jaluleseadmist Palestiinas 1929. a., toob autor välja terve rea õpiseid, mida saab kasutada teiste sellesarnaste rahutuste kiireks likvideerimiseks. Autor arvab, et:

- mida kiiremini jõuavad sõjaväeosad rahutuste piirkonda, seda rutemini on võimalik korda jalule seada;
- algusest peale tuleb iga hinna eest võimaldada elanikkudele pöörduda oma igapäevase töö juure ja elada harilikku elu;
- rahva kogumised, ka need, mis sünnivad rahulise eesmärgiga sisaldavad endas hädaohtu ning tulevad laiali ajada;
- riiklik (tsiviil) telefonivõrk on peamiseks sidepidamise abinõuks ning selle korrashoiu eest tuleb eriti hoolitseda;
- julgeolekut saavutatakse sõjaväeosade koondamisega tähtsamatesse punktidesse, hoides nende laialipillamisest väikeste salkadena vähematesse garnisonidesse;
- kõik väeosad tulevad teha liikuvaks, selleks ära kasutades kõik kohapeal kättesaadavad liikumisvahendid;
- kõik eraallikatest saadud teated peab kõvasti kontrollima ja mitmesuguste kuulujuttude levitajate vastu karmid abinõud tarvitusele võtma;
- staabi töö tuleb täiel määral kohandada oludele; väärtuslikumateks tööjõududeks on sealjuures need, kes osavamini oskavad ära kasutada kõik käepärast olevad abinõud improviseeritud soomusrongidest kuni mitmesugust tüüpi sõidukeist moodustatud auto kolonnideni.

V. Kindral-leitnant G. MacMunn. Kommunikatsiooni liinid Dardanellides. Autor, kes staabiohvitserina on sellest operatsioonist osa võtnud jagab kibedaid sõnu vanematele juhtidele, eriti aga neile, kes olid määratud seljatagust korraldama. Kogu Dardanelli operatsioon oli algusest peale määratud äpardumisele, kuid olukord seljataguses, kus valitses üldine segadus kiirendas seda protsessi märksa; tuleb tänada ainult pimedat õnne, et sarnaste tingimustes vägede evakueerimine Dardanellidest nii kergesti korda läks.

VI. Austria ametlik Maailmasõja ajalugu. Lühikene aruanne esimesest raamatust, mis sisaldab küsimused: sõja ettevalmistamine rahuajal, Austria-Ungari maa- ja mereväe koosseis (the order of battle), vägede hargnemine, augustikuu operatsioonid Serbia ja Monteneegro vastu ja esimesed kokkupõrked Galitsias. Raamat algab omapärase pühendusega riigikantsler dr. Seipeliilt: „Jumala abiga võtku noorsugu jul-

gust ning eeskuju vanematelt, kes elasid enne neid ja raske tööga viisid väikese isamaa edasi progressiteel“.

VII. Kindral von Kuhl'i kommentaarid Maailmasõja kohta. Aruandja leiab, et v. Kuhl'i kirjatöö, mis koosneb 2 raamatust à 600 lhk. ja käsitleb sõjategevust kogu ulatuses, maal ja merel on väärtuslikumaid ja küpsemaid, mis senini on ilmunud Maailmasõja kohta. Raamatus olevat siiski ka puudusi, milledest on tähtsam autori erapoolikus; raamatust hoovab kõikjal vastu saksa isamaalsus, mis suhtub vastasse teatava põlgusega ja hangib omale võitust seal, kus neid pole tegelikult olnud.

VIII. Major F.R. Phelan. Auastmes ülendamisest sõja ajal. Sõdurite moraal sõja ajal ripub suurel määral seljatagusest, eeskätt omaste heaolust. On nende elumugavuse eest hoolitsetud, kannab sõdur heameelega sõjaraskusi, ümberpöörduvalt — elavad nad puuduses ning pole kindlustatud tema surma puhul, siis on sõduri meel rõhutatud, langeb moraal ja ühes sellega ka võitlustahe. Seepärast — autori arvates — tuleks panna erilist rõhku auastmes ülendamisele kuna sellega, peale muu, on seotud teatud majanduslised paremused suurema palga ja pensioni näol, mis aitab kindlustada perekonda materjalselt.

X. Kol-leitnant A. B. Beaman. Moodsa jalaväe pataljoni organisatsioon. Autor avaldab kahtlust, kas praegune jalaväe pataljon, mis koosneb kolmest laskurkompaniist, à 160 meest, ja ühest r. k. kompaniist on küllalt elastiline ja manöövrivõimeline. Ta pooldab rohkem pataljoni, kus ühe r. k. kompanii juures on neli laskurkompaniid, à 120 meest. Sarnane koosseis olevat käepärasem ning kergem juhtida, eriti kompaniiülematele, kellede töö praegusaja lahingus on muutunud raskemaks kui kunagi varem. Vaevalt lubavad majanduslikud tingimused praegu ette võtta pataljoni reorganiseerimise. Seepärast autor teeb omapärase ettepaneku: pataljoni organisatsioon jäägu rahuajal endiseks, kuid õppetöö läbiiviimisel suuremate üksustega tuleb neljas l. kompanii märkida kompaniiülema, rühmaülemate ja sõduritega, kes lippudega tähendaksid ära vastava allüksuse. Niiviisi oleks pataljon ettevalmistatud nelja-kompaniilisele koosseisule sõja korral, kus majanduslikud tingimused nihkuvad teisele plaanile tegelikkude tarviduste ees.

XI. Parun de Marbot'i memuaarid. Pakuvad huvitavaid ja elavaid pilte prantsuse sõjaväe elust konsulite ja keisririigi ajal aastail 1799—1815.

XII. Major I. S. Paines. Helgiheitjate ülesanded õhukaitsel. Küsimuse käsitlemisel autor tuleb järgmistele otsustele helgiheitjate kasutamise kohta välisõjas (field warfare):

- helgiheitja ei tarvitse olla nii suure valgustusvõimega kui, näiteks, kindlussõjas, kuid selle vastu tema konstruktsioon peab olema kõva ja meeskond hästi ettevalmistatud;
- helgiheitja vanker peab võimaldama hõlpsasti liikuda ka väljaspool teid ja helgiheitja paigutamine vankrisse sündima hõlpsasti;
- telefon pole helgiheitja juures tingimata tarvilik; teda võiks tarvitada ainult majanduslikkudeks ja teisteks administratiiv tarvidusteks;

— helgiheitjate meeskond peab olema tugevam kui näiteks kindlussõjas, sest et neil tuleb harilikult päeval liikuda ja öösel töötada, mis nõuab suurt jõupingutust.

XIII. Kol.-leitnant H. B. D. Willcox. Rühma juhtimine vasturünnakul. Autor käsitleb küsimust aluseks võttes inglise organisatsiooni ja uue väliteenistuse eeskirja nõudeid (Field Service Regulation 1929).

XIV. Kapten H. Meredith Logan. Saksamaa sõjaapostel. Lühikene ülevaade Heinrich von Treitschke (1834—1896) tööst ja elust.

XV. Kapten G. Creffield. Rekruteerimine. Vabatahtlikult teenistusse astujate arv on inglise sõjaväes viimasel ajal märksa kahanevad. Artiklis avaldatakse mõtteid, kuidas vabatahtlikkude juurevoolu suurendada.

XVI. Isandhlwana. Kommentaarid „The Army Quarterly“ juuli 1929. a. ilmunud samanimelise kirjutise juure, kus käsitletakse üht inglase operatsiooni zulude vastu Lõuna-Aafrikas, jaanuaris 1879. a.

XVII. Kapten E. Blackwell. Rekruteerimise tingimuste halvenemine territoriaalarmees. Avaldatakse mõtteid, kuidas asja parandada.

XVIII. Märkeid välisriikides ilmunud sõjalise sisuga kirjutööde kohta.

XIX. Ülevaade uematest sõjalise sisuga raamatutest ja artiklitest.

XX. Parlamendi teated.

XXI. Kirjavahetus.

XXII. Lisad.

V. K-ts.

SAKSAMAA.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 38 — 11. apr. 1930.

Tõkestamise moodsad võtted.

Tõkestada tähendab piirata või aeglustada liikumist. See on sõjakunsti ammutuntud vahend. Kui tänapäev tõkestamise mõiste sagedamini kerkib esile, siis seda sõjaväe motoriseerimise tõttu, mis võimaldab suurt aja võitu liikumistel ja ühtlasi nõuab vastaspoolelt abinõusid tõkestamise näol. Tõkestamine on operatiivne ja taktikaline. Operatiivsete tõkestamiste hulka kuulub raudteede, suurte magistraal-maanteedega ja nende manuste rikkumine jne., nagu seda tegid 1914. a. sügisel prantslased taandumisel enne Marne'i lahingut. Taktikalise tõkestamisega peab tõstma oma väe vastupanujõudu. Taktikaline tõkestamine peab võimaldama arvus ja materjalis ülekaalus olevat vastast miinimumi jõududega siduda, kinni pidada. Kui selleks kaitsjal pole tarvilist materjalset jõudu (raskeid kuulipildujaid, kahureid), siis tõkestamise abinõuks olgu — osavalt antud ülesanne, maastik, kasutada olev aeg, jõud, materjal, laskemoon ja tööriistad. Autor selgitab kuis mõjub üks või teine nimetatud abinõu teatud juhtumitel tõkestusvahendina. Artiklil on järg.

Ratsaväe motoriseerimisest. Artikkel on kokkuvõtte „La France Militaire“ 24. det. 1929. a. ja 7. jaan. 1930. a. ilmunud artiklitest ratsaväe motoriseerimise küsimuses.

Laskurgrupi teotsemisest tulega. Laskurgrupi koostatud tuli on lahingus raskesti juhitav ja harva kasutatav. Seepärast tulevat laskeasjanduse õppel erilisel rõhutada laskuri individuaalset õpet.

Blümmer: Rakettpatareid. Kas võib loota, et tulevikus raketit kohandatakse mürsku viskavaks jõuks? Võib, sest on juba minevikus katsetatud õhutorpeedosid, mille viskejõud põhjenes rakettpatareide põhimõttel. Ei sobivat ka sõjatehnikas tarduda saavutatul, vaid otsida ikka ja ikka uusi abinõusid ja uusi abinõude kasutamise teid.

G. Buetz: Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid. Artikkel sisaldab mõtteid Londonis äsja lõppenud merekonverentsist. Käsitatakse poliitiliste vastolude kombinatsioone ja nende mõju merejõudude vähendamisele.

Saksamaa olukord hobusekasvatuses ja tõude arendamises. 1913. a. oli Saksamaal 3.683.705 hobust. 1925. aastal — 3.916.914, 1929. a. — 3.611.142. Alates 1925. a. näitab iga aasta hobuste arvu vähenemist. Põhjuseks olevat ka see, et sõja ajal oli üldine hobuste üleproduktioon kõigis maades. Motoriseerimine ei olevat veel tunduvalt suutnud mõjutada hobuste arvu vähenemist. Hobuste koguväärtus olevat tõusnud ja ületavat praegu Saksamaal 3 miljardi Smk. võrra sõe- ja rauatoodangu koguväärtuse. Veohobune mootorite arvu tõusule vaatamata on nõuetavam ja seega tuleb teda arendada ka tulevikus.

Gaasisõja rahvusvahelisest keelust. Mõtteid Genfi protokollist 17. VI 1925 gaasisõja keelust. Tuuakse riikide loetelu, kes alla kirjutanud keelule ja millised riigid keeluprotokollit ratifitseerinud.

Mereväe kapten Waldeyer-Hartz: Kas tulevad sõjad või jääb püsima igavene rahu? Sir W. D. Bird „Army Quarterly“ on avaldanud sellel teemal mõtteid ja tulnud otsusele, et igavene rahu ei ole kooskõlas elavaga, elu mõttega, ja seepärast mitte soovitatavgi.

Reichswehri elust.

Sõjaväelisi teateid.

Sõjakirjandust.

Mitmesugust.

K.

N.-VENE.

„Vojennõi Vestnik“ nr. 9 — 25. III 1930.

A. Sedäkin: Juhi ettevalmistusest. Juhi ettevalmistuses on sõjaväe ettevalmistuse raskuspunkt. Kuigi punaväes olevat juhi ettevalmistusele pöördud suur tähelepanu, kuid selles leiduvat veel siiski palju kõrvaldamist vajavaid puudusi. Esimene ja peamine nõue juhilt olevat, et ta suudaks enesega kaasa tõmmata, lahingusse viia, alluvaid ja neid seal hoida alluvuses, kuulekuses, kuni ülesande täitmiseni. Ei ole juhil selleks ettevalmistust, siis on lahingus seisukohalt vähe kasu ta tehnilistest teadmistest ja oskustest. Sellepärast tulevat punaväes juhtide ettevalmistusel nihutada esikohale juhi poliitiline ettevalmistus. Kõigilt juhtidelt tulevat nõuda vähemalt teoreetilisi algteadmisi meieaja rikkalikust sõjatehnikast; taktikalises ettevalmistuses tulevat nõuda kõigilt juhtidelt vähemalt üksiku väeosa tegevuse piirides tarvilikke teadmisi ja oskusi.

A. Rotermel: Pealetung ja rünnak. Küsimuse valgustamine BUP'i (Bojevoi ustav pehotõ — jalaväe määrustik) §§ alusel.

G. Golubev: Rügemendi eelkaitse üksusest kohtamislahingus. BUP'i § 302 tõlgitsemine.

Ammosov ja Slutski: Tankimaketi kasutamise. Et õppusteks ei jätkuvat tanke — aga jalaväge tulevat harjutada koostegevuseks tankidega, — siis autor soovib kasutada tanki märkimiseks „tanki surrogaati“ — tankimaketti.

Õpustel tulevat õppuste korraldajal jälgida, et makett ei naeruväärista tanki mõistet jalaväelaste silmas.

N. Gvozdev: Laskeasjanduse õppetaktikast.

Bibliograafia.

Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt.

II köide. Vabadussõda.

Ajakirjanikkude liidu poolt toimetatud „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt“ II köide käsitleb Vabadussõda, ja materjali rohkuse tõttu sisaldab peamiselt ainult kirjutusi sõjast ning sõjaaegsest poliitikast autoritelt, kellel oli omal alal teatav ülevaade. Sealjuures valgustatakse ses köites mitut ainet, mis senises memuaarikirjanduses on uudiseks. Nii annab siin Konstantin Päts oma vastuse J. Tõnissonile, kes temale ette heitnud, et see teda sõja algul kodumaalt välja saatnud. Kindral A. Tõnisson jutustab sõjamehe otsekohesusega ja huumoriga esimest taganemise ja pealetungimise lugu. Sõjaajalooliseks harulduseks on kapten A. Irve päevaraamat soomusrongilt, ning Pihkva all üle tulnud Eesti punabrigaadi staabiülema K. Maasiku jutustus Eesti punaste ületulekust. Eesti keerulised suhted ja viperused Lätiga leiavad esmakordselt käsitust kindral J. Sootsi ja professor A. Piibu poolt. Sama esmakordselt on valgustatud kurikuulus Irboska lugu A. Hellati ja end. kindralstaabi teadete osakonna ülema abi H. Veemi kirjutustes. Kindral J. Laidoner ja prof. A. Piip käsitlevad veel inglise abi ulatust, kuna M. Martna valgustab langesveri sõja telgitaguseid Saksamaal.

Manöver und grössere Truppenübungen.

(Anlage und Leitung)

v. Tschischwitz.

General der Infanterie a. D.

mit der Uniform des 8. (Preuss.) Inf.-Regts.

Käesoleval aastal ilmus Berliinis N. W. 7 R. Eisen Schmidti kirjastusel ülahtoodud pealkirja (Manöver ja üksuste suuremad taktikalised harjutused. Nende korraldamine ja juhtimine) kandev teos. Teose hind brošeeritult — 6 S. mka, köidetult — 7,5 S. mka.

Autoriks on hiljuti tegevast teenistusest lahkunud tuntud Saksa kindral von Tschischwitz. Ennesõjaaegne kindralstaabi ohvitser, juhtis kindral v. Tschischwitz Reichswehr'is 2. diviisi. Au-

toril, tema pika teenistusaja kestvusel, on võimalus olnud sagedasti korraldada, osa võtta ja isiklikult juhtida manöövreid ja suuremaulatuslikke taktikalisi harjutusi. Omatud kogemused on autor suure oskuse ja sakslasele omase süstemaatilikkusega korraldanud käesolevasse teosse. Teos on täiesti vaba igasugustest igavatest teoreetilistest korrutustest, andes asjastuivatule rea praktilisi näpunäiteid manöövrite korraldamiseks. Ta koosneb eessõnast, 24-st peatükist, lõpusõnast ja ühest lisast — kokku 110 lehekülge.

Oma teose alguses peatub ta lühidalt manöövrite korralduse juures Saksa sõjaväes enne Maailmasõda. Ühtlasi väidab autor, et taktikalisteks õppusteks (resp. manöövriteks) määratav aeg oli enne Maailmasõda tunduvalt pikem (nüüd tuleb iga 3—4 diviisi peale 5 harjutuspäeva, enne sõda aga — 20) ja järelikult olid suuremad võimalused suurte üksuste taktikaliseks väljaõppeks. Suurenend on ka relvade tule mõju ja lennuväe aktiivsus, missugused omakord manöövrite iseloomu mõjutavad.

Praegusaja manöövrite eesmärgiks on: „juhtide ja üksuste lahinguline väljaõpe tundmatu maastikul“ ütleb autor, tsiteerides sellekohast Saksa eeskirja. Autor täiendab seda eesmärki, toonitades, et manöver on lahingväljaõppeks peaaeglikult ühendatud väeliikidele. Rännakuks, luureks jne. ei olevat vaja manöövreid. Neid tegevusi võivat iga väeliik õppida iseseisvalt oma alalise asukoha raionis. See autori väide on ühekülgne. Praegusaja lahingu mõiste on laialdasem ja ei seisa ainult kallaletungis, rünnakus või kaitsekorraldamises. Kallaletung ja rünnak on lõpuvaatusi pealetungilahingus. Kuid millal algab kallaletung ja lõpeb lähenemine või millal algab lähenemine ja lõpeb rünnak, on sagedasti õige raske kindlaks teha. Seega manöövri korraldamine ühendatud väeliikele ainult selleks, et viimaseid panna tegutsema kas või ainult kallaletungi faasi teostamiseks, paistab olema ebatarbekohane — muidugi meie seisukohalt.

Olukord manöövriks peab olema ikkagi sarnaselt kokkuseatud, et ühendatud väeliikidel oleks võimalik koos töötada kõigis võimalikkudes lahingolukordades — juurearvatud ka rännak, luure jne.

Samuti ei saa manöövri eesmärgi ülesseadmisel piirduda ainult väljaõppe eesmärgiga. Rahualajal võivad ülesse kerkida ka muud probleemid (organisatsioonilise, varustuse, relvastuse jne. iseloomuga), millede lahendamine on katsestamise teel võimalik ainult ühendatud väeliikidele korraldatud manöövritel. Seega on lugupeetud autor praegusaja manöövrite eesmärgi võtnud väga piiratud kujul.

Edasi peatub autor pikemalt manöövrite ettevalmistustööde juures, käsitledes neid töid Saksa olukorra kohaselt. Üldiselt on nende ja meie töös sel alal suur sarnadus. Põhimõtted, mis maksavad saksa sõjaväes maastiku iseloomu kooskõlastamise alal manöövri eesmärgiga, manöövri aja ja

jõudude jaotuse kohta, on maksmas ka meil. Väga põhjalikult käsitleb autor väeosade veo küsimust raudteel manöövri koondusraiooni ja tagasi. Väeosade veoküsimuse lahendamiseks peab autor tarvilikuks manöövri juhatuse staabi juures komisjoni moodustamist, kuhu kuuluvad:

- 1) transpordi ohvitser Manöövri Juhat. staabist (meie 3. osak. ülem),
- 2) esindaja Riigi Raudteevalitsusest + 2 ametnikku,
- 3) transpordi ohvitseri abi + 2 ametnikku + Pkw.*)

Meie oludele paistab see komisjon arvuliselt veidi raskepärane, pealegi, kui vedamisele kuulub maksimum 1—2 diviisi. Otstarbekohasem paistab olevat maha- ja pealelaadimise jaamadesse mitte ainult maha- ja pealelaadimise ajaks, vaid manöövri kestvuseks, komandantuuride sisseseadmine.

Komandantuuride olemasolu hõlbustaks ja kergendaks tunduvalt man. juh. staabis asuva 3. osakonna ülemat tööd.

Üldse pöörab autor liikumise korraldamisele suurt tähelepanu. Nii näiteks nõuab ta, et teedel oleks välja pandud teenäitajad, teed oleks liikumiseks vabad (s. o., et neid ei parandataks) jne.

Muidugi on näiteks teenäitajate väljapanek manöövri raionis väga soovitatav kuna ta hõlbustaks väeosadele orienteerimist. Eriti tähtis on nende teede märkimine, missugused kaartidel puu-

duvad (kui kaardid vananenud). Kahjuks on aga teedemärkimine seotud kuludega ja igakord ei ole võimalik seda teostada sõjaväevõimudel.

Täiesti õige on autori nõue, et manöövritest osavõtavad väeosad peavad olema varustatud täies ulatuses, koosseisus ettenähtud, sidevarustusega. Vastasel korral on raske hinnata väeosade tegevust.

Vahekohtunikkude ülesannetes ei too autor midagi erilist uut. Ka „juhatuse ohvitseride“ määramist poolte ja neile alluvate juhtide juure on meil juba katsestatud. Nähtavasti on sakslastel sellel alal samasugused kogemused nagu meilgi. Ta tähendab, et sarnaste ohvitseride määramine (meie mõiste kohaselt — sideohvitser) nõudvat suurt valikut. Poolte juhid vaatavat neile mitte kui juhatuse juhtimisorganitele, vaid rohkem kui „spioonidele“. Sellele vaatamata soovib autor peale vahekohtunikkude veel „juhatuse ohvitseride“ määramist. Ainult siis oleval manöövri juhatuse täpsalt informeeritud õppuste käigust.

Kindral v. Tschischwitz'i teos on rikas üksikasjust. Tänu autori puht sõjaväelise, selge ja lakoonilise väljendusviisile, on ta suutnud 110-le leheküljele mahutada kõik küsimused, mis kuidagi puudutavad manöövri ettevalmistamist. Autor on teinud tänuväär töö, mis kasulik tutvunemiseks ka meie Kõrgema Sõjakooli lõpetanud ja lõpetajaile ohvitseridele. Soovitan tutvunemiseks.

R. Tomback.

Kaitseväe elu.

Sõjaväe Majandusühisuse järjekorraline peakoosolek 1930.

Koosolek peeti Tallinnas 27. aprillil s. a. varbriigi Ohvitseride Keskkogu Kasiino ruumes. Ühisuse liikmed, kelle arv tõuseb üle saja, olid esindatud 30 volinikuga. Koosoleku avas kolonel G. Viard. Enne koosoleku päevakorraale asumist kol. Viard tuletas meelde terroristi käe läbi elust lahkunud ühisuse kauaaegse esimehe kindral J. Unt'i teeneid S. M. Ü. tegevuses. Koosolijad austavad lahkunud juhti püstitõusmisega. Koosoleku juhatajaks valiti kindral T. Rotberg, koosoleku sekretäriks kanti ette välisrevisjoni protokoll (Põllumajandusliikude Ühisuste Revisjoniliidu revisjoni protokoll nr. 501 — 22. nov. 1929), milles ette toodud sooviavalduste ja märkmete kohta juhatuse nimel andis seletusi kol. K. Laurits. Koosolek kiitis heaks juhatuse seisukohad protokollis toodud sooviavalduste ja märkmete kohta. Äriseis 31. det. 1929. a. oli 113.826.70 krooni, mille koosolek kinnitas. S. M. Ü. juhatusest esitatud ülejääkide (mis 1929. a. oli tõusnud 6.584.77 kr.) jaotuse kava kiitis koosolek heaks. Eelarve 1930. a. peale vaadati läbi ja kinnitati.

Surma läbi lahkunud juhatuse esimehe kindral J. Unt'i asemele valiti kindral A. Lossman, kandidaadiks kindral T. Rotberg. Revisjoni komisjoni koosseisu suurendati 2 liikmekaupa — üks Tartu ja teine Võru jaoks. Revisjoni komisjoni valiti kol. leitnant Balder, Schwartz, maj. Laats, kv. am. Pullerits, Leht, Kupits.

Jooksvate küsimuste alla koosolek soovitas ühe-

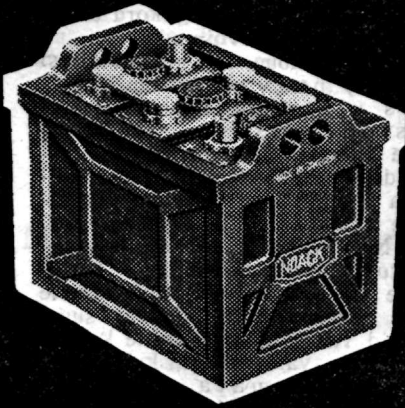
*) Lühendusele ei leidu seletust teostest.

meelselt S. M. Ü. leida jõudumööda summasid kindral J. Unt'i mälestuse jäädvustamiseks.

Võttes arvesse, et viimasel ajal on võimaldatud ohvitseridel saada riidevarustust rahas ja meie vormi sagedasi muutmisi, on S. M. Ü.-sel eriti tähtis ülesanne kaitsevaelaste varustamises vormi artiklitega. Soovitatakse, et S. M. Ü. muretseks head kaupad igal alal, et ta võidaks ostjat mitte niivõrt odavusega kui kauba kõrge kvaliteediga, et ostja oleks alati kindel kauba väärtuses. Viimane aasta on näidanud püüdu selles suunas. Eriti toonitavad seda Võru ja Kopli abikauplustest kaupade ostjad.

S. M. Ü. liikmete arv näitab tõusu, kuid soovivat oleks, et arv veelgi tõuseks. Koosolek esines ühemeelse sooviavaldusega, et senised liikmed jätaks välja võtmata dividendi ja ostupremiaiks määratud summad, et tõsta nende kaudu osamaksu suurust kuni 50 kroonini. Sarnasel suurel ettevõttel kui on S. M. Ü., mis ühtlasi tasub järjekindlalt oma tegevuskapitaliks Kaitseministeeriumilt laenatud summasid, peaks olema kasutada suurem kapital osamaksude näol kui seda võimaldab koondada praegune liikmete arv ja osamaksu suurus (20 kr.).

Selle kapitali suurendamiseks uute liikmete juurdeõmbamisega ja oma osamaksu summa suurendamisega peaks aitamaks kaasa kõik kaitsevaelased ja erasisikud, kes huvitatud silliidi ja tarvitajale kasuliku äri edust. Osamaks on seni andnud 8% plus ostupremiad kuni 5%, mis kokku annavad kapitali protsendi, millega võiks võistleda viimastel aastatel vähesed meie ettevõtted. Äritegevus S. M. Ü. on seni iga aastaga näidanud edu. Väljavaated tulevikku ei ole halvad. K.

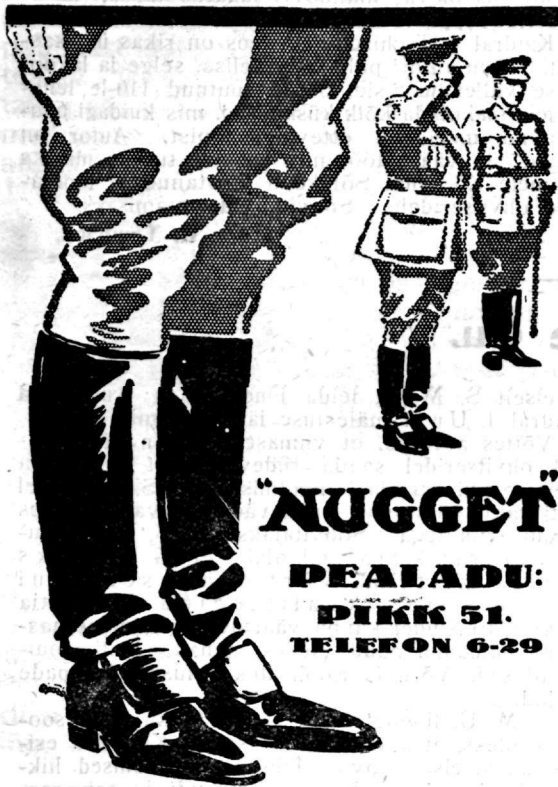

NOACK

AKKUMULAATORID

PEAESINDAJA EESTIS:
CARL WIEGAND, TALLINNAS.

LAI TÄN. 41, TUBA 16.

"NUGGET"

PEALADU:
PIKK 51.
TELEFON 6-29

Sport.

Käesoleval jalgpalli hooajal peetakse rida tähtsamaid jalgpallivõistlusi nii kodu- kui ka välismaal, milledest osa võtavad meie parimad jalgpalli meeskonnad.

Senini on registreeritud jalgpalliliidus alljärgnevad võistlused:

20.—21. aprillil — V. S. „Spordi“ kutsel Helsingi Palloseura — Tallinnas.

20.—21. aprillil — T. J. K. Riia jalgpalliklubi kutsel — Riias.

26.—27. aprillil — V. S. „Spordi“ kutsel Riia Vanderers — Tallinnas.

30. aprillil ja 1. mail — T. J. K. kutsel Riia jalgpalliklubi — Tallinnas.

4. mail — T. J. K. karikavõistlus (T. J. K. — „Kalev“) — Tallinnas.

10.—11. mail — V. S. „Sport“ Riia Vanderersi kutsel — Riias.

15. mail — T. J. K. karikavõistlus (Sport — 4. mai kaotaja) — Tallinnas.

19.—21. mail — T. J. K. kutsel Rootsi Boldklubben Fremad — Tallinnas.

25. mail — T. J. K. karikavõistluse lõpuvõistlus — Tallinnas.

31. mail ja 3. juunil — T. J. K. kutsel Prantsuse Club Francais — Tallinnas.

16.—19. juunil — T. J. K. kutsel Rootsi Jdrottsförenigen Kamraterna — Tallinnas.

21.—24. juulil — T. J. K. kutsel Poola Posnani Varta — Tallinnas.

6. augustil — Soome—Eesti maavõistlus — Tallinnas.

15.—17. augustil — 3. Baltiriikide jalgpalliturniir — Kaunasel. L-ks.

Toimetusele saadetud kirjandus.

Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. II köide, 1918—1920.

Eesti Ajakirjanikkude Liidu toimetusel. K.-Ü. „Rahvaulikooli“ kirjastus, Tallinnas. 432 lhk.

Karl Ehrmann. „Sõdurite elu“. K.-Ü. „Tähe“ trükk Võrus, 1930. 256 lehekülge, hind 250 senti.

SISUSTIK: 3. mai 1791. a. konstitutsiooni tähtsusest Poolale. — H Brede. Sõja juhtimise probleem keskriikides 1914—1918. a. — T. Latvija uus riigipresident ja kõrgem sõjaväejuht — Alberts Kviesis. — Mereväe leitnant Voldemar Martinson †. — A. Traksmann. Londoni Mereväe konverents. — O. Sternbeck. Kas on ainult „saatuslik normaal“ süüdi? — P. Sõda 3. mai 1791. a. konstitutsiooni kaitseks. — H. V. Tahad rahu — valmistu rahule. — ms. Meie pattudest keele vastu. — J. L. Jõuvankrite kasutamist meie oludes. — Pr. J. Undi tänuavaldus. — Kindral-major J. Undi haual peetud kõnede kokkuvõte. — Tallinna garnisoni ülema käsukiri nr. 23. — Sõjakirjandus. — Bibliograafia. — Kaitseväe elu. — Sport. — Toimetusele saadetud kirjandus.

Kilu, sprotte, skumbriaid ja muid kala- ning aiavilja-konserve.

Soovitab konservitööstus

A. M. ANDERSON, Tallinn.

Põllumajandusline Osühisus

„OVO”

Asuf. 1924. a.

Muna eksportäri.

Telefonid : Kontor 8-71, keskladu 34-25.

Telegr. aadress : „OVO”.

Ostab piiramata arvul väljaveoks **kanamune** ja maksab
kõige kõrgemat päevahinda

Vastuvõtmise kohad igas maakonna linnas ja alevis.

Keskladu : Tallinn, Estonia puistee 27. **Kontor** : Tallinn, S. Karja 18-D.

Elektro-keemia
tööstus

„Urania“

Tallinnas,
Aiavilja tän. 3.

Telefon 303-40.

Eriala:

Elektri taskulambid, raadio anoodpata-
reid, kuivad elemendid iga tüübilised.

Kasutades kodumaa tööstuse saaduseid — kindlustate oma riiklust.

EESTI KOMMERTS PANK

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

PEAPANK:

TALLINNAS, SUUR KARJA TÄN. 7.

OSAKONNAD:

HAAPSALUS, NARVAS, PÄRNUS, PET-
SERIS, TARTUS, VALGAS, VILJANDIS.

TELEGR. AADRESS: „KOMPA“

Sissemakstud

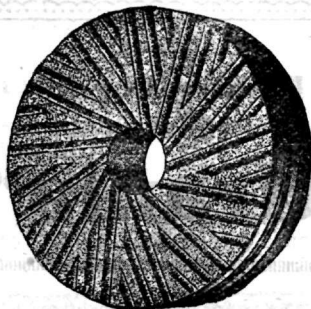
Põhikapital Kr. 14.000.000.—

F. H. Maultzsch

TALLINN, Pikk tänav 33. Telefon 19-81.

Kunst - veskikivid,

*veskikivi valamise materjal, nagu **Naksos smirgel La Ferté, kvarts ja tulekivi, Euboea magnesiit ja kloormagneesium. Veskid ja veski värgid ja nende osad. Valtsveskid, kruubimasinad ja kõiksugused teravilja ümbertöötamise masinad. Jahu- ja tangusõelad, püüli ja mannašiid, kruubimasina terasplekid.***

Puupapivabrikud, saeveskid ja jõumasinad, veeturbiinid Schindler & Grünevaldi vabrikust. Ainuesindaja Eestis.

DISKONTO PANK A.-S.

TALLINN, PIKK 11.
TELEF. 34-18, 22-46, 19-79.

TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE.

Metalli-tööstus „LAVERNA“

TALLINN, Pääsukese tän. 4. Telef. 21-12.

Alati laos suures valikus
moodsad tulekindlad

teras kassakapid.

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUS

JUHATUS JA MÜÜGIBÜROO:

Tallinna, Valli t. 4

Telegrammi aadress: „Peapõlevkivi“

Telefonid: 10-85 ja 11-62

KAEVANDUSED JA ÕLIVABRIK:

Kohtla-Järvel ja Kukrusel

Õililadu Tallinna sadamas

Müük:

1927. aastal	256338 t. põlevkivi,	3638 t. põlevkiviõlilid ja bituumenit
1928. „	345477 t. „	5484 t. „ „ „
1929. „	372625 t. „	7057 t. „ „ „

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUSE SAADUSED:

Põlevkivi kütteks, toorõli, kütteõli, rasked õlid ja bituumen („Estobitumen“) teedetegemiseks, katusepapiabrikutele ja isolatsiooni töödeks, immutusõlid ja fenolaat puukonserveerimiseks, põlevkivi - karbolineum („Estokarboliineum“), katuselakk (katusetõrv), raualakk (asfalt-lakk) ja asfalt-mastiks.

EESTI RAHVAPANK

ASUTATUD 1920. a.

TALLINNAS, S. KARJA 19, OMAS MAJAS.

TELEF.: 2-02, 24-13 ja 28-28.

Telegr. aadress: RAHVAPANK, TALLINN.

ÜHISTEGELISTE ASUTUSTE KESKPANK

Toimetab kõiki panga operatsioone. Oma laialdase korrespondentide võrgu kaudu otsekohene ühendus kõigi kodumaa linnade, alevite ja rahvarikaste kohtadega.

1. märtsil 1930. a. oli Keskpanga liikmeiks 264 ühistegeelist ja omavalitsuse asutust.

Arvete seis 1. märtsil 1930. a. Kr. 4.846.833,52.

AKTSIASELTS VENNAD KIMBERG

TALLINNAS

Kontor: Rütli 4, telef. (2)18-07. **Vabrik:** Katusepapi 35, telef. 304-34.

Soovitab:

Omast vabrikust:

Ehitus ja eriotstarbe naelu. Haljast, põletatud ja vasetatud traati.

Omast kaubalaost:

Rootsi ja Inglise tsingitud katuseplekki. Musta raudplekki. Kõiksugu ehitustarbeid ja tööriistu. Aknaklaasi. Maalrivärve jne. jne.

EESTI LAENU PANK

Vaemaid Eesti rahaasutisi (asut. 1909).

Tallinn, S. Karja 18, oma majas.

Diskonteerib vekseid.

Võtab raha hoiule.

Toimetab kõiki pangatalitusi.

Tallinna nõõbitööstus, BUTONIA'

Narva mnt. 43. (hoovis)

Valmistab kõikisugu nõõpisi, šnallisi, sulepäid,
paberinuge jne. jne. kunstsarvest.

Tarvitades kodumaa tööstuse saaduseid — hoiate kokku kallist välisva-
luutat ja kõrvaldate tööpuudust.

Kalasooleamisäri ja konservitööstus

J. Baumann

Võrgu 14/23.

Firma Olga Tubenthal.

Telefon 29-96

Sprottid õlis ja tomaadis. Kilud toosides, ämbrites à 1,3 ja 9 kg. Kuivatatud räimed.
Kuivatatud ja soolatud lestad. Soolatud tursad. Soolatud kilud $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{1}$ tunnides.
Soolatud silgud $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ ja $\frac{1}{1}$ tunnides ja mitmesuguseid teisi soola kalakakaupu.

Võrgu 14/23, telefon 29-96.

Kauplus: Kalarand, Kalaturg nr. 10 ja 11.

Isis kreem

**on see näo kreem, mis teeb Teie
naha siledaks ja sametpehmeks**

Kaitsevähelased — tähelepanu!

Head saapad üksi ei kindlusta Teile kuivi
jalgu, sellepärast võtke m ä ä r i m i s e k s

Mimrod saapamääret,

julgesti võite siis vees ja poris seista
ning Teie tervis ja saapad ei kannata.

*Spetsiaal suurtüki määre. * * Püssi õli.*

Igat seltsi **maalri värve**, värnitsat, Inglise õli, lakki,
pintsleid j. n. e. alati **kõrges headuses** saadaval.

Rohu- ja värvikaubandus

F. O. Treubfut A.-S.

Tallinnas. Pikk tänav nr. 18.

Osakond Nõmmel.

BENEDIKTIINI

Hambapasta.

suuravimisevahendid on valmistatud kuulsa õpetlase paater Boursaud' eleksiiri retsepti järgi, mis juhuslikult leiti Benediktiini ordu vanadest kirjadest Bordeaux' Püha-Risti peakirikus. See retsept, mille paater Magueloa annetas pärast Seguin'i perekonnale, ongi aluseks, mille põhjal on valmistatud uuematel teaduslikudel meetoditel kõik Benediktiini suuravimisevahendid, nagu **Benediktiini kreemitaoline hambaseep** – ainuke oma alal Eestis, **Benediktiini suuvesi**, **Benediktiini hambakreem**, **Benediktiini hambaseep** ja **Benediktiini hambapulber**. Kõik need võrratud suuravimisevahendid on nüüd saadaval Eestis.

Nõudke igast apteegist ja rohukauplusest

BENEDIKTIINI suuravimisevahendeid.

Kas tahate saada ituduskuningannaks

?

Sarvitage ainult
 Kreem „Fascinata“, lõhnaõli „Fascinata“, puuder „Fascinata“, Eau de Cologne „Fascinata“
seep-kreem
Fascinata

Pöörde habemeajamistarvete alal toob

Kreem
Fascinata

Ta muudab habemeajamise lõbuks. Hõõrutuna nahasse enne seebitamist teeb ta habemetükkad painduvaks kuni juurteni.

Siis on Teil ituduskuninganna nimi kindel.

*

„Fascinata“ hoiab kokku habemenõuateri.

HIND 40 SENTI.

A/s. A. LE COQ'i

London — Tartu

õllefabriku

õlu ja porter,

ning keedetud mõdu, limonad, sooda,
selters — tuntud headuses.

SAKU ÕLLETEHAS A.-S.

ÕLU ja MÕDU

PEALADU:

Tallinn, Suur Kloostri 10-12.

Kõnetraadid: 17-48 ja 32-86.